panait ıstrati

uşak

türkçesi: yaşar nabi nayır

Varlık

UŞAK

PANAIT ISTRATI

Türkçesi:

Yaşar Nabi Nayır

Kapak Düzeni:
Ofset Hazırlık: Varlık Yayınları
Baskı:
VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 40/2 34440 İstanbul
Telefax: 212 522 6924 – 212 512 9528

“ADRİAN ZOGRAFFİ’YE ÖNSÖZ” YA DA BİR ÇAĞIMIZ YAZARININ İTİRAFLARI

Bütün eserim, başlangıçta altı ciltlik *Adrian Zograffi*’nin yaşam öyküsünden ibaret olacaktı. Olgunluk çağındaki bir adamın dünya görüşünü yansıtan bir edebi eser. 1924 yazında ilk kitabım *Kira Kiralına* çıktığı zaman kırk yaşındaydım. *Kira*’nin önsözünde söylediğim gibi bu yaşta girilmez edebiyat mesleğine. Bu yüzden, o zaman, yalnız bir öykü anlatmak kararındaydım. Üstelik Romain Rolland itmişti beni bu çalışmaya.

Ama, yazmaya koyulur koyulmaz, mizacımın sertliği aklımı başımdan aldı, rüzgârın bir tüyü alıp götürdüğü gibi. Sevinçten çatlıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordum mutluluğumdan. Demek ömrümde rastlamadığım ölçü ve büyüklükte bir dost, hem de Fransızca yazmamı istiyordu, gerçekten! Hangi Fransızca? Anlatmıştım önce de, sözcükler yardımıyla Fénélon, Rousseau ve daha birkaç klasik yazarın dediklerini çözmeye çalışarak, tek başıma keşfettiğim, uyumlu ezgisi başımı döndüren bir cıvıltı. İsviçreli meslektaşlarım badanacılarla anlaşmama yardım edecek ilkel bir alet bulmaya çalışıyordum. Oysa, bir de baktım, büyülü sesler çıkaran bir flüt çalmaktayım. Romain Rolland çapında bir dinleyici bana “devam et!” dedi diye onu memnun etmek için işe giriştim, çünkü bir şeyden haberim yoktu, ama ipin ucunu kaçırdım elimden ve bir masallar dünyasında kaybettim yolumu.

Yeniden *Adrian Zograffi*’me, onun gerçek ya da gerçekçi yaşamına dönmek isteyince de bir de baktım ki elimdeki flüt çatlak değil miymiş: *Mihail*’im, büyük davası dostluğu yeterince savunamamıştı. Düşle gerçeği birbirine karıştırıyordu. Soluğum mu kesilmişti? Buna kendimi inandırmaya çalıştım: sazıma *Nerrantsula*’nı (Sokak Kızı) ve *Baragan’ın Dikenleri*’ni söylettim, hayli alkış da topladım.

Ama şüphenin kemirici kurdu işlemişti bir kez iliğimin içine. Eserimin ruhuyla temasa gelmekten korkar olmuştum. Kötü ruhu kendimden uzaklaştırmak için onunla arama birtakım yaşam parçaları attım: *Sünger Avcısı*, ardından son çığlığım *Minka Abla*‘yı. Bu eserim eskisi gibi coşkun bir atılımla başlıyor, bir kuğu şarkısı gibi çarçabuk sönüveriyordu. Şimdi de

işte *Adrian Zograffi*'nin yaşamı karşısında iki kolum yanıma sarkmış, şaşkın şaşkın bakınıyorum, şaşırtıcı bir eser olacaktı bu, oysa yorgun gözlerle süzüyorum onu. Bu adamcağıza acımak geliyor içimden. Artık flütüm yok onu dile getirmek için. Yalnızca bir kalemim var, tıpkı çağımın bütün yazarları gibi. Hepsi de tutkuyla değil de geçimlerini sağlamak için yazıyorlar. Üstelik onlara bakarak iki eksiğim daha var benim: 1. Onlar kitaplar yaratmanın yolunu bilirler, oysa benim hiçbir şey bildiğim yok bu konuda. 2. Onlar kendi ana dillerinde yazarlar, bense kör gibi, tek sözcüğünü bilmediğim bir gramerin bütün kurallarına kafamı çarpa çarpa yol alıyorum.

Okurdan, kamuoyundan ya da gelecek kuşaklardan hoşgörü dilenmek için sıralıyorum sanılmasın bu itiraflarım. Kim olduğumu, ne yapıp yapamayacağımı bana başkaları öğretecek değiller. Yani, „yetersizlikler"imden söz açıyorsam bunun „kahramanlıklar"ım demeye geldiği anlaşılsın diyorum.

İşte tanıtı ve bunu *çok mutlu olmam gerektiğini* söylemek için bana yazan gençler incelesin diye gözleri önüne seriyorum:

İstidadını iman haline getirmiş kişi için ana dilinde sözcüklerle cambazlık ederken bile *yazmak* bir dram oluyorsa, çırpıştırma bir Fransızca'yla, örneğin *amener* ile *emmener* sözcüklerinin nerede, nasıl kullanıldıklarını öğrenmek için günde yüz kere „larouesse"a başvurmak zorunda kalan benim gibi bir adam için bunun ne demek olduğunu anlamak güç değildir. Bir cehennem azabıdır bu! Kızgın bir merdivenin basamaklarını tırmanan bir köstebek gibiyim. Yazdığımı ne zaman düzeltip ne zaman bozduğumun farkında olmadan bütün hücrelerimle acı çekiyorum.

Zavallı kaderlerimiz bizim! Yazar olmadan önce kürek mahkûmlarını andıran nice nişlerin cehenneminden geçtim, ama o zamanlar ilerde hepsinden daha korkuncunu tanıyacağım hiç aklıma gelmezdi; herkesin hayranlığı içinde çarpılan, sonunda vücutla birlikte ruhu da perişan eden işleri. Evet, geçimini sağlamak için yapmak zorunda kaldığım ve benim ilk mutluluğumu yaratmış olan o türlü katı işlerin işkencesine karşı öylesine savunmuş olduğum ruhumu! Bugün, o da, lokma lokma, çöküp gidiyor, en aşağılık işlerin işçisi olduğum zamanlardaki gibi sefil bir ölümden onu

kurtarmak için bir şey gelmiyor elimden. Tersine bir kahramanlık diyebilirsiniz buna: *yazmaya mahkûm*.

İstedim mi sanki bunu? Hayır. *Martin Eden*'in tersine, hiçbir zaman bir yayınevine ya da yazara bir müsvedde göndermiş değilim; şimdi bana kendi yazdıklarını yollayarak „büyük şansım"dan söz edenler Romain Rolland'ın beni yazmaya zorlamak için 1921 ocağından 1922 mayısına kadar uğraştığından habersizdirler. Ondan öğrendiğim ilk kahramanlık işareti oldu bu: *Nice* hastanesinden çıkan adama „*çalış*" diyordu, „*ben kurtuluşumu çalışmaya borçluyum!*"

O güne kadar yaptığım edebiyat çalışmalarından, 30. uncu ya da 40.ıncı sayfasında vazgeçmiştim. Hem de Romence olarak ve her seferinde araya birkaç yıl mesafe koyarak. Kendi kendine yürümeyen bir edebi çalışmadan tiksinirdim de. Bülbül nasıl ötüyorsa romancıların da öyle kolaylıkla yazdıklarını sanırdım. Güç işlerden hoşlanmayan tabiatıma da pek uygun bir düşünceydi bu. Zorlama işlerden hoşlanmazdım.

Villeneuve'lü yazarın sesi değişik tonuyla etkiledi beni. İnsanın söyleyecek bir şeyleri ve bunu söylemeye yeteneği varsa vazgeçmek bir cinayet, tembellik bir ayıp olur.

Ben de coşkuyla dinledim sözünü. Ama daha başlangıçta dilbilgisi kıtlığı, yazmak, üstelik *Fransızca yazmak* sevincini pek pahalı ödetti bana. Göğsüm akmak isteyen ama onu alacak kalıpları bulamayan erimiş madenle dolu bir ocaktı. İki *l* ile mi, bir *aksan gravla* mı ya da bir *p* ile mi yoksa iki p ile mi yazacağımı, sözcüğün erkek mi dişi mi olduğunu öğrenmek için kızgın maddeyi her dakika durdurmak zorunda kalıyordum.

O dönemde nasıl aklımı kaçırmadığıma şaşıyorum hâlâ! Ne de çok halis altın saçılmıştı yerlere! İşte bütün eserlerimi ve mektuplarımı böyle yazdım ben. Tarih boyunca acaba benim kadar talihsiz bir yazara rastlanmış mıdır hiç?

Potanın sıcaklığı en yüksek derecede kaldığı sürece yaptığım güç doğumlara gene de katlanıyordum. Cahil bir çalgıcıya, daha doğrusu davetlilerin gözleri gece gündüz kendi dudaklarına ya da yayına bağlı kalmaktan duyduğu zevk uğruna her türlü hakareti ve dayağı sineye çeken o

İbrailli çingene kemancılara benziyordum. O dinleyen gözleri tanıdım ben, severdim o gözleri. Beni bir öykücü yapan da onlardır.

Ne yazık ki günün birinde büyü bozuldu!

Dünya işlerine karışıyordum, arkadaşlarımla çağımın sorunlarını ve düşüncelerini tartışıyordum. Önceleri tatlı tatlı sitem ettiler bana bu yüzden: “Kunduracı, çizmeden yukarı çıkma!” diyorlardı bana. Tepem attı o zaman. Adrian Zograffi’nin öykücüden çok bir başkaldırmış kişi olduğunu unutuyorlar mıydı? Unutmuyorlardı ama başkaldırışının disipline uygun olmasını istiyorlardı. Daha çok kızdırdı beni bu. Bozuştuk. Rusya’dan dönüşümde en büyük dostlarımdan ayrıldım. Mısır beni topraklarından sürüp ve İtalya Trieste’de zindana atarken, komünist çobanlar Avrupa işçilerine, kendi sınıfıma beni “Romanya Sigurantsa’sının (gizli polis) adamı” “burjuvaziye satılmış adam” diye sunarak afaroz ediyorlardı. Genel bir sessizlik içinde propagandalarını canlarının istediği gibi yürütebilmeleri insanın şu yeryüzünde ne kadar yalnız olduğunu ispat etti bana.

Hey gidi boş umutlar...

Dahası var. Bir felaket tek başına gelmez derler ya, pek kalabalık da geliyor bazen.

Şu son yıllardaki yalnızlığım içinde gene de bir iki dost kalmıştı, ta baştan edinilmiş ve hayatımda büyük rol oynamış dostlar. Onları da itirafı en zor bir tarzda, para yüzünden kaybettim.

Tabii kitaplarım biraz para getirmişti bana, elime geçtikçe onu bana başvuran dostlar ve yabancılarla paylaşıyordum. Her zaman yaptığım gibi davranıyordum, bana özgü bir şey de değildi bu. Özellikle doğuda, arkadaşlar arasında yardımlaşma ve yabancılara yardım etme olağan şeylerdir. O sayede geberip gitmekten kurtulabilmiştim.

En yakın dostlarım bu tutumuma har vurup harman savurmak dediler. Şu mendebur parayı saklayıp ailesine harcamalıymış kişi.

Bu durumda bozuşmalar, doğulu biçimde: iğrenç, çirkef, kesin oldu. Her iki yandan taraflar bir bayağılık batağında boğularak.

Hepsi bu kadar mı? Yok canım beteri de var.

Kadın var.

Hayatıma karışmış kadınlar çoktur. Onları sevmişimdir, onlar da beni sevdiler. Ayrılıklarımız her zaman katlanılır cinsten olmuştur. Karşılık görmeyen cinselliğin acılarından nefret ettiğimden bir bozuşmanın her iki taraf için de yıkıcı olmaması için elimden geleni yapardım.

Evet, elimden geleni yapardım. Dizginleri tutan ben olduğumdan başarırdım da. Ama günün birinde bir kadın –tanıdıklarımın en büyüğü, hayat arkadaşı bir kadın– çılgınca hızla giden bir arabanın dizginlerini elimden aldı. Felaketin yaklaştığını görerek, zararın iki tarafça yarı yarıya paylaşılması imkânsız olmadan yakamı bırakması için ne kadar yalvarmıştım ona!

– Yok, yok, sensiz yaşayamam. Öldür beni! diye haykırıyordu.

O zaman boyun eğdim, dizginleri eline verdim.

Beni uçurumun kenarına kadar götürdü, yüzüme tükürdü ve haber vermeden uçuruma itti beni. Artık acı duymuyordu, yapacak işi vardı. Yüksek karakterli bir kadındı bu. En asil arkadaşlarım öyle derlerdi. Beni bile inandırmışlardı.

Tanrım! Erkeğe veba ver, cüzzam ver, hayatın bütün felaketlerini üşüştür başına ama «yüksek karakter»li bir kadın verme ona, ne olur!

Aklımı kaybedecektim az kalsın. Bunlar 1930 yılında olup bitiyordu.

Artık ne toplumcu ülkü kalmıştı. Ne sanat inancı. Ne dostluk. Ne de hayat arkadaşı-kadın.

Tek başıma, İbrail'deki kulübemin tavanına gözlerimi dikerek delirmeye ya da intihara karşı savaşmakla geçiyordu günlerimi. Yıkılıp gitmek istemiyordum. Anlamak istiyordum. Hayatın korkunç yanlarını öğrenmek!

Yendiğimi sanmıştım. Bir kez daha! Ama yok. Bir başka düşman yolumu gözlüyordu: verem! Artık unutmuştum onu. Sırtımdan bıçakladı beni. Yeni

bir savaş başladı, ama başarısız bu sefer.

İşte bu durumdayım şimdi.

Moldavya Karpatlarının bu eski manastırında şu satırları yazarken kaderime karşı –galiba boşuna– şahlanıyorum. Nefes almak için artık ciğerlerimin yalnız uçları kaldı. Dört aydan beri zamanımın dörtte üçünü yatakta geçiriyorum. Yüz adım atacak ya da beş dakika konuşacak olsam nefessiz kalıyorum. Ateşler içinde yanan vücudum 50 kilo geliyor ancak. Çok eskiden beri tanış olduğumuz veren hiçbir zaman beni bu hale düşürmemişti.

Durumum ağır.

Ama ölemem daha!

Eserimin en ciddi, en namuslu bölümü hâlâ içimde duruyor. İnsanlara vakit geçirtmek için değil, onlara kardeşçe bir şeyler vermek için doğmuş bir insanım, çünkü hayat tecrübem çok zengindir. İnsanların ders almaya ihtiyaçları yok, demeyin bana. Öğrenmek isterler onlar ama örnek görerek.

İyiliğin kötülüğü yenmesini niye isteriz bu kadar? Kötü adamın yenilmesi neden öylesine sevinç verir bize? Çünkü doğuştan iyiyizdir. Ama bu zaferi ve bu yenilgiyi insanlara yalnız romanlarda, tiyatroda ve beyaz perdede göstermekle yetinmeyelim. Hayatta hep böyle olacağını ispat etmeliyiz onlara; ama pek seyrek olur böyle şeyler.

Seyrek olur, şu nedenle ki, ilkin doğuştan iyi olsa da, kibiri, boş, bencil bir yaratıktır; sonra da insanların pek büyük çoğunluğu tersine davranırken mert ve cömert olmak güç iştir.

Bense o hep sıkıntı içinde geçen hayatım süresince en mükemmel gördüğüm tek iş, bu güçlüğü yenerek bütün ömrümce mert ve cömert davranmak oldu. Evet, bugün ki hayatım en küçük bir soğuk algınlığının insafına kalmış durumda yaşıyorum, evet, herkesin önünde söyleyebilirim, bütün hayatımı gözden geçirin, kendi aleyhimde ne isterseniz bulursunuz ama, insanların felaketi olan bencillikten, insanları benzerlerinin acılarına kayıtsız kılan o korkunç bencillikten eser bulamazsınız.

İşte bütün Adrian Zograffi‘nin bundan ibaret benim.

Adrian, hayatının örneğini göstererek ispat edecektir ki mertçe yaşamak, yaşayabilmek için stoik ya da erdemli bir ruhu olmak mutlaka zorunlu değildir. Yalnızca cömertlik insanı bencillikten daha mutlu kılar da ondan.

Hayat, şu apokaliptik çağımızın sanatçılarıyla ahlakçılarının örneğini verdikleri gibi ya evrensel acılar arasında yoksulluğa karşı şerbetli olmak ya da görkemli bir villada, güzel kadınlarla, koltuklayıcı dostlarla çevrili olarak yaşandığı, pırıl pırıl arabalara ve cins köpeklere sahip olunduğu zaman güzel değildir. Kimseye kin beslemeden, vicdanı utandırıcı anıların yükü altında ezilmeden, bazen herkes gibi olmak için bütün olanaklara ve hatta zevke sahip olduktan sonra bir partal şilte üstünde ölürken çok daha güzel olabilir hayat.

Çünkü insanlar yolsuz, elektriksiz, hatta temizlenmeden de yaşayabilirler ama ruh temizliğinden yoksun olarak yaşayamazlar.

Cömertliğe ta bir imanla bağlandığı için hayatın onu en yüce armağanıyla mükâfatlandırması yüzünden Adrian bir partal şilte üstünde yaşayıp ölecek belki de. Ödenir bu. İnsan, kanıyla öder mutluluğu.

Zengin bir Amerikalı kadının kocası olarak ömrünü bir sarayda sona erdirmesi olacak iş mi? O ki bir Romain Rolland‘ı, bir George Ionescu‘yu keşfetmeye çabalamıştır ve mucizeler yaratan hayat ona her ikisini de vermiştir.

Olsun, günün birinde her ikisinden de ayrı düşebilir. Yalnız ölüm değildir insanları birbirinden ayıran. Anlaşmazlıklar, mizaçlarımızın ıvır zıvırı da girer araya.

Önemi yok bütün bunların. Yüzyıllar boyunca unutulup giderler. Önemli olan ve insanların cömert benliklerinde unutulmayan, insanlar arasındaki mucizeler yaratan uyumlardır.

Bu mucizelerden biri de ebedinin karanlık kitlesi içinde üçümüzün birbirimizi bulduğumuz o güzel andır.

İşte elimi uzatıyorum... Her birimiz kendi sevdiğimiz yatağımızda ölelim bakalım!

Sovyetler Birliği‘nde on altı yaş yaşadıktan ve intiharla çıldırmayı yendikten sonra öğrendim bunu. Anladım ki bilmem kimin dediği gibi kimse şapkasından daha yukarı sıçrayamaz.

Ama ne de olsa daha ileri gitmeye bakmalı kişi. Bir arpa boyu da olsa. Çabalamalı.

Çünkü önümüzde insanların, boğuşan insanların o korkunç hayatı duruyor, bozulmuş bir cesedin o leş kokusuyla. Hem yalan mı, dünya dünya olalı beri insan yığınının üstüne çıkan her güç, ister aşağıdan gelsin, ister yukardan, kendinden zayıfını ezip geçmiyor mu? Ama dünyamız sonuna kadar böyle gidecek diye yazılmış mı bir yerde?

Biliyorum; bilim adamı dostlar durmadan bana biyolojiyi ve onun yasalarını hatırlatıyorlar. Hayır! Hayır! Üniversiteler yalnız bunları öğretiyorlarsa kahrolsun üniversiteler! Hemcinslerinin kanıyla beslenen bir yırtıcı kuş olmayı kabul etmem. İnsanım ben, yani benzerlerinin acıları karşısında acı duyan tek yaratığım, insanım. Beni bir zavallı şahinle bir tutmayın sakın.

Öyleyse? Bütün o bililer, o sanatlar, o binlerce yıllık felsefenizin çöplükleri ne işe yarıyor, hemcinsinin kanıyla beslenenler ölüm cezasına çarpılmadıkça? Ahlak ve din kürsülerinizden. Güzeli, İyiyi, Doğruyu över durursunuz da ne demeye hepiniz şahin biyolojisinin kurallarına boyun eğmekten vazgeçemezsiniz.

Ama bütün bunlar bin kere söylenmiş şeyler, hem öyle söylenmiş ki adalete susamış kalabalıkların karınları tok bu laflara. Öylesine ki bütün putları kıranları put edinmişler kendilerine.

Ne oldu sonuç? Hiç!

Yok, büsbütün hiç değil. Yeni bir meslek doğdu, bütün mesleklerin en kötüsü. Yenilmişlerin kutsal ayaklanmasının kanıyla beslenen ahlakçıyla sanatçının pek kazançlı mesleği.

İşte bu kadar!

Sokakta yeni bir insanın, bir serserinin doğduğunu görüyorum. Artık hiçbir şeye inanmayan, ama hayran kuvvetlerine iman eden bir serseri. Belki de bu sonbaharda ölüm döşeğim olacak hasta döşeğimden o serseriye, Adrian Zograffi'nin belki de söylemeye vakit bulamayacağı bir şeyi söylüyorum. Şöyle diyorum ona:

Bütün demokrasilere, bütün diktatörlüklere ve bütün bilimlere iman ettikten sonra, son toplumcu adalet umudum sanata ve sanatçıya yönelmişti. Yığınlar üstündeki büyük güçlerini düşünerek edebiyattan başkaldırmış devler çıkacağına, sokağa inerek demokratik, diktatoral, dinsel, bilimsel bütün iki yüzlüklere karşı savaşanların başına geçeceklerine umut bağlamıştım.

Bildiğin gibi böyle bir şey olmadı. Sanat, bütün öteki sözde değerler gibi sanat da bir aldatmacadır. Ben de sanatla uğraştım, oldukça bir şeyler başardım da sayılır, o yüzden sana söyleyebilirim: Bu da bir aldatmacadır. Sanatçı da din adamı gibidir. Yüceliklerden söz açar ama elinden geldiğince altın biriktirmeye bakar, kurdun ağzına düştüğün zaman sırt çevirir sana, tıkır tıkır paracıklarını yemeye koyulur, senin, tek başına yıkmanı beklediği makineli tüfekler de bir güzel korurlar onu.

İşte seni o kadar duygulandıran sanatlar ve sanatçılar bundan ibarettir. Şarlatanlar! Onun için çekildikleri köşelerinden, haline bakıp, iki gözü iki çeşme, seni şu inanca, bu savaşa katılmaya çağırırlarsa aldırma onların sözlerine. Hatta bu yüzyılın modası olan «enternasyonal vatan»lara da inanma.

İster ulusal, ister uluslararası olsun, eski ya da yeni efendileriyle, demokrat ya da mutlakıyetçi, birbirlerini yaşatmak için başkalarını öldürenler yerin dibine batsın. Bir başkası uğrunda can vermeye yanaşma. Kavuştur kollarını! Olduğun yerde kal. Kim olursa olsun, o baylara, her yüzyılda yarattıkları yeni yeni ülkelerin hepsinin birbirine benzediklerini söyle ve gidip kendiniz can verin, de onlara. Sen, çıplak adam, zavallı kollarıyla zavallı başından başka şeyi olmayan adam, düşüncelerine de, tekniklerine de hayır de, sanatlarına da, rahat koltuklarından destekledikleri ayaklanmalara da boş ver. İlle de biri, ya da bir şey uğrunda gebermeyi

çekiyorsa canın, bir orospu uğrunda geber, bir dostun köpeği uğrunda, ya da tembellik yüzünden geber.

Yaşasın hiçbir inanca bağlanmayan kişi!

....

Sanatıma alışkın olan okurum uzaklaş artık benden! Artık sanattan zevk almıyorum, iyileşsem bile uğraşmayacağım onunla.

Ama bana bütün o sevgili Balzac'larımın öğretmediği şeyi Jean Christophe'tan öğrendim. Bana inanan adama namusluca seslenmeyi. Genève'de Christophe'tan, sonraları Georges Brandes'in sanat eseri olmadığını bana yazdığı Jean Christophe'dran ben namuslu bir yazarın, namuslu bir okurun nasıl olması gerektiğini öğrendim.

Bu da az şey değil! Bütün o Tanrısal Komedya, hatta Faust traşlarından iyidir bu. Evet, evet... Size hayatta insanca yaşamayı öğretenler yanında hava civa ile uğraşanlar daha kalabalıktır sanat eserleri arasında. Hatta daha ileri gideceğim. Sağduyuya, o seyrek rastlanır sağduyuya sahip olmak daha kolaydır. Süslü püslü masallar anlatmak. Sonra her çağın ihtiyacı olan şeyi bulmak gerekir. Düş kitapları yüzünden çağımız bu hale düşmüşse, insanlara namuslu olmasını öğreten eserler bakımından böylesine yoksul olması yüzündendir. Böyle eserlerle desteklenmezse yok olur insanlık.

İşte bu düşüncedir bana Jean Christophe'u hatırlatan. (Bunu Romain Rolland'a yaranmak için söylediğimi sanma. Bizi dost bellemiştin, ama öyle değiliz artık. –Neden mi?– Ah bu «neden»ler! Ne önemi var bunun? İşin kötüsü şu ki dost değiliz artık).

Ben namuslu bir Adrian Zograffi yazacağım, Jean Christophe'takinden az olacak sanat yanı. Hiçbir belge değeri de taşımayacak. Ruhu bir yana bırakılırsa hiçbir benzerlik olmayacak aralarında.

Adrian'ın sanatı benim gerçeğim olacak, adalet isteğim. Belge ise *ben, benim sözüm*.

İşte gereğini öğrendin okurum.

Bu serinin başında, genellikle sana söylenen, sabredin, sonunu bekleyin, ya da buna benzer edebiyatça laflar etmeyeceğim.

Hayır. Hiçbir şey bekleme. Her kitapta aradığını bulursan bulursun, olmazsa hemen bırakırsın yakamı.

Neamtz Manastırı

Temmuz 1932

PANAIT ISTRATI

O zengin konağındaki geniş mutfağın bir köşesinde, alçak bir arkalıksız iskemle üstünde tostoparlak olmuş, genç Adrian hiç kımıldamıyor ve göğsünün içinde geçen bir şeye kulak verir gibi görünüyordu. Orada bulunduğu bir saatten beri pek düşünceliydi. Annesi onu konağa „ayak oğlanı“ diye yerleştirmek için getirmişti; sabahın pek erken bir saatti olmasına rağmen, kadıncağız, oğlunun tam ev sahiplerine görüneceği sırada aldığı –kanısınsa uygunsuz– tavrından tasalanmaya başlıyordu.

Biçimsiz bir durumla karşılaşmamak için ayakta durarak:

„Aman Yarabbi, ne kaba oğlan!“ diye düşünüyordu. „Bu çocuk adam olmayacak.“

Thüringer‘lerin konağında yıllardan beri çamaşırcılık eden Zoitsa ana, biliyordu ki, Max Thüringer‘in karısı madam Anna, neredeyse, elinde saç maşasıyla mutfağa dalıverecekti. Her zamanki gibi fırının kapısı önünde, Adrian‘ın kimseye sormadan aldığı o alçak iskemleye oturacaktı. Orada, gününe göre, surat asarak veya diller dökerek, madam Anna yarım saat geçirir ve üç iş birden görürdü: saçlarını kıvırır, kahvesini içer ve evin aşçılığını yapan annesiyle görüşerek o gün yenecek yemekleri kararlaştırırdı. Sonra güzel mi güzel, süslü mü süslü, yanına bir uşak alıp çarşıya giderdi.

Adrian‘ın bütün bunlardan hiç haberi yoktu, ama zaman zaman, annesinin kendisinden hoşnut olmadığını hissediyordu. Annesine hiç bakmıyordu. Hep yere, ayaklarının ucuna bakıyor, acı tatlı, bin türlü birbirine zıt anlar ve duygular gözlerinin önünden geçit yapıyordu. Ara sıra annesinin ayaklarının sabırsızlıkla yer değiştirdiğini fark ediyordu.

„Herhalde kendisi gibi ayakta beklememi istiyordur“ diye düşündü.

İyi ama, bu saygı kimeydi, Patronlar –iki Thüringer kardeşler– mutfağa gelemezler. Bunlar, „bütün Almanlar gibi kaskatı“ büyük büyük adamlardır. Yoksa bu saygı madam Anna‘nın annesi madam Şarlot‘a mıydı? Ya da, madam Anna‘nın kendisine mi? Ya da onun küçük kız kardeşi Mitzi‘ye mi?

–Amma da yaptınız! Bugün konak hanımlığına yükselen, üstelik iyi insanlar olan bu üç kadını, o pek iyi tanırdı, çünkü onları eskiden, „hanımefendi“ olmalarından çok önce tanımıştı.

Altı yıl önce, on altı yaşını sürdüğü sıralarda, Bitpazarı meydanında, onlarla aynı çatı altında oturmuştu. O zaman, Madam Şarlot kocası Mösyö Müller‘i kaybetmişti. Müller, ilk demiryollarıyla beraber Romanya‘ya gelmiş, çoktan emekliye ayrılmış, kötürüm bir adamdı. Adrian, koltuğuna mıhlanarak gece gündüz *Berliner Tageblatt‘la Frankfurter Zeitung* okuyan bu ihtiyarın ciddiliğini pek takdir ederdi. O vakitler bu aile çok yoksuldu, ama Adrian daha o zaman fark etmişti ki, Almanlar vakur bir sefalet sürmesini bilirler. „Bizimkiler“de görüldüğü gibi yırtık, kirli bir elbise göremezdiniz sırtlarında. Tamirler de ustalıkla, göze batmayacak şekilde yapılırdı. Boğaza gelince, madam Şarlot pek az bir parayla nefis yemekler, hatta pastalar yapmasını becerirdi.

Bununla birlikte, sefalet bu dul kadınla dört evladını gitgide sıkıştırıyordu. Çocukların üçü kız, biri erkekti. Hiçbiri henüz bir iş tutmamıştı. Borçlanıyordular. Dul kadınların en yoksulu olan Adrian‘ın annesinden bile borç aldıkları oluyordu. Sonra, alacaklılar sıkboğaz etmeye başladılar. Eşyalardan bir kısmı satıldı. Sonunda, onurlarını yenerek, Madam Şarlot‘un ikinci kızı Anna, Max ve Bernard Thüringer‘lerin konağına hizmetçi girdi. Bu iki kardeş İbrail‘in büyük tahıl ihracatçılarıydı. Hikâyemizin geçtiği, Romanya‘nın ikinci limanı olan İbrail o sıralarda çok işlek bir ticaret merkeziydi.

Bu yüzyılın başlarındayız.

Genç ve güzel Anna Müller, cesaretinin mükâfatını çabucak gördü: Thüringer‘lerin hizmetine girişinin altıncı ayında, iki kardeşin büyüğü Max, sarışın hizmetçisiyle evlendi.

Medeni insanlar arasında pek tabii gözüken bu hareket, Mösyö Max‘a birkaç evin kapısını kapadı ve hepsi de eski derebeylerimizin uşaklarının torunları olan şehrin yerli zenginleri arasında kötü karşılandı. Pek „filozof“ olan ve hiç kin tutmayan mutlu koca, kızarlarsa kızsınlar, dedi, zaten son derece miyop olduğu için, karşılaştığı alaycı gülümsemeler de umurunda

değildi. Muhteşem karısını koluna takıp her yerde gezdirdi, hatta Viyana‘lara, Berlin‘lere, Venedik‘lere, Nis‘lere bile götürdü.

Madam Thüringer de ahlakını ve alçakgönüllülüğünü bozmadı. Eskisi gibi çarşıya her gün kendisi gitti, bir tek hizmetçi tutarak o koca konağın hakkından gelmek için ona canla başla yardım etti, kocasının itirazlarına bakmayarak kendi anasını da evin aşçısı yaptı.

Tabii onun peşinden konağa gelen yalnız annesi olmadı, bütün aile oraya doluştu ve evde birer iş sahibi olmaktan çok, birer sığıntı olarak kaldılar. İki bekarın sürdükleri tatsız hayatın paslanmış çarkları böylece biraz harekete geldi. Birçok temiz, neşeli etekler, durmak bilmeyen gidip-gelişleriyle bütün konağı havalandırıyordu.

Evet, güzel kokardı bu etekler, ihtiyar madam Şarlot‘unki dışında, çünkü onun tek elbisesi vardı ve şnaps‘ı fazlaca sevdiğinden, ara sıra donuna kaçırır, yerleri süpüren eteklerini de ıslattığı olurdu. Ama Madam Şarlot hep mutfakta oturur, ancak odasına çekilmek için oradan ayrılırdı.

Adrian, dizleri bükülmüş, bu çok uzun elbiseye bakıyor ve onu kadının Bitpazarı meydanında oturduğu zamanlar giydiği elbiselerden de berbat buluyordu. Bu sefalete ne lüzum vardı? Belki de dünyaya metelik vermediğinden, tek zevki artık bütün ömrünce sevmiş olduğu o bir kadeh şnaps‘tan ibaret kalmıştı. Ağır ve romatizmalı vücuduyla her sabah kahveyi pişirir ve her çeyrek saatte bir, bir yudum şnaps içer, her seferinde içkisini sakladığı kilere gidip gelirdi.

Alkollü bir içki.

Adrian birdenbire:

– Madam Şarlot! dedi. Neden şişeyi yanınızda tutmazsınız? Yoksa kızınızdan mı korkuyorsunuz?

Oğlunun kırdığı bu pot karşısında Zoitza ana bir dehşet çığlığı kopardı, ama Madam Şarlot, gidip Adrian‘ın alnından öptü:

– Sen iyi çocuksun. Bundan böyle benim şnaps‘ımı sen getirirsin, olmaz mı?

– Tabii, hem de en iyisinden. Böyle leş gibi kokanından değil.

– Eh! söylemesi kolay. Bakalım „leş gibi kokmayanından“ almak için Anna‘dan yeteri kadar para koparabilecek misin? Eli para tutalıdan beri Anna‘nın ne pinti olduğunu bir bilsen.

Adrian cevap verecekti, ama hizmetçi kız içeri girdi ve Adrian‘ın aklı başka yana kaydı. Evin ilk temiz eteğini görüyordu, bu yirmi yaşlarındaki güzel, tombul Macar kızının, yarı açık sabah kıyafeti içinde, beyaz etleri her tarafından taşmıştı. Kız, kendi yaşındaki oğlanı görünce kızardı, iri memelerini örttü ve bir şey söylemiş olmak için, dedi ki:

– Oldu. Yemek odası hazır. Beyler kalkabilirler.

Sonra genç adamın beklenmedik varlığının sebep olduğu sıkılganlığı yenmek için, Adrian‘ın pek iyi tanıdığı annesine dedi ki:

– Oğlunuz mu, Zoitza ana? Yakışıklı delikanlıymış! Nişanlım olacak benim!

Oğlunun „yakışıklı delikanlı“ olduğunu bir kere daha işitmekten zavallı annenin koltukları kabardı, ama bir hizmetçi parçasını alması olanağını pek soğuk karşıladı. Bu çeşit zevzeklikleri varsın zengin Almanlar yapsınlar. Onun Adrian‘ı bir „iyi aile“ kızını alacak ve hele kızın okkalı bir çeyizi olacaktı. Sonradan görme zenginler olsun, fakir fıkara olsun, yerlilerin hepsi aynı düşüncededir.

Bu konuda, Adrian‘ın bir düşüncesi, kesin bir kanısı yoktu. Hatta bazen ne diye insanlar arzu verici vücutlarla birtakım düşünceleri birbirine karıştırırlar diye şaşardı. Bir cinsel istek karşısında nasıl olur da evlilik, çeyiz, toplumsal aşama, zekâ ve kültür konuları hatıra gelirdi? Gerçi kadın etinin henüz yalnız rengiyle kokusunu biliyordu, ama bu kadarıyla da pek iyi farkındaydı ki, kafasının düşlerle dolu olmasına karşı, ne zaman genç bir kadın, vücudunun nefis güzellikleriyle gözlerini kamaştıracak olsa, hemen uslu bir hayvancık haline geliverirdi. Ah, o anlarda, o görünmez elin

dokunuşunu duyunca, mutluluktan bayılacak gibi olurdu. İçindeki olgun bir ben'i hemen yok eder, yerini çok değişik, ama bir o kadar olgun bir başka benle doldururdu. Özel hayatının temeli olan, kitapların ve tabiatın güzelliği düşüncesi, dostluk, toplumsal adalet emellerinden kurulu bir fikir kaynaşması içinden siliniverirdi. Böylece, uçup giden, o yoksul çocuk kollarıyla topladığı bütün servetiydi. Bir an için o gider, okşayıcı bir meltem gibi başlayan yakıp yıkıcı bir kasırgaya bırakırdı yerini; o kadın güzelliğine karşı duyulan dayanılmaz çekime. Ona parmakla, elle dokunmak, hatta bazen tutuşmuş yanağını ona yaslamak. Daha fazlasını istemezdi. Hatta bu daha fazlanın ne demek olduğunu bile bilmezdi, çünkü onun duygusal hayatı sokaklarda sürünen aşağılık tecrübelerden iğrenirdi. Cinsiyet alanında başkalarını bu son tecrübesini o, çok adi, çok sınırlı, heyecandan çok yoksun sayardı. Yok! Arkadaşları ya hiçbir şey bilmiyorlardı ya da bu son eylemin duygusal genişliğini ona anlatmaktan acizdiler. Her ne de olsa, bu konuda kendisine yapılan açıklamalardan hoşlanmazdı. Bunları çok kaba, çoğunu aşağılık, hatta aşağılatıcı bulurdu. Bu açıklamalarda kadın küçük düşürülüyor, bir zevk aleti, erkeğin kölesi mevkiine indiriliyordu. Ya da, onu bir düşman, bir zorba gibi gösteriyorlardı.

Oysa kadın ne buydu, ne de öteki, Adrian için kadın, erkeğin ortağı, neşeli eşi ve arkadaşıydı. Bu tutkunun yol açtığı türlü sıkıntılara rağmen erkekten çok, kat kat sevimliydi. Renkler, çizgiler ve şehvetli şekiller, cinsel incelikler bakımından zengindi. Erkeklik hayatının incisiydi o... Erkek iyi, güçlü, mert, yiğit olabilirdi, ama cinsel bakımdan insanın en büyük erdemi olan incelikten yoksundu. Bir kadın, bir erkeğin, yanından geçerken, yalnız zarifliğiyle dokunarak, onu mutlu kılabilir ve kendisine unutulmaz bir an bırakabilirdi. Kadının kahkahalarıyla gözyaşları hep hayatımızın en iyi çağı olan çocukluğu hatırlatır. Öfkesi bile size duyurur ki kadın, kendisini çirkinleştiren zahmetli işler için yaratılmamıştır.

Adrian, kadını sanat eserlerinin en canlısı gözüyle görüyordu. Çok kere, kadının, bir saat için de olsa, kalbinde işgal ettiği geniş yerden duyduğu mutlulukla, ondan aldığı hazlar, Balzac'ın falanca sayfasını okurken veya Mihail'i bütün dostça yakınlığıyla severken, ya da sevgili Tuna'sının kıyısında tam bir özgürlük içinde geçen falanca gününün tadını çıkarırken duyduğu mutluluğa değmez mi? diye düşünürdü.

İçinden derdi ki, duygusal yaşantının bu üç büyük kolu herhalde aynı gövdeye ve aynı köke bağlı olmalı. Çünkü, her üçünün verdiği tadın ve ateşin aynı olduğunu hissetmeye başlamıştı. Bir tutkusu yerini ötekine bırakırken varlığını küçültmüyor, tam tersine, bunlar birbirini tamamlayarak onu olgunlaştırıyor, büyütüyorlardı. Üstelik, niteliklerinin birbirinden çok farklı oluşu sayesinde bu üç tutku arasında rekabet ateşi, kinin o soysuz evladı garazı iğneleyen rekabet ateşi yer almıyordu.

Adrian, Macar hizmetçi kızda incelikten eser olmadığını fark etti. Taze beyaz cildiyle sadece iştah açıcıydı. Bir an onu arzuladı, sonra incelikten yoksun kırıtkanlığı karşısında kayıtsız kaldı. Taburesi üstünde biraz daha büzülerek, Mihail'i, son okuduğu kitabı, birazdan sona erecek özgürlüğünü düşündü. Uşak olacağına biraz üzüldü, ama bunu kendine fazla dert etmemeye çalıştı. Ne de olsa hayatının kazanmak zorundaydı. Hem ayak hizmetleri, hapse girmek demek değildi. Zamanının çoğu dışarda, çarşıda ve bir bürosu bulunan limanda geçecekti. Bu büroyla telgrafhane arasında durmadan taban tepecekti.

Fena bir şey değildi. İnsan açık havadan, güneşten yararlanır. Bu da bir parça özgürlük demektir.

Ansızın, koridorlar boyunca birbirini kovalayan, iki kocaman köpeğin çıkardığı gürültü onu düşlerinden ayırdı.

Hizmetçi kız:

– Madam Anna geliyor, dedi.

Gerçekten köpekler sahiplerinin odasında yatıyorlardı, kapı açıldı mı, sevinçten çılgına dönerek, bol bir kahvaltının kendilerini beklediği mutfağa doğru atılıyorlardı. Bunlar biri kızıl, öteki kara, çatlayacak derecede tombul iki Alman zağarıydı. Mutfağa iki gülle gibi düştüler, ama Madam Şarlot onları hemen kapı dışarı etti.

– Defolun, pisler! Sabahleyin önce „işinizi görün“ de sonra yemeğe gelin.

Madam Anna mutfak kapısında göründü, üstünde sabahlık gömleğiyle dantelli beyaz etekliği vardı. Adrian altı yıl önceki hayalini eskisinden de

mükemmel bir halde karşısında buldu. Az kalsın, hiç düşünmeden bu hayale doğru atılıp onun dizlerine sarılacak, canını dudaklarına alarak onun dizlerini öpecekti. Sonra ölse de gam yemezdi.

Ama bütün yaptığı, ayağa kalkıp hanımının selamına karşılık vermekten ibaret oldu.

– Günaydın... Madam Anna.

Kadın, oğlunun kendisine „madam“ demekte ne kadar güçlük çektiğini gördü ve onu yüreklendirdi:

– Ha şöyle, Adrian: Artık bana eskisi gibi „Anna“ demen doğru olmaz, *madam* demelisin. Hedwig’e de madam demek lazım. Mitzi’ye de matmazel. Bizim için değil, elaleme karşı. Biz... yabancı değiliz, öyle değil mi?

Gelip güzel elini uzattı, bu sıcak ve tatlı eli Adrian, eline bir ateş düşmüş gibi kadını ürperten bir hararetle dudaklarına götürdü. Ana, hemen ciddi bir hanım tavrı takınarak ve Adrian’dan uzaklaşarak korunma durumu aldı, oysa buna gerek yoktu, çünkü Adrian artık korkusunu haklı çıkaracak hiçbir şey yapamıyordu. O, şimdi hiçbir şey düşünmeden, minnet duygularıyla, hiç de tehlike olmayan bir mutluluk denizinde, yüzüyordu. Hafifçe miyoptu ve miyopluğu beş metre ötedeki bir şeyin ayrıntılarını ayırdetmesine olanak vermediğinden, madam Thüringer’e bir daha bakmadı bile. Kaynayan kanına sinmiş değil miydi o kadın? Daha ne isterdi? Mutlu hayatın doruklarından birine erişmişti. Şimdilik daha ötesini düşleyemiyordu. Bir kadının görüntüsü ona şimdiye kadar asla böyle bir coşkunluk vermemişti.

Birdenbire iki kadın sesi duyuldu.

– Merhaba Adrian!

Bunlar, büyük kız Hedwig’le üç kız kardeşin en küçüğü Mitzi’ydi. İşsiz bir Rumla evlenmiş olan ilki yirmi yedi yaşındaydı ve Thüringer’lerin konağında çamaşırların bakımıyla görevliydi. Adrian’la yaşıt olan Mitzi de eve gelip gidenler arasında bir koca bulmak sevdasındaydı.

Anna onların gelişine memnun oldu, çünkü Adrian'ı fazlaca ateşli buluyordu, o sıkılgan, düşünceli görünüşüne karşın gözlerini hep kendisine çevirmesini istemiyordu.

Mitzi gelip oğlanın elini sıkarak:

– Ee, Adrian, demek yine altı yıl önce Bitpazarı meydanında olduğu gibi beraber olacağız ha, diye haykırdı. Kaç yıldır neler yaptın, anlat bakalım?

Adrian, isteksiz bir halde:

– Anlatmaya değer bir şey yok, dedi.

Kendisini düşlerinin göklerinden, indirmeleri hoşuna gitmedi, hele ki, Anna'nın yanında Mitzi ona bir katır gibi görünmüştü, o kadar irileşmiş, şişmanlamıştı. Hedwig'i, üç kız kardeşin en yaşlısı olduğu halde, daha ufak tefek, daha zarif buldu. Ama nezaketsizlik etmek istemedi ve Mitzi'ye güzelliğinden söz ederek iltifatta bulundu.

Şimdi mutfakta, beyaz eteklikli, çıplak bacaklı, iyi iliklenmemiş bir sabahlık içinde omuzlarıyla göğüsleri yarı açık üç genç ve güzel kadın vardı. Fırının önünde saçlarını kıvırmaya gelmişler ve mutfağı yataktan yeni kalkmış temiz bir ten kokusuyla doldurmuşlardı. Adrian gibi bir miyop için de olsa bu kadarı fazlaydı, onun için servis avlusuna çıkıp iki güzel köpeği okşamayı daha uygun buldu.

Annesi buna memnun oldu. Her sabah bu saatte, bütün bu yarı çıplak kadınlar da ne işti ya! Nasıl düşünmemişti bunu? Gerçi, hizmetçi kız dışında ötekiler kendilerine saygı göstermek zorunda olduğu hanımlarıydı ama, ne de olsa, on dokuz yaşında koskoca bir oğlandı, bir şeyden haberi olmadığı için böyle işlere de pek meraklıydı. Ama ne yapsın, onu bu hareme kapatmak zorundaydı, çünkü artık oğlanın ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Zavallı çocuk nasıl çıkacaktı bu işin içinden.

Komşu yatılı okulun çanı, saat sekizde, ders başını çalarken Adrian'ı çağırdılar. Mutfakta artık insanın gözlerini tutuşturan kadınlardan eser kalmamıştı. Madam Anna ayakta duruyordu. Giyinmiş, pudralanmış, çok

renkli yazlık tuvaleti içinde pek sevimli haliyle ve ciddi, ağırbaşlı görünmek arzusuyla Adrian'ı karşısına aldı:

– Bak, azizim: üç yazıhaneyle koridorlar bir de iki avlu, ön avluyla servis avlusu her sabah temizlenip düzeltilecek, sonra gümüş takımları, bir de ayak işleri. Gündelik görevin budur, az iş de değildir ha! Çabuk ve düzenli çalışmalısın. Ama karşılığını alacaksın. Mösyö Max'tan senin için şimdiye kadar bir erkek işçiye verilen aylıkların en yükseğini kopardım: ayda seksen ley, üstün, başın, yemen içmen ve...

Birden, deli gibi bir kahkaha kopardı, pudrası altında kızardı ve yüzünü elleriyle kapadı. O anda on altı yaşında bir kız sanırdınız. Huyca o kadar genç ve tabii kalmıştı.

Annesi ciddi ve adeta kızgın bir sesle azarladı:

– Üstün başın, yemen, içmen... daha başka ne? Utanmıyor musun sen?

Anna nefes nefese cevap verdi:

– Niye utanacak mışım? Adrian'a ayrıca *hediyeler* de verileceğini söylemek istedim ama, birden aklıma başka şey geldi de. Bu da ayıp mı?

– Yok! Yok! Sen "Madam Thüringer" olalı beri çok *şeey*'ler düşünür oldun, bu halin hiç hoşuma gitmiyor, anladın mı?

Anna, yatışmış, üzgün bir tavırla delikanlıya döndü:

– Hadi, Adrian; al sepeti, çarşıya gideceğiz. Olmaz mı?

Adrian, içinden: "Cehenneme kadar giderim seninle," dedi. Ama cevap verdi:

– Lazımsa...

Bir sitem edası genç kadının güzel yüzüne mahzunluk verdi:

– "Lazımsa" da ne demek? *Mutlaka* lazım değil tabii. Çarşıda hamal çok. Her zaman hamal tutarım, ama bugün taşınacak ağır bir şey yok, hem

benimle gelmen hoşuma gidiyor, onun için seni çağırıyorum. Eğer... sen bilirsin.

Kapıya doğru bir adım attı. Adrian, sapsarı kesilerek kadının yolunu kesti. “Nasıl oldu da böyle saçma bir laf ettim!” diye düşünüyordu. Anna, eldivenlerini çocuğun yüzüne çarptı.

– Hadi... gel.

Adrian koşup sepeti aldı. “Basti, diyordu, ancak kadın verebilir insana böyle bir mutluluğu! Güneş, özgürlük, dostluk, kitaplar; bütün bunlar fasafiso!” Ve kendisi için mutluluk kaynağı olan bu kadınla yalnız başına bulunmadığına, onun ayaklarına kapanıp mutfağın çimento zeminini öpemediğine yanıyordu.

Sepetin bulunduğu kilerde çürümüş bir sebzeye bastı, az daha düşüyordu. Kiler odasının penceresi olmadığından ortalığı güçlükle görebildi, ama burnuna çarpan iğrenç bir kokudan buranın ne kadar pis tutulduğunu fark etti. Çıkarken:

– Madam Şarlot, dedi; izin verirseniz kilere biraz çeki-düzen vereyim: Pek temiz kokmuyor orası.

– Ne bileyim. Ben yaşlıyım, burnum da yok.

Anna eldivenlerini giyerken mırıldandı:

– Burnun yoktur, ama yine herkesin işine sokacak bir burnun vardır.

Adrian:

– Vay! dedi, anayla kızları pek iyi geçinmiyorlar galiba!

O anda, mutfak boyunca uzayan camlı galeride Mösyö Max’ın sesi duyuldu:

– *Maus! Maus!* Gaz kokuyor bu süt gene!

Maus diye karısını çağırıyordu.

Almanca „fare“ demektir.

Anna:

– Al sana, dedi. Kızartma veya ekmek kokmazsa, süt, bu sefer de gaz kokar. Şu lüks lambasını çöplüğe atmadıkça kurtulamayacağız bu dertten. Her hafta lehimletiriz sözde, gene gaz sızar.

Adrian:

– Ben bakarım, dedi. Bir arkadaşım var, çok iyi tenekecidir, gerekeni yapar.

Anna, kocasına sordu:

– Kahvaltı ettiniz mi bari?

– Ne münasebet? Gazlı sütle kahvaltı mı edilir? Bernard‘la birlikte açlıktan ölüyoruz.

Anna, yanından geçen hizmetçi kızı yakaladı:

– Budala! dedi. Biliyorsun ki yemek odasındaki gaz lambası sızıyor: ne diye süt kabını tam altına koyarsın?

Max, karısının yanaklarını okşadı:

– Kızma, *Maus!* Bu sabah da kahve, yumurta ve tereyağıyla kahvaltı ederiz. Kim bu delikanlı?

– Adrian. Hani sana sözünü etmiştim, çamaşırcının oğlu. Bizim ayak oğlanımız olacak.

Max Thüringer boylu poslu, fersiz gözlü, kır saçlı bir adamdı. Adrian‘ın yüzünü fark edebilmek için çifte gözlüğünü çocuğun burnunun dibine kadar yaklaştırmak zorunda kaldı. İyilikle:

– Pekiyi, dedi. Bizi bu gazdan kurtarmaya bak, azizim.

Park sokağındaki Büyük Pazar‘a gitmek için Anna, Karol bulvarından geçmeyi severdi. Kestirme değildir ama, bu bulvar, hava, gök ve mesafe bolluğuyla belki de eşi olmayan bir caddedir. Champs-Elysées kadar geniş ve ondan iki kat uzun olan bulvarın çevresinde hemen hepsi tek katlı küçük küçük binalar görülür, her birinin kendine özgü bir biçimi, renkleri, süsleri, inciği boncuğu vardır. Kaldırım kenarına dizilmiş yosma kadınlar sanırsınız. Yaz aylarında, güneş ve mavi gök buradan pek hoşlanır, bir türlü geçip gitmek bilmezler.

Adrian, şehrin en sevdiği caddesinden geçtiği için madam Anna‘ya minnet duydu. Onun yanında pazara giderken, yalnız bu bulvardan geçtiği için değil, o sabah kendisine gösterdiği ilgi için de ona nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu: yarı açık güzel omuzlarıyla o kısa eteklikli hali; o esrarlı şen kahkahası; yüzüne çarptığı ve hâlâ kokusu burnundan gitmeyen eldiven, sonra da büyük bir incelikle sırtında taşıdığı muslin elbise, o sereserpe hali. Kendisine ne kadar borçlu olduğunu ona söylemek istiyor, ama söyleyemiyordu.

Gerçi söz söylemekte güçlük çekmezdi, zengin bir dilbilgisi de vardı; ama asıl bu sözcüklerden korkuyordu. Çünkü kadının bu bakımdan kendi seviyesinde olmadığını ve ihtimal bu sözcüklerin ardındaki saflığını fark edemeyeceğini hissediyordu.

Anna:

– Sana sağladığım yüksek aylıktan memnun olup olmadığını söylemedin bana, dedi.

Adrian boğulur gibi durdu:

– „Yüksek aylık“tan bana ne! dedi. Ben aylık için çalışmam.

Kadın şaşırdı, utanarak sordu:

– Ne için çalışırsan ya?

– *Yaşamak* için! Benim verdiğim anlamla yaşamaksa aylıkla pek az ilişkisi olan bir şeydir. Örneğin bakın: sizin yanınızda aylıksız, boğaz

tokluğuna çalışmaya hazırım. Günün birinde elbiseye ya da ayakkabıya ihtiyacım olursa onu da sizden istemem, geceleri gidip dört saat bir fırında çalışır, bir ay sonra bunları satın alırım. Anlıyor musunuz?

Bulvarın ortasında durup bir yılan gibi gözlerinin ta içine baktı. Anna, bu ateşli bakışlardan kurtulup yola koyulmak istiyor, ne yapacağını bilemiyordu.

Yanlarından geçen afili liman arabacıları, seviştiklerini sanarak seslendiler:

– Hey, dilber kız! Gözünü aç: herif yiyecek seni.

Adrian koluyla onları gösterdi:

– İşte aylık için çalışan, „yüksek“ bir aylığa pek sevinecek insanlar! Ve kızı bırakıp bir şey söylemeden yola koyuldu.

Anna: „Ne tuhaf adam!“ diye düşünüyordu. Annesinin hakkı varmış: bütün gece oturup kitap okur, diyordu. İşte buyrun.“

Hiç de öyle değildi, ama genç kadın uşak olan dostunun huyuna başka bir anlam veremezdi.

Adrian, sabahki düşüncesini düzelterek içinden: „Evet, dedi, tatlı bir kadının verdiği mutluluğu aşacak hiçbir şey yoktur. Oysa ya *bütün ötekiler*. Çok yazık doğrusu!“

Bir duygunun boşluğunu ya da dayanıksızlığını fark etti mi, hep kalbine bir darbe yemiş gibi olurdu. Her şeyde, mutlakı, sonsuzu severdi. Heyecanlarından birinin çirkinleşmesi ya da adileşmesi, içinde, acısını bir türlü yenemediği boşluklar bırakırdı. Yarası ona onulmaz gibi görünürdü.

Örneğin, Anna ne diye kendisini en çok mutlu kıldığı bir anda tutup şu anlamsız „aylık“ sözünü açmıştı? Ondan bir şey istemiyordu, eldivenini ya da gömleğinin bir yenini öpmek iznini bile istemiyordu. Hem onun elbiselerini, üstünde değilken de aynı hazla öpebilirdi. Çünkü bir zarafet

örneği olan kadına ait en küçük şey onu mutu kılmaya yeterdi! O halde ne diye tutar da „aylık“tan söz eder?

Ama Anna, niteliğini bilmediği bu mahzun düşüncelerini kendisine unutturmak için hemen harekete geçti. Devamlı duruşunu fark ederek dedi ki:

– Annem niye o kadar kızdı, biliyor musun? Benden şüpheleniyor da ondan.

– Neden şüpheleniyor?

– Bir aşığım olduğundan.

– Sahiden var mı?

– Yok canım. Sadece bir göz aşinalığı o kadar vallahi!

– Kim bu göz aşinası?

– Birazdan pazarda görürsün. Bir jimnastik profesörü.

– Umarım ki, sokakta yanınıza gelmiyordur! Yoksa, yanınızda bulunmak hoşuma gitmez, hemen eve dönerim.

Durdu. Anna, gülerek onu kolundan tuttu:

– Bana aşık mısın yoksa?

– Aşık değilim! Aşık olan jimnastik profesörünüzdür, nasıl ki demin geçen ve size seslenen arabacılar da aşık olabilirler, neden olmasın? Benim için siz başka bir şeysiniz, onlar için olamayacağınız bir şey: siz bana bu evde uşaklık hayatıma katlanmak güvenimi bana verecek bir güç kaynağısınız, daha doğrusu olacaksınız, hem isteseniz de istemeseniz de, çünkü ben sizden bir şey istemiyorum. Benim aldığım şeyi kimse vermemezlik edemez.

Bu sefer Anna, Adrian kendisine iltifatta mı bulunuyor, yoksa onunla alay mı ediyor, anlayamadığına kızdı. Gene de, peşinden koşan birçok adamlarla

kıyaslayınca, Adrian‘ın kendisine bu kadar heyecanlı bir yüz, bu kadar derin bir bakışla seslenen tek genç olduğunu fark etti. Bu da gururunu okşadı, çünkü onu, uşak olsa bile, çok okumuş, çok bilmiş bir adam sayıyordu. Kendi bildiklerini satarak onu mahcup düşürmek istediği içini, eldivenli elinin tersiyle çocuğun yüzüne vurarak dedi ki:

– Bana neyi hatırlatıyorsun, biliyor musun? *Para hazretleriyle aşk cenapları* adlı piyesin kahramanını!

Adrian hayretle ona baktı ve düşündü:

“Ben sana bir şey hatırlatmıyorum, ama o iri mavi gözlerinle, o gamzenle ve iki sıra güzel dişinle bana gülümsediğin zaman sen benim için her şeysin. Onun için beni bir maden ocağına göndersen seve seve çalışırım, hatta dünyanın bütün jimnastik öğretmenleriyle konuşmana bile katlanırım.”

Anna’ya dedi ki:

– Roman okumayı seviyorsanız, izin verin de size kitap bulayım, ama o cüz cüz basılan “hazretleri ve cenapları” nevinden şeylere artık el sürmeyin. Onları uşaklar okur.

O 1900 sıralarında, İbrail’in *Büyük Pazar*’ı bir ressamın fırçasına ve bir şairin lirik coşkunluğuna layık bir manzara arz ediyordu. Sanatın gördüğü bu ilgiye layık olan satılan mallar değildir, bunları satan kadınlardı.

Hepsi de köylü kadınlardı. Düşündüklerini meydana vuran çapkın bakışları, iltifat etmeye veya azarlamaya hazır tavuk gerisi biçiminde ağızlarıyla yanaklarının güzelliğini hâlâ koruyan yaşlı kadınlar. Dolgun memesini uyuyan bir çocuğun ağzına vermiş, sert bakan gözleri pek laubali bakışlara meydan vermeyen gelinler. Saçları buram buram misk karıştırılmış badem yağı kokan, kaçamak bakışlı, utangaç kızlar.

Yazları bunların etek, yelek ve önlükleri, sayısız renkleriyle bir yabani çiçek tarlasını andırır. Kendi ürünleri olan mallar: yumurta, tereyağ, peynir, kaymak, turfandalar kaldırımlar üstüne serilmiştir. Bu mallar, alıcılara korkunç bir bağırışıp çağrışma ve hararetli işaretlerle takdim edilir. Malları

beğenip beğenmediğimize göre koltuk kabartıcı hitaplar, sergilenen malları türlü küçültme edatlarıyla bir bir saymalar, duygulandırıcı delillerle acı sözler, alaylar, küfürler, birbirine karışır. Çünkü küçük bir iş olmayan pazarlığa girişmeden önce cinsleri hakkında bir fikir edinmek amacıyla tereyağının, kaymağın, peynirin tadılması adetti; çok kez alıcı, tattığı malın başından bir tiksinme ifadesiyle ayrılırdı. O zaman arkanızdan açılacak ağızların iltifatlarına kulaklarınızı tıkayacaktınız.

Bizde örneğin kabarcık, bibercik denildiği gibi.

Anna, önce kasaptan etini aldıktan sonra bu köylü pazarında her zaman bir süre eğlenirdi. Bütün pazarcı kadınlar kendisini tanır, iltifatlarını ve hakaretlerini ondan esirgemezlerdi. Pazarda huysuzluk ve cimrilik eder, güç beğenili ve mızıkçı davranır, pazarlığı aşırı dereceye vardırırdı. Adrian onun bu haline acınıyor ve üzülüyordu. O güzelliğin üstünde bu çirkinliğe ne gerek vardı? O dürüst köylü kadınlara iyi davranması, onlara haksızlıkta bulunmaması gerekmez miydi? Bu kadar güzel bir insanda bu derece pintilik olur şey miydi?

Sessizce Anna'nın peşinden yürürken, oldukça uzaktan kendilerini izleyen bir adam gördü. Alış-verişle uğraşan Anna onu daha sonra fark etti. Kızardı, adamın kendisine verdiği iltifatlı selama cevap vermek için başını eğdi, sonra ihtiyatlı davranarak artık kendisiyle hiç ilgilenmiyormuş gibi göründü. Bu ağırbaşlı hali Adrian'ın hoşuna gitti. Jimnastik profesörü muhakkak ki bu adamdı. Macarvari kesilmiş bıyıkları, pembe yanakları, pomadlı saçları, baygın gözleriyle adamdan hiç hoşlanmadı. Hele o tazı başı biçiminde gümüş saplı bastonunu, herkes görsün diye omzunda taşıması... Ama güzel çirkin, genç ihtiyar bütün kadınların beğendikleri atlet yapılı bir vücudu vardı. Çok özenli giyinmişti. Artık bir tabiat halini almış olmasına karşın, yapmacığı gözden kaçmayan yürüyüşü, İspanyolların kısa adımıyla kazın yalpa vuruşunu taklit ediyordu. Dudakları üstünde tükenmez bir gülümseme donup kalmış gibiydi.

Adrian bu kibar adamın, madam Thüringer gibi, hiç değilse kocası bakımından kibar sayılan bir kadına ne şekilde kur yaptığını merak etti. Kadının eski düşkün halinden ve yeni yükselişinden haberi var mıydı? Ona eski bir hizmetçi mi, yoksa kibar bir hanımefendiymiş gibi mi davranıyordu?

Alış-verişin sonunda artık kanaatini edinmişti. Bu profesör de çoğu profesörler gibiydi. Karşısındakinin ne cinsten bir insan olduğunu önceden öğrenmeye önem vermiyordu. Yalnızca basmakalıp laflarını, harcıalem nüktelerini, yerine göre ayarladığını sesini, alımlı bakışını ve gülümseyişini kullanıyordu.

Mesela Anna'nın konuştuğu pazarcı kadına yaklaşıyor, gözlerini süzerek soruyordu:

– Bu yumurtaların içinde sakın civciv olmasın? Varsa, sana civciv parası ödemem gerekir! Hakkını yemek istemem!

Tabii Anna, budalalığından veya nezaketten gülümsüyordu, ama Adrian, ellerini havaya kaldırıp jimnastik profesörüne içinden: "Be adam, diyordu, bu kafanla, dahi bir kadının karşısında bulunsan halin nice olurdu? Evet, çok zeki, çok bilgili, karakter sahibi bir kadın örneğin! Neden olmasın? Böylesine seyrek rastlanır ama, yalnız büyük sanatçılar arasında rastlanmaz. Dehanın, her zaman tanınmış ve ünlü olması gerekmez. Örneğin benim Mihail bir dahidir, ama sanatçı değildir. Kadın Mihail'ler de bulunabilir. – Ya işte, profesör unvanın ve sonsuz ahmaklığınla böyle bir kadının karşısında bulunsan ne yaparsın?"

Adrian bunları aklından geçirdi, ama bir şey söylemedi. Henüz insanlara, hatta en olgunlarına bile düşündüğünü söylemek cesaretini edinmemişti. Kendine güveni tam değildi daha. Çok aşağıdan geldiği, resmi öğrenim adına ilkokuldan ötesini okumadığı, kendi kendini yetiştirmenin ne zor bir iş olduğunu kavramadığı için, diplomalar, unvanlar ve dereceli bilgiler karşısında küçük düştüğünü anlıyordu.

Bununla birlikte, seri halinde kalıplara dökülen bütün bu değerlerin boşluğunu da fark etmeye başlıyor ve yavaş yavaş bunlara karşı saygısını yitiriyordu. Evet, güçlü adamın mutlaka bir akıl ve bilgi doruğu olmasını şart koşmuyordu. Mihail'in de bazen saçmaladığı olurdu. Hatta bazen bunu bile bile de yapardı. Ama Adrian zeki adamın saçmasıyla doğuştan ahmak olanın saçmasını ayırt etmesini bilirdi. Onun için bu profesörün numarasını vermekte gecikmedi.

Sonra bu tanışıklığın ne dereceye varmış olduğunu öğrenmek istedi. Gene büyük bulvardan geçerek eve dönerlerken Anna'yı sorguya çekti:

– Ne zamandan beri kur yapıyor sizin profesör?

– Bahardan beri, aşağı yukarı iki ay oluyor. Ama neden *benim* profesörüm oluyormuş? Onunla hiç konuşmadık demedim mi sana. Yalnız bir kez randevu istemek için bir tezkere gönderdi.

– Cevap verdiniz mi?

Anna içerledi:

– Şehrin en önde adlarından birini taşıdığımı unutuyorsunuz galiba?

Adrian içinden dedi ki:

„Tek engel buysa, yandım demektir!“

Thüringer'lerin evi, yazıhaneleri ve konut kısmıyla geniş bir zemin katından ibaretti. İbrail'i hemen bütün evleri böyledir, muhteşem, orta halli veya bitli de olsa, herkesin kendine özgü bir evi vardır. Bu evin ön cephesi Park sokağına, öteki cephesi parka bakardı. Solda efendilerin avlusu, sağındaysa servis avlusu vardı. Eve bu iki avludan birinden geçilerek girilirdi. Yazıhanelerin de, ev kısmının da doğrudan doğruya sokağa açılan kapısı yoktu.

Adrian, yazıhaneleri, oturma odaları ve ekleriyle bu binanın her yanını iyice öğrenmek için bütün bir gününü harcadı. Sonra, hemen ertesi gün bütün evin yükünü üstüne almak istedi. Öyle pek çalışkan bir adam değildi. Hiç de değildi. Hatta avareliği biraz garipti bile. Ama bazı işler vardı ki, ücretli ücretsiz, canını dişine takarak çalışmaktan kaçınmazdı; başka birtakım işlereyse hiç ilgi göstermez, bazı işlere de salt ekmeğini kazanmak için, istemeye istemeye çaresiz katlanırdı. Bu çeşit işlere, avucuna altın akıtsa, faza zaman ayırmazdı. Başka bir yere gitmesini sağlayacak beş on kuruşu birikti mi, hatta bazen bunu da beklemeden boşlardı işi. Annesini dertli eden işte bu haliydi. Adının serseriye çıkması da bu yüzdendi. Her

ikisine de üzülüyor ve Mihail‘den başkası halden anlamayacağı için, kendi içine kapanıyordu.

Thüringer‘lerde her şey hoşuna gitmişti hemen. İlkin şu Almanlar. Onların Romenlerden daha başka, daha temiz bir karaktere sahip olduklarını fark ediyordu. Özellikle kadınları, uzun zaman aynı binada yaşadıkları için çok yakından tanıyor, kendisine karşı gösterdikleri dürüstlüğün içtenliğinden şüphe etmiyordu. Sonra iş de gönlünce görünüyordu: çok çeşitli ve oldukça serbestti. Tadını hayli tatmış olduğu şantiye veya fabrikaların o korkunç monotonluğundan ve katılığından eser yoktu burada. Belli saatlerden, sürü halinde girip çıkışlardan, keyfince iş görmek olanaksızlığından nefret ederdi.

Şimdi artık aklına eseni yapmak fırsatını elde etmişti. Bu evin, zengin olmasına rağmen itina görmediğini fark etti. Hizmetçilerin görevi olmayan bir sürü ufak tefek işler, dülgerlik, çilingirlik, badanacılık gibi her çeşit işten anlayan bir zanaatçının becerikli elini bekliyordu.

Başlıca odaların hemen hepsinde duvarlardan kopmuş kâğıt parçaları sarkıyordu. Evin aristokrat bekarı Mösyö Bernard‘ın güzelim yatak odasının tavanında, eski bir ıslanmadan kalmış kocaman bir leke vardı.

Mösyö Max‘ın yazıhanesinde, döşemenin kırık bir tahtasına basıp başınızı yarabilirdiniz. Mutfakta yağmur yağar yağmaz tam ocağın üstünden su damlamaya başlardı. Bazı kapılar açılırken adamın parmağını kan çıkarasıya kıstırırdı. Her yanda iyi kapanmayan pencereler; ayağınıza takılan kilimler; gıcırdayan kapılar; duvarlarda iri iri çiviler; pek göze batan bir sürü çatlaklar ve yarıklar vardı. Bütün bunları düzene koymak için ne paraya ihtiyaç vardı ne de bir sanat okulu diplomasına, sadece iyi niyet heves, sağduyu ve beceriklilik yeterdi.

Adrian bütün bunlara hastalık derecesinde sahipti. Özel yerlerde olsun, genel yerlerde olsun, gözüne ilişen her aksaklık onun güzellik, adalet duygusunu incitiyor, sinirlerini öylesine bozuyordu ki, sanki devamlı bir sıtma içinde yaşıyordu. Ateşini yakmasını beceremeyen ve çocuğunu boğasıya kundaklayan komşunun işlerine, sanki herkesi toza bulamak için sokakları süpüren belediyenin işlerine; etrafları hep devletin parasını deve

yapacak cinsten memurlara çevrilen hükümetlerin işlerine, her şeye karışmak gelirdi içinden.

Cahillik, beceriksizlik, ahlaksızlık: yeryüzünde bütün bu kusurların ne gereği vardı? İnsanlar, kendilerine mutluluk yolunu açacak şefler bulamazlar mıydı? Güçlü insan bu kadar mı azdı? Yoksa bu çeşit insanlar, dünyanın yönetimine mahsus mu karıştırılmazlardı? Eğer öyleyse dünyamız mahvolacaktı! Çıkarını dünyamızın felaketinden sağlayan aşağılık insanlar kimlerdi? Bu insanları keşfetmek, zararsız hale getirmek ya da yok etmek olanaksız mıydı?

Adrian, bu soruların içinden çıkamazdı. Üstünde kafa yordukça ipin ucunu büsbütün kaçırırdı. Çünkü insan doğuştan iyi mi, yoksa kötü müdür, bir türlü karar veremezdi. Bilmecenin anahtarı buradaydı. Bu hususta Mihail‘in verdiği cevaplar onu tatmin etmezdi. Mihail fazla kötümserdi. Ona göre dünya böyle gelmiş, böyle gidecekti. Çaresi yoktu. Dünyayı da bir birey gibi görürdü: iyiyse eyvallah der, kötüyse, ondan kaçardı.

– Benim elimde olan bundan ibaret, derdi. Doğru yoldan ayrılmayıp kimseye kötülük etmemeyi anlarım. Ama sosyalistler gibi „sınıflar“a, „sınıf savaşı“na inanmıyorum. Karl Marx ne derse desin, ben sadece *insanlar arasında kavga*‘ya inanırım.

Bükreş‘te bir yıl kaldıkları zaman Mihail, Adrian‘ın sosyalistlerin ilk propaganda toplantılarına sık sık gittiğini görürdü. Ona derdi ki:

Bu, ilkel insanların, dar kafaların, kölelerin doktrinidir. Ancak hayattan biraz daha ekmek, biraz daha özgürlük ve daha az savaş isteyen halk yığınlarını doyurabilir. Senin gibi kırlangıcı yakalayan kediye bile isyan eden bir adamın harcı değildir. Dinler de bir milyardan fazla insanı doyuruyorlar, çünkü onlardan devamlı tapınağa gitmelerinden başka bir şey istemiyorlar.

O sıralarda Mihail, Mançurya‘daydı. Rus-Japon savaşının korkunç yanlarını gözüyle görmek istemişti. Bu acı ayrılışın bir sebebi daha vardı: Adrian‘ın çetin dostluğu, tezatları ve zıpırlıklarıyla Mihail‘i yormuştu. Hayatın sillesini yemiş kalbi, çile doldurmuş kafası, sefaletlerden yıpranmış vücuduyla. Mihail‘in ruh ve beden sükûnuna çok ihtiyacı vardı. Hayatla bir

mütareke yapması gerekti. Yirmi üç yaşında kendini ihtiyar hissediyordu. Bol maaşlı bir iş bulmak, elden geldiğince çalışmak ve biraz para biriktirmek, sonra gidip sakin ve rahat bir memlekette dinlenmek, işte bir yıllık gelecek planı buydu.

Adrian‘a, bu plana katılıp birlikte çalışmak, birlikte para biriktirmek ve birlikte yola çıkmak isteyip istemediğini sordu. Adrian sevinçle kabul etti. Malını bildiği için, Mihail bir yıl süreyle her hususta kendisine uyacağına söz istedi.

– Söz veriyorum! Sen amirim olacaksın.

Bir ay, iki ay sözünde durdu. Ama daha fazlasına gücü yetmezdi. Sözünü ve „amir“ini unutup her şeye boş vererek çekip gidiyordu. Böylece birçok iyi işler bozulmuş oldu. Dostluğa yediremediği, onun arkadaşlığına çok alışmış olduğu için, onun huyunu düzeltebileceği umuduyla Mihail de arkasından basardı istifayı. Ama bütün emekleri boşa çıktı. Bunun üzerine bir süre kendisiyle başbaşa kalmaya karar verdi ve kalkıp Mançurya‘ya gitti.

Adrian, bu ayrılığa katlanamayacağını sanmıştı ama, öyle büyük bir yaşama aşkıyla doluydu ki, duygusuyla yaşamına yeni çıkıntılar (mecralar) bulmakta gecikmedi. Sadece yaşamak olayı bile ona bir mucize gibi görünüyordu. Işık ve güneş içinde, kendi çevresinde dönüp dolanıyor, kendini her gün biraz daha keşfediyordu. O yüzden çalışmak için fazla vakit bulamıyordu. Hele kendisini gökten, ufuktan yoksun bırakan işleri büsbütün sevmezdi. Dairelere, atölyelere, fabrikalara, dükkânlara doğru memnun memnun akan insanları dehşetle seyrederdi. Bir lokma ekmek uğrunda nasıl da her şeyden vazgeçiyorlardı, insan yaşamına anlam veren en güzel şeylerden: Tanrının eserini seyretmek hakkından, düşünmek, hayal kurmak, öğrenmek mutluluğundan; keyfince hareket etmek zevkinden kendini ne kadar çok yoksun bırakırsa peşinde koştuğu ekmek de o kadar beyazlaşıyordu.

Oysa bütün bu değerlerden üstün bir şey var mıydı? Neydi bu şey? İyi yemek, içmek mi? Modaya uygun elbiseler giymek mi? Bir aile kurup öküz gibi ona koşulmak mı? –Hayır, bin kere hayır! Varsın hayta desinler sana.

Varsın bir serseri hayatı yaşa. Sırtında partallar, elinde bir parça kara ekmek, ama özgür yaşa, keyfince yaşa!

Bak örneğin şu İbrail limanının serserilere göre ne çok işi vardır; bir buğday çuvalını sırtlar, elli adım gider, bir geminin ambarına boşaltırsın. Öğleye kadar çalıştın mı, al sana beş ley. Bu beş ley beş özgürlük günü demektir. Çünkü bir kilo ekmek dört meteliktir. Bir tabak sebzeli eti de aynı paraya alırsın. Karnını doyurmaya yetmez mi bu kadarı?

O da hamallık etti. Canı istediği anda çuvalı atıp parasını alabileceği için memnundu. Bunun bir zararı olmazdı. Ertesi günü çuvalı sırtlayıp sırtlamamakta özgürdü. Bu işe devam edecekti, ama annesi kızdı:

– Sırtında çuval taşıdığını göreceğime yerin dibine geçeydim keşke! Elinden başka iş gelmeyenler hamal olur! Bütün o okudukların ne işe yaradı öyleyse? Hamal olmak için miydi bütün o didinmeler? Hem kendini bilen hangi kız varır hamala?

Annesiyle bile arasında bir anlaşmazlık duvarı bulunduğunu fark ederek kimseye artık meram anlatmaya kalkmıyor, günün birinde başını alıp uzaklara gitmeyi kuruyordu. Hele bir askerlik işini yoluna koyabilse, bunu yapacaktı. O zamana kadar, kendisi için didinip duran annesine boyun eğmesi gerekiyordu. Ama herkesin ona karşı elbirliği ettiğini, onu da kendilerine benzetmek istediklerini unutmayacaktır. Kendini koruyacaktır. Çünkü, boş şeyler, önyargılar, böbürlenmeler uğrunda sabahtan akşama kadar didinen bu insan yığınlarının, hayatı kendilerine zehir ettiklerine şüphe yoktur. Hayır, o „güzel çocuklar“ı, bir „ev“i, hatta „servet“i olsun istemiyordu. Onun en güzel evi açık havaydı. En büyük servetiyse vücudu, sevgileri, düşünceleri.

Bunu şaşmaz bir gerçek olarak kabul ediyordu. Onu bir zırh gibi sırtına geçiriyordu. Her geçen gün bu husustaki düşüncesini doğrulayan bir sürü kanıt getiriyordu ona. Yoksul olsun zengin olsun, zeki olsun ahmak olsun, herkes insan sürüsünü güden aynı yargıya bağlıydı: ilkin çalışmak, sonra yaşamak. Para, para! Sonuç: sömürme, bencillik, tamah, insanlar arasında kin, savaşlar.

Yok, yok, o bu çapraşık ağların içine adımını atmayacaktır.

Thüringer‘lerin evinde bir ay çalıştıktan sonra, bir yaz akşamı, Adrian, serin havayı ciğerlerine doldurup kendi hayatı ve başkalarının hayatı üzerine düşünerek, ev boyunca gidip geliyordu. Hava güzeldi. Yıldızlı bir gök, okşayıcı bir yel, belediye mızıkasının gürültülü valsler çaldığı parkın çiçeklerinden gelen baygın bir koku.

Hemen bütün akşamlar gibi içerisi kalabalıktı, çünkü evde bir bilardo salonuyla iskambil, satranç, domino oynayanlara özgü bir başka salon vardı. Ama Adrian‘a göre, bütün bu insanlar daha çok Thüringer‘lerin evinde kalite şarapları, ünlü markalı şampanyalar, nefis likörler ve başka hiçbir yerde eşine rastlanmayacak kadar eşsiz ve sırrını yalnız Madam Şarlot‘un bildiği pastalar bulunduğu için gelirlerdi. Biçimi ve oburluğu yüzünden „domuz“ adını taktıkları Vali de hiçbir toplantıyı kaçırmazdı. İtalyan armatör Carnavalli‘ye hemen aynı derecede sık rastlanırdı, ama çok kibar bir adam olan Carnavalli sade evin üç güzel kadını için gelirdi. Ona, „Avrupalı“ derlerdi. Çapkınlık, kumar ve seyahatler yüzünden yavaş yavaş iflasa sürüklendiği söylenirdi.

Teklifsiz konuklar arasında bir de M. Poplinger vardı. Bu kalın dudaklı Alman Yahudi‘si, Matmazel Mitzi‘nin nişanlısıydı ve yabancı memleketlerde Max ve Bernard Thüringer kurumunu temsil ederdi. Çoğu zaman yolculukta olurdu, ama iş gereği İbrail‘de kalmak zorunda oldu mu, evin altı üstüne gelirdi, çünkü bizim aşıklar cümbüşleri ve kavgalarıyla koca evin bütün odalarını doldurup taşırırlardı. Ciddiliği ve ahlak titizliği şakaya gelir türden olmayan Mösyö Bernard, bu hallere fena halde içerlerdi. Keyfi yerinde olduğu bir gün:

– Bu ikisi için özel bir kışla yapmak lazım! diye bağırmıştı.

Ama gelenler arasında “Habeder” diye anılan M. Flusfisch, kendisine bu lakabı kazandıran olay yüzünden hepsinden ünlüydü. Thüringer’lerin evine ilk geldiği hafta, Macar hizmetçi kız Yulya, bir gün gelip haber vermişti:

– Mösyö Habeder geldi.

Ev sahipleri sofradan kalkmak üzereydiler. Şaşkınlıkla bakıştılar.

– Mösyö... kim dedin?

– Habeder.

– Habeder mi? Bu da kim? Bu adda kimse tanımıyoruz!

– Aman, nasıl olur, madam! Hani şu koca göbekli, dazlak kafalı adam var ya, adını bir türlü beceremiyorum, içeri girince hani her zaman Ha-be-der diye tekrarlar.

Gerçekten de ayın on dördünü andıran yuvarlak yüzüyle dolgun göbeğini ileri uzatarak Alman selamını kesik kesik söylerdi:

– *Ih habe die Ehre!*

Yulya bunu habeder yapıp çıkmıştı, bu lakap pek hoşa gitmiş, ağırbaşlı Mösyö Bernard‘ın bile ağzından düşmez olmuştu.

Bu teklifsizler, öbür konuklarla birlikte oyun salonunu doldururlardı. Zaten yalnız bu odalarda ışık yanardı. Evin geri kalan bölümü karanlığa gömülürdü. Günlük işlerinden yorgun düşen Yulya‘yla Adrian‘ı fazla yormamak için içkilerle yiyecekleri her konuğun el ulağına korlardı. Gene de, iki hizmetçiden biri, saat on bire kadar, zil çalınırsa gelmek üzere, sırayla nöbet beklerlerdi. O akşam da Adrian‘ın sırasıydı.

Ama Adrian yalnız bu işi görmekle kalmıyor, adeta bir kuluçka gibi evin üstüne yatıyordu. Patronlarını seviyor, hemen bütün konuklarından hoşlanıyordu, başlarına tatsız bir iş gelmesin diye de ödü kopuyordu. Oysa tatsız olaylara yol açabilecek haller de eksik olmadı.

Bir süredir konukları yalnız Madam Hedwig‘in ağırladığını fark etmişti. Anna‘yla Mitzi ortadan kaybolmuşlardı. Neredeyse Mösyö Max kalkacak, karanlık koridorlarından geçecek genizden gelen o tatlı sesiyle bağıracaktı:

– *Maus! Mitzi!* ne oldunuz, yattınız mı?

Oysa onlar yatmış değillerdi, erdemli Hedwig gibi Adrian da bunun farkındaydı. Biri, park tarafına bakan bir pencereden jimnastik profesörüyle lafa dalmıştı; öteki de Mösyö Max‘ın yazıhanesinde, nişanlısının dizlerine oturmuş kendini okşatıyordu. İki kız kardeşiyle de arası açık olan Hedwig

artık onların işine karışmak istemiyor, bu işi Adrian görüyordu. Çünkü biraz da onların suç ortağı olmuştu, hele Anna‘nın. Onları daha çok anlıyor, sevdalarına ses çıkarmıyordu. O, bütün sevişenlere hak verirdi.

Mösyö Max‘ın Anna için hiçbir zaman bir „baba“dan başka bir şey olmadığını öğreneli beri –mutfakta ara sıra bu konuda epey kinayeli sözler söylenilirdi. Anna‘ya karşı hatta acımayla karışık bir takdir hissi de duymaya başlamıştı. Tam bir kanaata varmak için, bir gün bu konuyu annesinden sordu, o da kocasının bu hayati kusurunu şu halk sözüyle doğruladı:

– Evet, „bağlı“ olduğunu söylüyorlar. Ama Anna‘nın evlenmeden önce haberi vardı.

Haberi olmuş, olmamış; Adrian için bunun hiçbir önemi yoktu. Bu kadın onun gözünde bir kurbandı, çünkü iliklerine kadar namuslu kadın olduğunu bilirdi. Mösyö Max‘la evleneli beri hiç kimseyle en küçük bir ilişkisi olmamıştı. Profesörle kur yaparken de ne kadar vicdan azabı çektiğini görüyordu. Onun bu temkinli hareketini çok takdir etti, ama bunu yersiz ve sağlığı için zararlı buldu, araya girmeye karar verdi. Ona usulü dairesinde bu bahsi açtı. İffet duygusunu incitmeden, kendisini itiraflara zorlamadan, hayatını bu şekilde öldürmesinin fuhuştan da, manastıra kapanmaktan da beter bir şey olduğunu söyledi. Bu, bir lokma ekmek için doğanın temel yasalarından birine hakarettir, dedi. Ve yalnız kaldıkları bir akşam Anna ona içini açtı. Adrian‘ın bu işte hiçbir çıkar gözetmediğini anlayınca, başını onun omuzuna yaslayarak hıçkırdı:

– Ama Max iyi adamdır, çok iyi adamdır. O yüzden vardım ona, ekmek için değil.

Gerçekten de Anna Müller, Madam Thüringer olduktan sonra, hayatında hiçbir değişiklik yapmamıştı. Hep aynı ucuz basmaları alıp kendi eliyle dikerdi. Ev işlerinde her zaman başını bir çevreyle sıkar, kollarını sıvayıp hizmetçiyle birlikte iş görür, komşu bayanların alaycı gülüşlerine hiç aldırış etmezdi. Gerçi, dedikoducu insanların „bütün Müller tayfası“ dedikleri annesiyle iki kız kardeşini de eve getirmişti ama, bu „tayfa“nın Thüringer‘lere yalnız bir boğaz masrafına mal olduğu ve bunların yüksek aylıklı bir hizmetçi kızla bir aşçı kadının yerini aldıkları da bilinirdi. Hatta

Anna‘nın, ailesine karşı haksızlık ettiği de söylenebilirdi. O yüzdendir ki, Mösyö Max, bu haksızlığı tamir etmek için, ara sıra yıldönümleri icat ederek ufak tefek hediyeler dağıtmak zorunda kalırdı.

Anna‘nın karakterinde Adrian‘ın çok takdir ettiği bir taraf daha vardı: evin çevresinde dolaşan parazitlerden hiç hoşlanmazdı. Bir gün, tepesi atmıştı da:

– İllallah bu açgözlü, ayyaş heriflerden, demişti. Her yemekte, bir iki „abone“nin mendebur suratına katlanmak gerekiyor. Bir iş tutmaz, kendi kendilerini davet eder ve yakalıklarının temizliğinden başka her şeye boş verirler. Ya o şampanyalı briç, poker partileri! Ay sonunda korkunç bir yekûn tutuyor bunlar. Ambarlarda ya da gemilerde kızışıp çürüyen buğdaylar yüzünden de insan zengin mi, yoksul mu olduğunu bir türlü kestiremiyor. Ay olmuştur, bu koca konağı beslemek için nerden para bulacağını şaşırmışımdır. Beylerin umurunda mı? Yoksulluk nedir bilmezler ki... Ama ben, onu yeterince tattığım için ödüm kopuyor. Daha bacak kadar çocukken iki kilo ekmeği veresiye vermek için fırıncı beni bir köşeye sıkıştırıp memelerimi mıncıklardı: o felaket günlerini tekrar görmektense, Allah canımı alsın daha iyi.

Anna, gözyaşlarıyla ıslanmış o iri mavi gözleriyle bakarak ona böyle şeyler söylerken, Adrian, onu güzel ve acınacak bir kadın olarak görürdü. Ellerini öper, ateşli yanağını o nefis yuvarlak koluna dayar ve kendini insanların en mutlusu sayardı.

– Bir gün ekmeksiz de kalsak beni yanınızdan ayırmayacağınıza söz verin, dedi. Sizin içip gidip hırsızlık bile ederim.

Anna, güzel yüzüyle güler, hiç farkında olmadan damarlarını tutuşturan bu yanan ocağı, usulca iterdi.

Vakit gece yarısına yakındı, ama Adrian hâlâ evin iki avlusunda kol gezmeye devam ediyordu. Kumarbazlar bir türlü oyuna son vermeye yanaşmıyorlardı. İçiyorlar ve daha büyük bir coşkunlukla kumara dalıyorlardı. Sıcak yüzünden ve puroların dumanı çıksın diye pencereler açık olduğundan, Adrian, bulunduğu kalabalık köşeden bu hükümet ve ticaret çevresi kodamanlarının yüzleriyle hareketlerini inceliyor, bütün

konuştuklarını dinliyor ve yaşantılarını kavramaya, anlamaya, doğru bir şekilde değerlendirmeye çalışıyordu. Devamlı gözlemlerinin sonuçlarını Bükreş‘teki işçi toplantılarında dinlediği sosyalist inancının kesin yargılarıyla karşılaştırmak istiyordu. Onlar, bir tek olaya dayanarak toptan suçlarlardı. Neymiş? Bu adamlar işçi sınıfını sömürürlermiş.

Adrian, sosyalizmi anlıyordu, ama basmakalıp cümleleri kabul etmeyen bir çocuktu. Bütün gerçekleri kendi gözlemleriyle elde etmeye düşkündü. Sosyalist hatiplerini bütün söylediklerini bir bir kontrol ederek, gündelik yaşamdaki belirtilere bakarak bu konuda canlı bir fikir edinmeye çalışırdı. Tam bir vicdan huzuruyla karar vermek istiyordu. O zaman bütün düşünceleri karışıyordu.

Örneğin gözü önünde duran, hemen hepsi şehirde yerleşmiş yabancı armatörler olan şu burjuvalar. Sanayi namına hiçbir şeyi olmayan İbrail‘de şu adamlar yıkılacak burjuva sınıfının hemen tamamını teşkil ediyorlardı. Pekâlâ, bakalım kimmiş bu adamlar? İnsan, üstünde bindiği dalı kesmek için olsun kimi yıktığını bilmesi gerekmez mi? Adrian onları iyice tanımaya başlıyor ve iki ayrı cepheden muhakeme ediyordu: insanlık meziyetleri ve sosyal kapasiteleri.

İnsanlık meziyetleri insanların çoğundan farklı değildi. Gelişigüzel bir zekâ, gelişigüzel bir ahlak. Maddi zevklere düşkündüler. Toplantılarında sanattan, hayattan söz edildiğini hiç işitmemişti. Bu efendilere karılarının Tolstoy, İbsen ya da Balzac hakkında kendisi kadar bile bilgileri olmadığına emindi. Ama bu, onların kafalarının koparmak için yeterli neden değildi, yoksa yeryüzünde yaşayan insanların onda dokuzunu yok etmek gerekirdi. Hatta ahlak bakımından onlara iyi bir not bile veriyordu: yoksullara karşı sevimli, uygar, acımalıydılar. Erdemleri yalnız bundan da ibaret değildi. Bu adamların elinde işçilerin tamamıyla yoksun oldukları bir güç vardı, derin bir iş zekâsı, ticari yetenek. Risklerle dolu bu ticaretin son derece karışık bir mekanizması vardı. Buğday alınıp satılması ve uzak ülkelere sevki, türlü borsa oyunlarına, uluslararası geniş ilişkilere bağlı bir işti. Sosyalistlerin sümüklü şefleriyse o yabancı ülkelerin nerede olduklarını bile bilmezlerdi. İşletmesine el uzatmadan önce iyice bilinmesi gereken bir sosyal makine karşısında bulunuyordu.

Adrian bu konuda maval dinlemezdi: işçi sınıfı büyük sosyal girişimlerin yönetimi konusunda kara cahildi; o, sırtına vura vura sevk edilmesi gereken bir koyun sürüsüydü. Uzmanlıktan ve teşebbüs zihniyetinden bu derece yoksun bir sınıfın ellerine dünyanın yönetimi nasıl verilebilir? Adrian sosyalizmin doktrini ve davası üzerindeki gevezeliklere hiç önem vermezdi. Onun için doktrin doğru ve amaç kusursuz olabilirdi, ama bu kadarı yetmezdi. Burjuvaların bütün bilgilerine de sahip olmak gerekirdi. Aksini yapmak arabayı öküzün önüne koşmak demekti, İbrail'deki armatörlerin yerin liman hamallarının nasıl alacağına aklı ermezdi.

Ama sorunun Adrian'ı çok düşündüren bir başka cephesi daha vardı: Ahlak cephesi.

Burjuvaları ahlaksız, sefih, açgözlü olmakla suçluyorlardı. Oysa Adrian aynı kusurların işçi sınıfında da bulunduğunu görüyordu. Eline fırsat geçti mi bu kusurlarını meydana vurmakta gecikmiyordu. Tabii kara yoksulluk içinde yüzdüğü sürece ondan iyisi yoktu. Ama talih biraz yüzüne güldü mü, en kötü burjuvaları gölgede bırakacak günahlar işlemekten geri kalmıyordu. Örneğin şu *vataf*'lar, ekip şefleriyle bunların o zalim yardakçıları meydandaydı.

Liman hamallarıyla arabacılarını yöneten güçlü bir şefler loncası olan *vataf*'ların hepsi işçi sınıfı arasından çıkmıştı, kazandıkları büyük servetlere karşı imzalarını atamayacak kadar kara cahil ve korkunç birer soysuzdular. Bu *vataf*'lar işçi sınıfını meşru patronları olan ihracatçılardan tamamıyla ayırmış, doğrudan doğruya temas olanaklarını elinden almışlardı. Gemilerini yüklemeye gerekli adamı bulmak için tüccarlar, hiçbir resmi imtiyazı olmayan bu *vataf*'lar loncasıyla ilişki kurmak zorundaydılar. Bu lonca, üyelerinin serveti ve sömürdüğü insanların oylarıyla seçimlerde elde ettiği temsilcilerin serveti sayesinde kanunu hiçe sayarak yaşardı.

İşçilerin bu sabık işçilerce sömürülmesi, korkunç bir şeydi. Bu *vataf*'lar, işçiler için ihracatçılardan sağladıkları ücretleri kendi hesaplarına bol bol tırtıklamakla kalmazdılar, üstelik işçiler, açlıktan ölmemek için şu koşullara uymak zorundaydılar: 1) *Vataf*'ın kendisine vereceği ücreti sesini çıkarmadan kabul etmek; 2) *Vataf*'ın işlettiği bakkalla meyhanenin devamlı müşterisi olmak ve birtakım hesap yanlışlıklarına göz yummak; 3) *Vataf*'ın emredeceği her türlü angaryaları yapmak; 4) Seçimlerde onun peşinden

giderek onun istediği adamlara oy vermek; 5) Ara sıra dayak yerse sesini çıkarmamak.

Bu zalim iş sistemi yüzünden her gün bir iki kişinin kafası patlardı. Onun için *vataf*'ın çevresinde gerçek işçilerden ya da yalnızca bu maksatla tutulmuş adamlardan kurulu bir zorbalar grubu bulunurdu, bunlar öldüresiye zalim insanlardı. Ama çok kere, alelade hamal da hiç sebepsiz yere, daha doğrusu alkol, hınç yüzünden ya da en anlamsız bir nedenle arkadaşını öldürürdü.

Adrian, gecenin sessizliği içinde düşüncelerine dalmış sorunların leh ve aleyhindeki delilleri gözden geçiriyor ve şu noktaya veriyordu:

“Hayır, ben asla bir eylem adamı olmayacağım. Mihail’in hakkı var: bu alanda başarı kazanmak için dar kafalı olmak şarttır.”

Kalbi bu bencil dünyaya karşı sonsuz bir acımayla burkuluyordu. Herhalde bir şeyler yapmak gerekiyordu. Daha iyi bir kadere layık geniş insan yığınları vardı. Zulüm ister aşağıdan, ister yukardan gelsin, bunlar zulmün elinde bırakılamazdı. Ama aynı sınıf içindeki iyilerle kötüleri birbirinden nasıl ayırmalı? Çünkü hiç şüphe yoktu ki, önünde iskambil oynayan burjuvaların hepsi kötü insan değillerdi, nitekim limandaki bütün işçiler de *vataf*'lara uşaklık etmezlerdi. Birkaç gün önce tanık olduğu bir olay da bunu göstermişti.

Hamalları temsil eden bir heyet, Thüringer’ler kurumuna başvurarak gemilerin yüklenmesi için her hususun doğrudan doğruya kendileriyle görüşülmesini rica etmişlerdi. Heyet, *vataf*'ların kopardıkları ücretlerden daha aşağı ücret teklif ediyordu. Ama, ne de olsa bu ücret gene işçinin eline geçenden fazlaydı. Hamallar:

– Biz, *vataf*'ları ortadan kaldırmak istiyoruz, demişlerdi. Yoksa günün birinde hepsini geberteceğiz. Artık sabrımız tükendi! –Bu itlerin araya girmesinde siz ihracatçıların da hiçbir çıkarınız yok. Tamamıyla faydasızdırlar. Ekiplerin teşkilini biz üzerimize alacağız. Böylece siz tırtıklanmayacaksınız parazit aradan kalkınca daha fazla kazanacak ve esaretten de kurtulmuş olacağız.

Bu sözler Adrian'ı çok duygulandırmıştı. Hamalları dinleyen Mösyö Max'ın cevabını da pek beğenmişti.

– Bize ücretleri zorla kabul ettiren ve sizin derinizi yüzen *vataf*'ların ortadan kalkması bizim de canımıza minnet. Bu uğursuz dertten kendinizi olduğu kadar bizi de kurtarırsanız size minnettar oluruz. Gelgelelim, işçilerin her biriyle ayrı ayrı anlaşmamıza olanak yoktur. Karşımıza geçip bizimle sözleşme imzalayacak birini bulmak gerek. Bu biri de ancak başka memleketlerde bulunan ve adına *sendika* denen bir örgütün temsilcisi olabilir. Siz de işçi sendikaları kurunuz. Memleketin yasaları buna izin veriyor. Sonra bize şeflerinizi gönderin. Onlarla seve seve anlaşırız. Oysa siz şimdi bu halinizle kimseyi temsil etmiyorsunuz.

Adrian, bir kapitalistin böyle bir tavsiyede bulunmasına akıl erdiremedi, ertesi günü Mösyö Max'a sordu:

– Bildiğime göre, işçiler salt patronlarla daha iyi savaşabilmek için sendika kurarlar. Sizse onlara bu silah tavsiye ediyorsunuz. Nasıl olur?

– Evet, çünkü bu silahın bizim için de yararlı yanları var; sendikaya bağlı işçi, daha ciddi, daha aklı başındadır, ona güvenilebilir, oysa öteki daha beceriksizdir. Sendika teşkilatı sanıldığı gibi bir ihtilal ocağı değildir, bir ahlak okuludur. İşçi orada haklarıyla birlikte görevlerini de öğrenir. Onun için Almanya'da bütün ciddi teşebbüsler sendikalı işçiyi tercih ederler. Daha pahalıdır, ama daha verimlidir de.

Adrian, hele şükür, diye düşündü. İşte haklarıyla görevlerini bilen bir patron. Şu Almanya mükemmel bir memleket olmalı herhalde? Hiç değilse orada ahlaksız, sefil ve gevşek bir işçi sınıfının bir işe yaramayacağını biliyorlar. Bizimki gibi geri ülkelerin idarecileri neden bu kalkınmış Almanya'nın örneğine uymazlar? Küçüğüyle büyüğüyle, herkes kârlı çıkardı.

Konuklar, gitmeye kalktıkları zaman saat gecenin biriydi. Adrian, hâlâ aşığıyla gevezelik eden Anna'nın yanına koştu:

– Çok rica ederim, sıvışın, mösyö, dedi. Mösyö Max, şimdi yatak odasına gidecek, karısını orada bulamayacak, oysa ben orada olduğunu söylemiştim.

Jimnastik profesörü parkın karanlığına karışarak kayboldu. Anna da kaçtı. Parkın en tenha köşesine açılan Adrian'ın odasındaki pencerede buluşurlardı. Sevdaları henüz platonikti. Ama evde, kimsenin bilmediği ve çok daha az platonik bir sevda vardı ki, Adrian'ı pek tasalandırıyordu. Hizmetçi kız Yulya'nın sevdası. Bu kız, evin bekçiliğini yapan ve aşıkların gönlünü kıramayan Adrian'ın göz yumması sayesinde, haftada iki üç kez, aşığını bir iki saat için odasına alırdı. Ama, Yulya'yla sevdalısı, odalarında fazlaca gürültü ediyorlar, sesleri tâ oyun odasından duyuluyordu. Hele o gece, sussunlar diye gidip pencerelerinin camına vurmak zorunda kalmıştı. Patronlar olup bitenleri öğrenecek olurlarsa büyük bir kıyamet kopacaktı, çünkü konakta bu çeşit ilişkiler yasaktı.

Adrian, herkes gittikten sonra, iki kapıyı kilitledi ve Yulya'nın odasına koştu. Artık sabrı tükenmişti. Kızı iyice bir paylamak istiyordu.

İçki kokan odanın zifiri karanlığı içinde, Adrian kızın, yatağında yarı çıplak bir halde yattığını tahmin etti. Bu düşünce başını döndürdü, ama kızgın olduğu için buna hiç aldırmadı:

– Yulya, dedi, biliyorsun, dostuz. Ama iyiliğimin kurbanı olmak da istemem. Aşığınla beraberken ne diye deliler gibi bağırırsın?

– Deliyim de ondan, hoşuma da gidiyor, ne yapayım?

– Nedir hoşuna giden? Gene benimle alay ediyorsun! Hem aşığınla birlikte kafayı çekmek için likör şişelerini de aşırıyorsun. Bundan böyle herifin buraya girmeyecek, anladın mı?

Kız yataktan fırladı, delikanlının boynuna sarıldı, onu bağrına basarak:

– Girecek, Adrian, girecek! dedi. Sen böyle şey yapamazsın. Ben de bir daha bağırmayacağım! Söz veriyorum. Ama bana kızmadığını göster bakalım. Bir kadeh likör içelim, bak ne güzel, göreceksin!

Adrian, büyük bir korkuya tutulmuş bir adam haliyle gevşekçe itti kızı. Bu kadının kollarında kaldıkça ne kadar çabalasa da o kutsal bildiği fikirler siliniyor, kafasında bir boşluk açılıyordu. Artık karşı koyma gücü

kalmamıştı. Bu ancak bir an devam etti, ama itaat ederek, bozulmuş yatakta kızın yanına devrilmesi için bu kadarı yetti.

Adrian'ın hayatında unutulmaz bir yeri olan o gecenin sabahı genç adam uyandığı zaman, kendini Yulya'nın yatağında buldu. Kız, renk renk kordelalar ve işlemeler arasında kar gibi beyaz vücuduyla en derin uykusundaydı. Adrian, yüreği minnetle dolu, onu seyretti, göğsü üstünde duran çatlamış elini dikkatle öptü ve içinden dedi ki:

"Bundan böyle bulaşığı sen yıkamayacaksın. Bu işi ben üstüme alıyorum.»

Ve her şeyi aşırılığa vardıran huyuyla ekledi:

«Yemek odasının temizliğini de ben yapacağım. Mutfak ocağını da ben yakacağım. Böylece sen bir saat fazla uyuyabileceksin.»

Yulya'nın erken kalkmaktan son derece şikâyetçi olduğunu biliyordu. Çalar saat beş buçuk için ayarlanmıştı. Değiştirip altı buçuk yaptı. Sonra, usulca yataktan çıktı, giyindi, işbaşına geçti: üç büyük yazıhane, bir divanhane, koridorlar, iki avlu süpürülecekti.

Genellikle saat beşte kalkarak bu işi hiç durmadan çalışmak şartıyla iki saatte tamamlardı; başka çare yoktu, çünkü Madam Thüringer yedide kalkardı, hemen onunla çarşıya gitmesi gerekti. Şimdi sabahın dördüydü. Kendi görevi olmayan bu işle meşgul olduğunu görmesinler diye yemek odasından başlamaya karar verdi. Yoksa ne diye Yulya'nın işini görüyorsun? diye soracak olurlarsa ne cevap vereceğini bilemezdi.

İyi odalar parke döşeliydi. Adrian yemek odasının parkesini gözden geçirdi ve hayli pis buldu. Yulya'ya kızmadı. Tam tersine, görevini daha iyi yapamadığı için acıdı kıza. O sabah her zamankinden daha merhametliydi. Zamanın azlığına bakmadan, hemen işe koyuldu. Yulya'nın kalkıp da parkesini tertemiz görünce nasıl şaşıracağını düşündükçe gayreti artıyordu. Hem Anna gerçeği öğrense de ne zararı vardı? Ona ihanet mi etmişti? Asla. Anna, onun için kutsal resimler gibi ancak dudak ucuyla dokunulan ulvi bir güzellikti. Onunla Yulya'nın arasında bir uçurum vardı. Biri ötekinin yerini

alamazdı. Anna bir düştü. Yulya'ysa şaşırtıcı bir gerçek. Tamamıyla birbirinden ayrı iki mutluluktu bunlar.

Adrian, bir Yulya'nın ne demek olduğunu öğrenmişti: Adamı daha atak, daha güçlü kılan sarsıcı bir haz; bu yüzden ona son derece minnettardı. O güne kadar her şeyi adeta bir sis perdesi ardından görüyordu. Vücudunun kimbilir neresinde çalışmayan bir köşe yaşamı herkesin gözleriyle görmesine engel oluyordu. Başkalarının gözlerinden kendi eksiğini fark ediyordu. Bu hususta en aşağılık adam bile onu utandırabilirdi. Nasıl mı utandırırdı? Utandırmak da söz mü? Örneğin bir adamın yanında olsa ve birlikte bir köpeği seyretseler, Adrian bilirdi ki yanındaki de kendisi gibi bir köpek görmektedir. Ama köpeğin renginde bir kadın olsa, Adrian ötekinin ne gördüğünü bilemezdi.

İşte bu sabahtan beri perde düşmüştü. Sokaktan geçen kadınların hepsi birer Yulya'ydı. O da herkes gibi bir erkekti. Böyle aydınlanmasını cömert Macar kızına borçluydu. Üstelik de ona keşfetmiş olduğu o büyük hazzı da borçluydu. Ertesi akşam bunun tadını çıkarmayı kuruyordu, çünkü genç kadın, kollarında uyumadan önce demişti ki:

– Artık ötekini içeri almayacağım. İstediği kadar ıslık çalsın dursun, aldırma.

İşte Yulya demek bu demekti.

Ya Anna? Ah, bu anlaşılmaz sır? Yulya'dan kadın ve erkeğin ne demek olduğunu iyice öğrendikten sonra onu şimdi daha az anlıyordu. Hayır, kadın da erkek de yalnız bundan ibaret değildi. Hissediyordu ki erkek, hiç değilse, o Adrian, iki kadına, hatta daha fazlasına birden sahip olmak ihtiyacını duyabilirdi. Gerçi Anna'nın Mihail'e benzer bir tarafı yoktu, yani sonsuzluğunu sezdiği fikirler engininde onunla birlikte yelken açacak kabiliyette değildi. Bu bakımdan o da hemen hemen Yulya kadar basit bir yaratıktı. Ama düşün yoğunluğunu son haddine çıkararak ruh çevresinde etkisini gösteren bir manivelaya sahipti o. Onun yanında Adrian, gelişigüzel bir insan olmaktan çıkıyordu. Gerçi büyük bir edebi eserden bir sayfa okuduğu, ya da Mihail'le yaşam sorunları hakkında ateşli görüşmelerde bulunduğu sıralarda da böyle olurdu. Heyecan aynıydı, ya da aynı kalitedeydi. Ama gene de arada fark vardı. Anna'nın yanında, ara sıra,

yanağını onun koluna dayadığı zamanlar, yaşamın bütün manevi güzellikleri onda şekil alırdı. Bunlar artık zihni hazlar olmaktan çıkardı. Bunları, hummalı vücuduna sarılmış bin güzel ve ateşli kadın gibi çıplak ve şehvetli duyardı.

Oysa bunun şehvetle bir ilgisi yoktu. Bir kadınla yatmanın ne çeşit bir zevk teşkil ettiğini öğrendikten sonra Anna'ya karşı hiçbir zaman böylesine bir arzu duymamış olduğuna daha çok emindi. Hatta Anna'nın Yulya olabileceğini hatırına bile getirmek istemiyordu, çünkü hemen ilk temastan sonra genç Macar kızının bir süre için çekiciliğini kaybettiğini fark etmişti. Hatta bu yüzden, biraz, pek az ve kısa bir süre için düş kırıklığı duymuştu! Anna'yla böyle bir şey asla olmamalıydı! Bir an için bile gözünden düşmemeliydi! Böyle bir şey ölüm demekti. Anna onun için son derece çeşitli ve yoğun bir devamlı mutluluktu ve öyle kalmalıydı. Yulya nasıl kendini vererek, kadın hakkındaki müphem bilgisini aydınlatmış, onun bir eksiğini gidermişse, Anna da ona evreni kucaklayacak bir yetenek veren gücün sırrını koruyarak manevi ufuklarını alabildiğine genişletiyordu.

İkisi de ona göz bebekleri kadar gerekliydi. Madem ki onlar kadındı, Allah razı olsun kadından! O olmasa erkek bir metelik etmez!

Saat altıda ilk satıcılar sütü ve francalayı getirdikleri zaman Adrian bütün işini bitirmişti. Ev hâlâ uykudaydı. Aklına gelen bir düşünce deli gibi sevindirdi onu: Yulya'nın kahvaltısını hemen hazırlayıp yatağına götürecekti.

Çalar saat altı buçuğu çalmadan az önce bu iş de bitmişti. Adrian, tepsiyi yorgansız yatan Yulya'nın başucundaki bir iskemlenin üstüne usulca koydu. İlk sevgilisi güzel kadındı doğrusu! Yataktaki hali, sokağa çıkmak için pudralanıp giyinmiş halinden çok daha güzeldi. Özellikle genç ve pürüzsüz teninin beyazlığını beğeniyordu.

Çevresine bakınarak odayı inceledi ve Macar kızının temizliği hakkındaki kanaatinin yerinde olduğuna hükmetti.

Birdenbire çalar saat çalmaya başladı. Yulya yatağından fırladı, Adrian'ı görünce utanarak örtündü, saate bakınca ağlamaya başladı:

– Niye oynadın bana bu oyunu, Adrian? Saat altı buçuk! Yemek odam ne olacak şimdi. Ateşim de yanmadı! Ya kahve! Sana ne yaptım ki bana bu işi ettin, şimdi madama ne cevap vereceğim?

Adrian‘ın kendisiyle alay ettiğini sanarak tam küfürü bastığı sırada gözleri tepsiye kaydı: güzel bir tepsi içinde kahve buram buram tütüyordu, küçük francalarla bir alakok yumurta bile vardı. Kızararak.

– Bu da kimin? diye sordu.

– Kimin olacak, Yulikam, madem ki senin odanda, tabii senin. Bütün işlerin yapıldı. Hanımlar da henüz kalkmadı. Daha ne istiyorsun?

Kız kulaklarına inanamadı, ama Adrian‘ın terebantin kokulu terlemiş vücudu doğru söylediğine delalet ediyordu. Yulya onun ayaklarına kapandı, dizlerine sarılarak gene ağladı:

– Şimdiye kadar benim için kimse böyle bir şey yapmadı. Anamla babam da, lanet aşıklarım da beni döve döve çalıştırdılar. Kimse biraz naz vermedi bana! Ah, sen benim tanrım olacaksın! Bir başkasını sevecek olursan öldürürüm seni!

Adrian, yumurtasını hazırlarken:

– Eksik olma, dedi.

– Yok, seni öldürmem, seni aşkımdan deli divane ederim!

Adrian: „Deli divane mi? Yok canım, diye düşündü. Beni deli divane edecek Anna‘dır. Ama bana verdiğin zevk için seni asla unutmayacağım.“

Tam o sırada Madam Şarlot‘un, mutfağa gitmek için camlı galeride yürüdüğünü gördü:

– Yulya, mahvolduk! dedi. Büyük hanım, *şnaps*’ını çekmeye gidiyor. Kahvaltını bitirince tepsiyi dolabına sakla. Ben sıvışıyorum!

Sıvıştı ve nereden geldiğini belli etmemek için evin öbür yanından dolaştı, ama koku almamasına rağmen Anna’nın dediği gibi “burun”suz

olmayan “büyük hanım” işin içinde iş olduğunu sezdi.

– Sabahlar hayrolsun, Madam Şarlot! Nasıl iyi uyudunuz ya inşallah!

İhtiyar kadın, Adrian’ın ona aldığı içkinin güzelliğini takdir makamında dilini şaklattı. Ama gene de dilini tutmadı:

– Evet... Sabahlar hayrolsun... İyi uyudum. Ya *siz*, “Mösyö” Adrian? Yalan söyleme, çapkın! Bu gece Macar kızının koynunda yatmadıysan insan değilim! Ev değil kerhane mübarek!

Adrian adamakıllı içerledi:

– Size yalan söylemeyeceğim, Madam Şarlot, ama dostluğumuz bu kadarsa hemen bu evden gideyim, daha iyi.

Hemen mutfak yanındaki kendi odasına geçti. Madam Şarlot ödü koparak peşinden koştu. Zaten huysuzluğu yüzünden en iyi hizmetçileri daima kaçırdığından sızlanırlardı hep. Adrian’ın, suçlu da olsa, işten çıkması hepsini kızdıracaktı. Hatta, çalışma hevesini ve çeşitli kabiliyetlerini gördükten sonra, evin sert diktatörü Mösyö Bernard bile kızacaktı bu işe. Adrian’ın bir cahil olmadığını da herkes biliyordu.

İhtiyar kadın:

– Hadi barışalım, çapkın, dedi. Ama şaka etmiyorum; bu gece Macar kızıyla yattın galiba?

– Peki, öyle olsa size ne bundan? Kızlarınızla yatmamı istemezdiniz ya?

– Elbette, Adrian, elbette! Kızlarım zaten biriyle yatmaya can atıyorlar! Yatmıyor da değiller! Asıl işin kötüsü de bu ya!

– Demek kızlarınızı ayıplıyorsunuz?..

Köpeklerin gürültüsü koridorları doldurdu, hemen ardından oda kapısında Anna’nın sesi duyuldu:

– Niçin ayıplıyormuş?

Hakkında kötü şeyler söylediğini hissederek annesine çıkıştı:

– Anne! Bu huysuzluklarına devam eder de Adrian’ı elimizden kaçıracak olursan Mösyö Bernard, seni Almanya’da Franz’ın yanına göndermemizi emretti. Bıktık artık senin bu *şnaps*’ından!

Sonra Adrian’a döndü:

– Görüyor musun yaptıklarını? Gene ona git de içki al!

Zavallı Madam Şarlot ağlamaklı oldu:

– Öyle, öyle! Artık sizin için bir değerim kalmadı zaten, posta edilip Almanya’ya gönderilecek bir ayyaştan başka bir şey değilim!

Adrian araya girdi:

– Madam Anna, izin verinde söyleyeyim; bu sefer suç bende. Ama suçumun buradaki görevimle hiçbir ilgisi yok.

Anna, suçunun cinsini aklına bile getirmedi. Saçlarını kıvırmak için gidip fırının kapısı önüne oturdu. Hizmetçi kız gelince:

– Aferin Yulya! dedi. Bugün yemek odasını gül gibi yapmışsın!

– Adrian bana yardım etti de ondan madam.

– Ha, anlaşıldı!

Anna, Adrian’a o güzel gözleriyle şüpheli şüpheli öyle bir bakış baktı ki, çocuk başını eğmek zorunda kaldı. Biraz sonra, yalnız kaldıkları zaman hafifçe alaylı bir edayla dedi ki:

– Yulya’ya yakınlık duymaya mı başladın?

– Ona her zaman yakınlık duydum, Madam Anna. Sevimli ve çalışkan bir kız. Onu takdir ediyorum.

– Sadece takdir mi ediyorsun, inanayım mı?

Mitzi’nin hızır gibi imdada yetişmesi onu bu güç soruya cevap vermek zahmetinden kurtardı. Adrian içinden: «Yoksa kıskanıyor mu?» dedi.

Öyleyse çok yazık olacaktı. Nefis bir ziyafetle bir tapınma birbiriyle kıyaslanabilir mi? Ah, bu Anna! Kendisi için ne ifade ettiğini bilmiyordu! Şimdi bile, kadının ne demek olduğunu öğrendikten sonra dahi, bir aydır fırının önünde duruşunu her gün seyrettiği halde onu ilk günkü kadar yeni ve taze, binbir incelikle dolu buluyordu. Onun kendisine telkin ettiği kuvvetin her şeye, yazmaya, resim yapmaya, şarkı söylemeye veya dünyayı idare etmeye yeteceğini sanıyordu!

Thüringer’lerin evinde, Anna’yla iki kız kardeşi ve hizmetçi Yulya’nın devamlı surette yarattıkları şehvet havasının etkisinde kalan yalnız Adrian değildi. Thüringer kardeşlerin burjuva hayatına pek alışamayan üç güzel Alman kadını kabil olduğu kadar salonlardan, ziyaret ve merasimden kaçıp hemen bütün zamanlarını rahat ve geniş olan mutfakta geçirmeyi tercih ediyorlardı. Tahsilleri yoktu, şık şık giyinip kıyafetlerini teşhir etmeye alışkın değillerdi, tabiatları icabı, kendi kendilerine sonradan görme komedyası oynamaktan da hoşlanmazlardı; onun için halkın o sade yaşayışından kendilerini uzaklaştıracak her şeyden kaçarlardı. «Baston yutmuş» gibi dimdik duran o hanımefendilerin işkencesine katlanamadan rahatça gülüp söylemek, yiyip içmek hoşlarına giderdi.

Orada, mutfakta, üstünkörü bir kılıkla sessiz, düzgünsüz rahatça oturur, hoş vakit geçirirlerdi. Orijinallikleriyle onları bütün o hanımefendilerle beyefendilerin teşrifatından fazla eğlendiren birçok tanıdıkları satıcılar, hizmetçiler ve hırçınlıklarıyla herkesi güldüren anneleri arasında oturup hoş-beş ederlerdi.

Sözü geçen bu satıcılar, o zamanlar bugün artık türü tükenmiş acayip bir insan soyu teşkil ederdi. Kozmopolit bir şehir ve her zaman son derece işlek bir liman olan İbrail, büyük tüccarlar kadar, yakın şarkın servet peşinde koşan her çeşit serüvencilerini de kendine çekerdi: Rumlar, Ermeniler, Makedonyalılar, Bulgarlar. Korkunç gözü pek ve çoğu namuslu olan bu insanlar çalışmaları, tasarrufları sayesinde tabiatıyla fırsatlar da düşerek zengin olmak isterlerdi. Bu çetin yolda yardımlaşma sabır, aşırı cimrilik, bunların ilk gücünü teşkil ederdi. Yıllar yılı önlerine kattıkları bir el arabasını sürdükleri veya pis bir dükkânın bir köşesinde çürüdükleri

görülürdü. Bununla birlikte, bir yandan metelikleri biriktirirlerken, hayattan bütün kazançları açlık ve sefaletten ibaret kalırdı. Nihayet, –tırtılın kelebek olmak için sarf ettiği vakte eşit bir zaman ortadan kaybolduktan sonra– günün birinde falancanın bir römorkör ya da bir mavna satın aldığı, filancanın bir un deposu kurmakta olduğu; bir başkasının tefecilik ettiği öğrenilirdi. O zaman, eski ulusal kılıklarını sıkıcı bir modern kostümle değiştirerek rahat evler inşa etmeye ve namus yolundan ayrılmaya başlarlardı.

Ama mavna, un deposu ya da bankerlik herkese nasip olmazdı. Bu tamahkâr hayalperestlerin çoğu limon ve portakal dolu dolu arabacıkların yanı başında yaşlanırlardı. Özellikle ellerinde bir zembille, talihli çıkmış yurttaşlarının evlerine servis kapısından girerek, beyin yataktan kalkıp, getirdikleri değerli mala bir göz atmasını beklerlerdi. Bir tavşan, güzel bir turna balığı, yağlı bir ördek ya da «tufanda» güzel bir kavun, bir demet kuşkonmaz, nadir bir turşu, kocaman bir karnıbahar gibi şeyler getirmiş oluyorlardı. Ve getirilen malı hep pahalı bulan sonradan görmelerin türlü aksiliklerine bir melek saflığıyla katlanarak, alacakları olan parayı yüz kere gidip dinlenmek zorunda kalarak geçimlerini sağlarlardı.

İşte böyle, acılar içinde pişe pişe mütevekkil olur, insanlaşırlardı.

Hazin tecrübelerin ağırlığını taşıyan gözleri kurnaz kurnaz parıldardı. Konuşmalarında kinayeli hicivlerinden kimse yakasını kurtaramazdı. Bir evin hizmetçileri kendilerine karşı biraz iyi davranacak olsa, hemen teklifsiz olur, güneş ve Akdeniz'le dolu güzel güzel hikâyeler anlatır, falanca sonradan görmenin eski hali üzerine alaycı ayrıntılar verir ve bizzat kendileriyle, kendi eski düşleriyle alay etmiş olduklarını fark etmezdi.

Bizim Alman bayanlar bu adamlara bayılırlardı. Hele Stamatis dayı ya da Rumca adıyla *Barba* Stamatis geldiği zamanlar onlara gün doğardı. Onu yedirir, içirir, iltifatlara gark ederlerdi. Barba Stamatis'in hani öyle pek dişe dokunur mallar da getirdiği yoktu. Çok pinti olduğu ve pahalı bir mala yatırdığı parayı kaybetmekten ödü koptuğu için, çok kere zembilinde yarım düzine kadar taze yumurta ya da beş on şeftali, iki üç enginar, bir avuç turptan başka bir şey bulunamazdı. O yüzden bir gün Madam Şarlot, bütün kızların önüne Barba Stamatis'in zembilinde tek ta...kla dolaştığını söylemişti. Ama ihtiyar çapkın, bu sözü de fırsat bilerek hemen cevabı

yapıştırmış ne kadar yoksul olsa da, malına daima alıcı bulduğunu ve elinden geleni ardına koymadığını belirtmişti. Madam Şarlot da pişirecek kadar ateşi bulunmadığından malına iştahlı olmadığı cevabını vermişti.

Barba Stamatis yaptığı işlerde pek talihsiz çıkmamıştı ama, kızlara düşkünlüğü yüzünden iflah olmamıştı ama, kızlara düşkünlüğü yüzünden iflah olmamıştı, hele bu işe kızların adama kara gözleri için yüz vermedikleri bir yaşta merak sarmıştı. Bu illeti bir türlü geçmemişti. Şimdi bile evinde kendinden kırk yaş küçük bir kapatması vardı. Tam anlamıyla bir kapatma, çünkü onu evine kilitlerdi. Zavallı kız, günün birinde, ihtiyarın biriktirdiğini sandığı paralara konmak için, –gerçekte bu, bir düşten ibaretti– kıskanç ihtiyarın bu zulmüne katlanırdı. Aşığı ara sıra onun gelip Alman bayanları görmesine izin verirdi. O zaman kızcağız dert yanardı:

– Ona meylim olmadığını söylüyor, nasıl olsun ki, beni zeytin ve hıyarla besliyor.

– Peki, ne diye ayrılmıyorsun ondan? diye sorarlardı.

– Evlenmek için önce parasına konmak istiyorum.

– Meteliği yok herifin be!

– Sahi mi diyorsunuz? Eğer doğruysa bu ihtiyar sıçanın yanında gençliğimi heba ettiğime yazık!

“İhtiyar sıçan”, kızın sırf çıkar yüzünden yanında aldığını inatla inkâr ederdi:

– Beni sever, bilirim ben, ama söylemesine utanır, ihtiyarım da ondan.

Anna takılırdı:

– Öyleyse ne diye kaparsın kızı eve?

– Mahallenin itlerinden korumak için. Ben yokken gelip kıza saldırmasınlar diye.

Barba Stamatis'ten sonra en sevimlisi ayakkabı boyacısı Hasan'dı. Henüz genç olan bu adamın hayatında herhalde bir sır saklıydı. Romence'yi iyi bilmediği için pek konuşkan değildi. Ama yıllardır her sabah gelip on kadar fotin boyadığından kişi evladı olduğunu kaç kereler tekrarlamıştı, o yüzden de herkes onu alaya alırdı. Mutfakta işinin gerektirdiğinden fazla zaman kalır, sigara, kahve içer ve ağzını açmadan uzun düşlere dalardı. O zaman Mitzi gidip onun yanına otururdu.

– Söylesene Hasan, ne düşünüyorsun?

Hemen kızardı:

– Bırak be, *Madama!* Sende var saç uzun, *ama* akıl kısa!

– Dinle şekerim, dinle bak sana ne diyeceğim: pek iyi biliyorum: Senin baban beydi, senin de şimdi bey olman gerekti. Ama, anan kabak çekirdeği satardı, sen de boyacı oldun. Adam sen de, kendine dert edecek başka şey bulamadın mı? Seni seviyorum, yetmez mi sana bu kadarı?

Ve onu sevdiğini ispat etmek için o kocaman burnunu okşardı.

Kendi iffetlerinden emin oldukları için bu kadınlar kötü bir huy edinmişlerdi, bu zavallı adamlarla fazla içli dışlı olur ve yarı çıplak bir halde onların karşısına çıkarlardı. Yazları bunaltıcı sıcaklar yüzünden, kışları da sobalar fazla yakıldığından, bir de rahatlarına pek düşkün olduklarından günün büyük bir kısmında genç vücutlarını kapatmaktan çok açan bir sabahlıkla dolaşırlardı. Bunu yüzsüzlüklerinden değil, kayıtsızlıklarından yaparlardı. Evdekiler için bunun pek önemi yoktu, çünkü zamanla insan alışıyordu.

Ama çok zaman mutfak çeşit çeşit adamlarla dolu olurdu: zerzevatçılar, tavukçular, bakkal çırakları, ekmekçiler, yemişçiler, hepsi de Barba Stamatis'le Hasan örneği, türlü fırtınaların türlü denizlerden koparıp getirdiği insan artıkları. Her birinin aynı bir acıklı serüvenleri vardı. Hepsinde sevimli bir yön bulunurdu. Bu içtenlikli kadınlar, ilkin bu biçareler karşısında çıplaklıklarını örtmeyi akıl ederlerdi. Sonraları yüreklerinin ne kadar temiz olduğunu görünce bu ihtiyatı unutur olurlardı. Çünkü bu adamların hepsi alçakgönüllü, köpek gibi sadık ve akıl almayacak

derecede fedakârdılar. Çoğu, ihtiyaç olmadığı zamanlar bile, para istemeden, getirdiklerini mutfakta bırakıp giderlerdi.

– Ne zaman olsa verirsiniz, madam!

Böylece, insanlığı salonlardan fazla olan mutfak tarafında evin gediklisi olurlardı. Onlara kahve, çörek ikram edilir, hatta içlerinden bazılarının karnı her zaman aç olduğu için ara sıra yemek verildiği de olurdu.

Açtılar, kuşkusuz hayattaki bütün o güzel şeylere açtılar, ama her şeyden çok şefkate açtılar. Bu şefkatiyse kadından başka kimde bulabilirlerdi? Hayata hayat katan kadındır. Ademoğlu, daha bir kıvılcımdan ibaret olduğu sırada ilk ateşini aramış ve onun bağrında bulmuştu. Oraya bir uyuz biti gibi yapışıp kalmış, onun kanıyla beslenmişti. O hatıranın uyandırdığı hasretten de kendini daha kurtaramayacaktır, çünkü oradan çıktıktan, dünyaya geldikten sonra bu dünyanın hareketten ve şefkatten büsbütün yoksun olduğunu görmüştür. Güneşten payını istemeye kalkışınca da soğuğu, açlığı ve tekmeleri tanımıştır. Kadının rahmetinde o kadar ısınmış olan vücudunu güneş dokundurmuştu! Kadını şimdi genç ve güzel, sıcak ve şefkatli halliyle karşısında bulunca nasıl olur da onu hasretle seyretmezdi? Özellikle o kadın, yanına yaklaşıp elini ellerine alarak tatlı sesiyle ona şöyle şeyler söylerse:

– Ah, Nikola‘cığım! Ellerin de ne çok çatlamış! Hadi gel şurada sıcak suyla yıka da üstüne gliserin sür. Hem her gün gel yap bu işi. Burası kendi evin demektir.

A ho güzel kadınlar! Adamın evinde hiçbir şey, pis bir şilteyle isli bir lambadan başka bir şeycikleri bulunmadığını bilirler! Altınlar toplayıp ceketin astarına dikmiş olsa bile gene bir şeysi yoktur. O altınlardan, hatta dünyanın bütün altınlarından çok Madam Anna, Madam Hedwig ve Matmazel Mitzi onu ısıtırlar, hem çok değil, sadece orada, mutfakta kalarak onlara bakmalarına, hatta ara sıra o güzel vücutlarına aç bir gözle bakarak gördükleri manzarayı kulübelerine götürmelerine izin vermek yoluyla ısıtırlar onu. O bahtsız, neşesiz hayatında böyle anlar onun için bulunmaz bir nimettir.

Kızdığı zaman kadının „saçı uzun, aklı kısa“ olduğunu söyleyen Hasan bile, nedense, Thüringer‘lerin mutfağından pek hoşlanır. Ara sıra vücuduna yaslanan Mitzi‘nin o sıcak vücudu ve burnunu okşayan o eli yok mu, ah, bunları o ıssız evinde bulmayı ne çok isterdi canı! O bencil babası bey, anasını nikâhlamış olsaydı şimdi belki onun da bir Mitzi‘si bulunurdu. Ama o, bu kadarına da şükreder. Mutfağın bir köşesinde alçak iskemlesinde oturur ve hiçbir şey görmüyormuş gibi davranır. Kadınlar ondan çekinmezler. Her sabah onun önünde saçlarını kıvırırlar. Çok kere şakalaşır, itişir kakışırlar, sabahları açılır ve bir an için, gözleri yakan memeleri ve baldırları meydana çıkarır. Hasan, sadece onlara şöyle bir dokunuvermek için on yıl hapis yatmaya razıdır. Ama bu asla, asla mümkün olmayacağına göre, o da onların düşlerini yüreğinin bir köşesine koyarak götürmekle yetinir. Sonra Merkez Meydanında, komiserin ara sıra „pis Türk“ diyerek bir tekmede devirdiği boya kutusu önünde otururken, içinden geldiği gibi herifi bıçaklayacak yerde hakareti sineye çeker. Bunu ve bunun gibi nice hakaretlere katlanıyorsa bu, sırf Thüringer‘lerin evinde hayatını aydınlatan güzel anları geçirdiği içindir.

Ama Park sokağındaki bu mutfakta toplaşanlar yalnız erkekler değildi. Bu satıcılar gibi düşleri kırılmış nice kadınlar da burada kendilerine teselli ve biraz da maddi yardım aramaya gelirlerdi. Üç Alman kadını onları da büyüledi, duydukları his, erkeklerin duyduğunun aynı olmasa bile hayatı mahvolmuş bir talihsizin bir dostun mutluluğu önünde duyduğuna benzerdi. Çünkü ne de olsa çocukluk arkadaşıydılar.

Bitpazarı mahallesinde şimdiki Madam Thüringer‘le kız kardeşleri babalarından kalma yetim maaşıyla kıtkanaat geçinirlerken onlarla tanışmış ve sevişmişlerdi. Daha o zamanlar Müller kız kardeşler Romen arkadaşlarının samimi hayranlığını çekerdi. Aynı derecede fakir olmalarına rağmen, mağrur ırklarıyla, güzellikleri ve halktan insanların kayıtsız şartsız takdir ettikleri terbiyeleriyle onlardan üstündüler. Katolik okuluna giden ak yakalı kara önlüklerinin temizliğin eve ahlaklarına çok düşkün olan üç küçük sarışın peri kızı, her Romen ananın çocuklarına örnek olarak gösterdiği örneklerdi:

– Alman kızlarını görüyor musunuz, ne uslu kızlar! Tanrı da onların işini hep rastgetirir!

Tesadüfen de Tanrı işlerini rastgetirmişti. „Hanımefendi“ olan Almanlar da dünkü ahbaplarına yüz çevirmemişlerdi. – Ara sıra evlerine gidip hatırlarını sorarlardı, ama Bitpazarında oturan eski ahbaplar kibar Poligon mahallesinin Park sokağında oturan dostlarını daha sık ziyaret ederlerdi. Bu da pek tabiydi; çünkü büyük bir konağın bütün işleri Anna, Hedwig ve Mitzi‘nin omuzlarındaydı. Pek tabiydi; çünkü yoksul ahbabın zengin ahbaba daima ihtiyacı olur. Ama maddi yardım arzusu –on ley, eski bir elbise, yiyecek öteberi– daima ikinci derecede kalırdı. Yüreğin ihtiyaçları başta gelirdi. Bu burjuva mutfağına, tıpkı bir kilisenin günah çıkarma odasına gelir gibi, içlerini açmaya koşarlardı. Hele o kış günleri, kocalar kahvede, çocuklar da okuldayken, kadıncağızlar orada saatlerce eğlenirlerdi. Çok kaldıkları hiçbir zaman yüzlerine vurulmazdı. Çünkü anlattıkları kimisi acı, kimisi gülünç aile dramlarıydı ve bunların hep bir devamı bulunurdu. Yalnız kendi serüvenlerini değil, komşularının başına gelenleri de anlatırlardı.

Böylece İbrail kenar mahallelerinin bütün hayatı Alman kadınlarının gözeri önünde geçit yapardı, bu hayatı kısmen onlar da yaşamışlardı, o korkunç hayattan tüyleri ürperirdi. Bir Prusya generali gibi sert olan Madam Şarlot o zamanlar konuk kabul etmez kimseye konukluğa gitmez, kızlarının da aynı şekilde hareket etmelerini ister ve Romen kızlarıyla ancak kendi gözü önünde görüşmelerine izin verirdi. Üç kızı bugün yetişmiş ve bir Alman adacığına demir atmış oldukları için „Romanleşmelerinden“ artık korkmuyordu. Onun için „Romenleşmek“ demek, Romanyalı‘ya varmak ya da bunlardan biriyle metres hayatı yaşamak, yani „haftada dört gün ekmek ve her gün dayak yemek“ demekti.

„Bükreşli“ denilen ve kısa süren ilk evliliğinden kocasıyla böyle bir hayat geçirmiş minyon bir genç kadın olan Lina:

– Aman, ne çıkar; Madam Şarlot, derdi, ne çıkar sanki! Benim Aleko, dediğiniz gibi karnımı adamakıllı doyurmazdı, her gün de döverdi beni. Ama onu aldattığım günler de ne bayram ederdik ya! Tabii gene dayak atardı, çünkü salt onu kızdırmak için mahsus yaptığımı bilirdi, bu usul de mükemmel sonuç verirdi. Yüzümün ve vücudumun çürütmedik yerini bırakmadıktan sonra, düğüne gider gibi giyinmemi emreder, gidip şehrin en iyi arabasını tutardı, sonra „Anıt“ parkına giderdik. Orada lokantanın en

ünlü kemancıları bizim masamızın başına gelip çalarlardı. Yer, içer, herkesin gözü önünde öpüşürdük, yüzümdeki çürüklere bakar da, „Ah, Bükreşli Lina‘yı kocası ne çok seviyor!“ diye haykırırlardı. –Sigarasından bir nefes alarak devam ederdi–: Ya şimdi! Şimdi, yine dayak yiyorum, ama sevdiğim adamdan değil.

Şimdi Lina‘yı döven ve okşayan sevmediği bir adamdı, çünkü günün birinde Aleko‘yu bırakarak kenar mahallenin zengin ve yaşlı bir meyhanecisine varmıştı. Adam her istediğini yerine getiriyordu ama, sadakat bahsinde şakası yoktu. Sabahtan akşama kadar tezgâhı başından ayrılmazdı, ama karısının oturduğu odanın pencerelerinden gözlerini ayırmaz ve çiftesini hep yanı başında tutardı. Sokakta, pencerelerine fazlaca bakan bir adam gördü mü, bir iki demez tüfeğini çevirdiği gibi ateş ederdi. Adamın yalnız ayaklarına nişan alırdı, tüfeğini de hep kum saçmasıyla doldururdu. Sonra karısına dönerek onu saçlarından yakaladığı gibi, avluda sürüye sürüye şarap deposuna götürür, yirmi dört saat, ekmeksiz ve yataksız kapardı. Bundan kurtuluş yoktu. Ama kocasının bütün tedbirlerine rağmen Lina‘nın intikamından da kurtuluş yoktu. Kadın günün birinde ortadan kaybolur, bütün bir hafta meydanda gözükmezdi, aşıklarıyla vur patlasın eder ve bir sabah, şafakta, çaldığı mızıka bütün mahalle halkını sokağa döken çingene çalgıcıyla birlikte çıkagelirdi. Lina‘nın mahalle halkına hiç aldırış ettiği yoktu. Kafası dumanlı, kulağında bir sakız çiçeği, ağzında bir sigara, bir kraliçe azametiyle yürür, çingene çalgıcı, borusunu ölüleri mezarından çıkaracak bir güçle üflemekten gözleri dışarı uğramış, peşinden gelirdi.

Kadın mahzun mahzun:

– Öyle, Madam Şarlot, arada çok fark var! derdi.

Anna’nın bütün ahbapları içinde, güzelliğinden başka onun hiçbir şeyine gıpta etmeyen bir Linda vardı:

– Şu Alman’a ve onun ıvır zıvırına ne ihtiyacın vardı sanki? Ne işine yarıyor bütün bunlar senin? Bütün gün dayak yiyip geceleyin de ölesiye okşanan bir çingene karısı bile senden iyidir. Dünyada sevilmekten iyi şey mi olur?

Anna’nın vücuduna öylesine hayrandı ki, ara sıra gidip sabahlığını açar, memelerini seyreder ve derdi ki:

– Hazine bu be, hazine! Bunları, ağızlarının suyu akan erkeklere tattıracak yerde sımsıkı saklıyorsun, ne yapacaksın, turşusunu mu kuracaksın!

Hasan, böyle sahnelerden birine şahit oldu mu dayanamaz, hemen eşyasını toplar, fesini arkaya atar, tabana kuvvet kaçarken, kendi dilinde:

– Aman bre! derdi, bütün karılar şu Linda gibi düşünseydi ne olurdu sanki?

Mutfakta çömelip dert yanan öteki kadınlar hep umutsuz insanlardı. On sekizle yirmi yaş arasında kocaya varır, yirmi beşine geldikleri zaman en az kırkında gösterirlerdi. Sefil hayatlarının artık duygulandırılacak bir tarafı da kalmamıştır. Kenar mahalle kadınlarının çoğu aynı facianın kahramanıdır. Günün birinde liman hamal ya da arabulucularından birine sevdalanıp varırlar. Kızın çeyiz olarak getirdiği beş on kuruş tükeninceye ve çocuklar dünyaya gelinceye kadar, yani bir yıl yeni evlilerin arası iyidir. Sonra her yıl bir çocuk doğar. Genç kadın çarçabuk sararıp solar. Aradan beş yıl geçmeden güzellik ve kırıtkanlık artık bir anı olmuştur, oysa erkek hâlâ dinç ve çapkındır. O zaman, çirkin ve pis bulduğu kırıtkanık artık bir anı olmuştur, oysa erkek hâlâ da kerhanelere dadanır. Eskiden beri biraz içerdi, ama bu sefer her akşam kafayı çekmeye başlar. Evde de kin, kavgalar ve dövüşlerle birlikte sefalet gelir bağdaş kurar. Kadın artık, kundaktaki son çocuğunu kucağına alıp, sarhoş kocasının dayağından kurtulmak için gece yarıları dışarı uğrayan bir dilenciden başka bir şey değildir.

Artık itiraz etmeye de mecalleri kalmamıştır. Hayvanlar gibi boyunlarını büküp katlanırlar. Anlattıkları serüvenler hep bu çeşit korkunç şeylerdi. Ama gözleri, dumanı tüten koca koca et parçalarını ve güzelim tatlıları pişiren Madam Şarlot’ta, Adrian’ın çalkaladığı nefis mayonezlerdedir. Önlerine hep yiyecek bir şeyler konulur, çünkü Anna’nın yüreği yufkadır, mutfağı da her şeyden yoksun boğazları memnun edecek lezzetli artıklarla doludur.

Anna’ya:

– Ah, ne mutlusunuz! derlerdi. Alman erkekleri herhalde bizimkiler gibi karılarını dövmez.

Anna da böyle düşünürdü. Aşağı tabaka Romen halkının hayatı ona dehşet verirdi, erkekler karılarına, kaynanalarına, hatta kendi analarına yapmadıkları kötülüğü bırakmazlardı. Zavallı kadınlar hep dayak korkusu içinde yaşarlardı. Hele limanda işin bol olduğu zamanlar kadınların hayatı cehennem olurdu. Akşamları ekmekleri koltuklarına kıstırıp uslu uslu evlerine dönen kocalar seyrek görülürdü. Çoğu doğru meyhaneye gider, kebap mezesiyle kafayı çeker, ta gece yarılarından sonralara kadar türkü söyler, oynarlardı. Karılarıysa akşam yemeğinin piştiği tencereyi yavaş ateşe oturtup ocak başında uyuklayıp dururlardı. Çok kere tek başarına yemek yemeleri yasak edilir ya da kendileri buna cesaret edemezlerdi. Kadınlarla çocuklar adamı beklemek zorundaydılar. Herif gece geç vakit, yorgunluktan ve açlıktan canı çıkmış biçare bir hayvana vura vura eve dönünce, zavallıcıklar şeytanın ta kendisini görmüşçesine bir korkuya kapılırlardı.

Adrian ara sıra burjuvalara içerlerdi, ama sonra düşününce işin içinden çıkamazdı. Örneğin Anna gibi bir kadın neydi? Burjuva mıydı? O da mı sorumluydu? Hayır, Anna'yı kendinden de iyi bir insan sayıyordu. O yoksulluk içinde çırpınan kadınların anlattıkları facialar bazen tahammülünü o kadar aşardı ki: «Yeter artık!» diye haykırmak gelirdi içinden. Gidip şehri ateşe verin ya da kendinizi Tuna'ya atın! Ama yeter, yeter!»

Hele o çocuk düşürme fasılları onu çileden çıkarırdı. Bu tam anlamıyla bir barbarlıktı. Kocaları onları «çocuk istemem, yoksa defolup gidersin!» diye sıkıştırınca biçare kadınlar uzun tığ iğneleriyle rahimlerini deşerlerdi. Hatta içlerinden biri döl yatağına haşlar haşlar polenta doldurmaktan bile çekinmemişti. Bir başkasıysa polenta yerine mutfak sodası koymuştu. Tabii bunun sonucu bazen ölümle sona eren kanamalar oluyordu.

Koşup Anna'ya haber veriyorlardı, o da hemen bir araba tutup hastayı belediye hastanesine kaldırıyordu. Hastanenin başhekimi aile dostuydu. Bir defa kendisine bir hizmetçiyi nasıl kanlar içinde getirdiklerini anlatarak herkesi katıltmıştı.

– Muayene edeyim dedim, içersine dokununca parmağıma bir şey saplandı. Kıza: «Ne soktun orana?» diye sordum. Bir türlü cevap vermez. Usulca açıp baktım, bir de ne göreyim? Bir diş fırçası. İçerde kırılıp kalmış. Allah Allah, dedim, ben herkesin dişleri ağzındadır sanırdım, dedim, ama baktım ki diş fırçasının ne işe yaradığından kızın haberi yok.

– «Bu fırça kimindi?» diye sordum.

– «Bizim beyin,» dedi.

– «Peki fırçayı kırmadan önce hep bu iş için kullanır mıydın?

– «Beni gebe bırakan bizim beydir zaten.»

– «O halde mesele yok!»

Oyun masası etrafındakiler gülmekten katılıyorlardı. Ama mutfaktakiler o kadar gülemiyorlardı. Orada daha yirmi beşinde ne tazeler görüyorlardı ki, bu çeşit usuller yüzünden ömrünce sakat kalmıştır. Anna, bunlara, bir uçurumun dibine bakar gibi bakardı. Hiç usanmak bilmezdi, elinden gelen her yardımı yapardı zavallılara. Yoksul bir kızın bir erkekle ilişki kurması başına ne işler açtığını kendi tecrübesiyle bildiği için, Anna, bir rastlantıyla Madam Thüringer olduğundan beri yüzüne gülen kendi talihinden çok bu mutsuzların kaderine yakınlık duyuyordu.

Onun için, konukların kalabalık olduğu bazı akşamlar salonunda oturanlara mutfağındakileri tercih ederdi. Mösyö Max gelip yalvarırdı:

– *Maus!* Gel Allah aşkına, herkes seni arıyor!

Kocasının, adımını atmaya cesaret edemediği mutfakta neler olup bittiğinden habersiz, kendisini bekleyerek gezindiği camlı koridora çıkardı. Kocasının yanağından öper, Mösyö Thüringer‘in kuvvetli göğsüne biraz başını dayar, sonra onu bir vagonet gibi arkasından iterek gönderirdi:

– Konuklarına benim için keyifsiz dersin.

Temmuz‘un sonlarına doğruydu. Bereketli bir mahsul yüzünden şehir sevinçten deliye dönen bir adam gibi coşmuştu. Her işin başı liman

olduğuna göre, o çalıştığı zaman herkesin işi yolunda giderdi. O yaz da işte liman kocaman bir arı kovanı gibi uğulduyordu.

Her gün bin, iki yüz vagon tahıl geliyordu. Liman demiryolunun bütün yolları tıkanmıştı. Soluya soluya ilerleyen römorkörlerin ardına tespih gibi dizilen mavnalarıysa nereye yanaştıracaklarını şaşırıyorlardı. Bu mavnalar, tıka basa doldurulmuş bir halde, her yanda, suyla bir hizada yatıyor, çok dar kafeslere tıkılmış bir sürü tavuk yanında kediler, köpekler, yaramaz çocuklar gibi içinde kendilerini seyrettikleri suyun seviyesine inmiş olmalarına şaşarak konuşup duruyorlardı.

Bir sürü gemi birbirine giriyor, sığışamıyorlardı. Bütün ulusların bayrakları. Bütün diller. Akşam oldu mu, tayfaları kol halinde genelevleri zaptediyorlardı. Gemi erkânı „daha ciddi yerler"e gidiyor, basit tayfalarsa, Birlik sokağına, ya da „Kırmızı Fener sokağı"na, ya da halkın deyimiyle „Çukur"a doluşuyorlardı. Ama bir avuntudan başka fark yoktu arada. Yiyecek, içecek de, öteki mallar da tıpatıp aynıydı, yalnız fiyat farkı vardı.

Yine şehir halkı bilirdi ki, limana dönmek için gemi erkânı araba tutar, tayfaysa aynı yolu yaya gitmek için bütün gece yürür ve böylece karanlık bir sokak köşesinde, kendisini hiç tanımayan, ya da o gece bir bokluk çıkarmadan yatağına girmemeye ant içmiş bir hamalın bıçağına kurban giderdi. Bu haller İbrail'in adını kötüye çıkarmıştı, çünkü cinayet asla hırsızlık maksadıyla yapılmazdı. Hatta bir maksada bile gerek yoktu. Salt coşkunluk yüzünden adam öldürürlerdi. Aynı sarhoş hamal, sarhoşluğu esnasında katil olabileceği gibi, bir cinayetin kurbanı da olabilirdi. Aradaki fark önemsizdi ve tamamıyla tesadüfe kalmış bir işti, hangi katil bıçağını hangi karına saplayacağını yalnız o bilirdi.

Romanya'nın bütün polisini meşgul eden ve işin bol zamanlarında İbrail'de bir sürü masum insanın kanına giren o korkunç bıçak, aslını ararsanız, bir silah değil, yararlı bir aletti. Bütün liman işçileri, bu bıçağı, kemerlerine yanlamasına sokulmuş bir kılıfın içinde taşırlar ve buğday çuvallarını bağlamak için kullanılan ipi günde yüz kez bununla keserlerdi. Gerçi, yirmi santim uzunluğunda, sivri ve çok keskin, korkunç bir şeydi. İncecik bir sicimi kesmek için küçük bir çakı yeterdi. Hem bu çakı, o çılgın neşe anlarında, onları o kanlı arzudan korurdu.

O sıralarda kimsenin aldırış etmediği bir adamcağız herkese durmadan hep bunu tekrarlardı. Altmış yaşlarında, perişan sakallı, dişsiz ağzı, şaşı gözleri, partal elbiseleri, iğneler ve teller sayesinde ayağında durabilen tahta tabanlı kunduralarıyla tam bir serseri hali vardı onda. Liman rıhtımlarını arşınlamaktan hiçbir gün geri kalmayan Adrian, bu ihtiyarın sırtında taşıdığı ağır limonata güğümü olmasa onu bir dilenci sanacaktı. O sayısız limonatacılardan biriydi o.

„Stefan baba“ derlerdi adına. Ama limanın bütün Stefan babaları yalnız kendi limonatalarıyla meşgul olur ve hamalların iğrenç bıçağını umursamazlarken, bu garip limonatacı Stefan baba, katil aletin müthiş bir düşmanı kesilmiş, yerini zararsız çakıya bırakması için de yorulmak bilmez bir öncü olmuştu. Her dinleyene bir reformdan söz ederdi. Limonata soğuk mu? diye soranlara da alıcısının göz önünde duran bıçağına lanetler savurarak cevap verirdi.

İlkin, zavallı adamcağız açtığı bu savaş, bütün liman insanları gibi Adrian‘a da hayli gülünç gelmişti. Hükümetin bile bütün ihtarlarına karşı üstesinden gelmediği bir alışkanlığa karşı o aciz ihtiyarın elinden ne gelirdi? Ama vaazlarını dinleye dinleye ve bu öncünün nurlu yüzüne bakarak Adrian, iki bin yıl önce bir başka öncünün „iman dağları yerinden oynatır“ dediğini hatırlamıştı. Sonra işçilerin limonatacıyı sevdiklerini de fark etmişti. Hatta ara sıra onlara söz dinlettiği bile olur gibiydi. Adamlar, azarlamalarına boyun eğiyor, pek zayıf karşılıkta bulunuyorlardı. Bunun ekmeklerini taştan çıkaran bu adamların nazarında çok büyük bir sebebi vardı: İhtiyarın bu işte hiçbir çıkarı yoktu, üstelik hatta sefaletine rağmen cömertti de. Stefan baba, ara sıra limonata parasını vermeyi unutmuşçasına uzaklaşan hamalların ufak tefek mızıkçılıklarını görmemezlikten gelirdi. Satıcı bunu asla yüzlerine vurmazdı. Hatta ara sıra onlara iki üç metelik ödünç verdiği de olur, paranın ödenmesi daima unutulurdu. Bir gün Adrian, kendisini çok sarsan bir sahneye şahit oldu.

Öğle zamanıydı. Başları mendille sarılı, gövdeleri çıplak, don-paça hamallar seyyar satıcıların porsiyon üç meteliğe sattıkları ciğer tavası parçalarını iri iri ekmek lokmalarıyla beraber ağızlarına atarak hatır hatır çiğniyorlardı. Susayanların imdadına da Stefan baba yetişiyordu. Bir kümeden ötekine gidiyor, bıçak aleyhindeki vaazlarını da limonatasıyla

birlikte sürmeyi ihmal etmiyordu. Adrian, bütün rıhtımlar boyunca onu izledi. Stefan, bir aralık hamalın birine çattı. Adam oturmuş bıçağıyla ekmek parçaları kesiyor, bir sucuğu dişliyor ve gülerek, bıçağını Tuna‘ya atması için yalvaran ihtiyarın elinden kurtulmaya çalışıyordu.

– Vasili! Vasili! diye inliyordu limonatacı. Söyle bana, mert bir adam mısın, yoksa bir katil mi?

– Neden katil olayım? Çoluk çocuk sahibi bir adamım. Ama herkes gibi benim de bıçağım var, işime yarıyor.

– Bir çakı da işini görebilir. Al ben sana bir çakı vereyim, uzat bana şu bıçağını.

Stefan baba, ağlamaklı gözlerle, cebinden, memlekette pek yayılmış olan o iki meteliklik Alman çakılarından bir tane çıkardı ve hamala uzattı. Adam hayretle durdu, limonatacıya belli bir şaşkınlıkla baktı, bıçağını verdi, ama ötekinin bıçağı ne yapacağını merak ediyordu. İhtiyar, bıçak eline geçer geçmez üstüne tükürdü ve onu bütün kuvvetiyle Tuna’ya fırlattı, sonra uzaklaştı.

Adrian peşinden yetişti:

– Bu işi her zaman yapar mısın? diye sordu.

Nefes nefese bir halde, Stefan baba, fısıldadı:

– Bununla silahını elinden aldıklarım on yediyi buldu.

Adrian başını iki eliyle kavrayarak giderken içinden diyordu ki: «Limanın altı bin hamalını tek başına silahsızlandırabileceğine iman eden bu adamın yanında ben bir solucandan başka bir şey değilim!»

Doktorlarda çalışanlarla birlikte, gerçekten, işçilerin sayısı altı bin kadardı. «Göç» adı verilen tek atlı arabaları yüzünden «göçer» denilen sekiz yüz kadar arabacı da bu aradaydı. Sabahın saat dördünce bu arabaların hep birden yola koyulmaları, şehrin sokaklarında, ta bir saat uzaktaki köylerden bile duyulan bir gürültü koparırdı. Dörtnala kalkmış bir topçu alayı geçiyor

sanırdınız. En tatlı uyku zamanı o sekiz yüz arabanın geçtiği sokaklarda oturan biçare insanlar için bu bir cehennem azabıydı.

Ama asıl en tahammül edilmez cehennem; geceleri geç vakitlere kadar devam eden sarhoşluklarla başlardı. Hamallarla «göçer»lerin yarıdan fazlası, iş saatlerini tamamlayınca, yolları üstüne serilmiş meyhanelerden birine dalmakta gecikmezlerdi. Girerken bir çeyrekten fazla kalmak niyetinde değildirler. Hatta içlerinden çoğu evlerine götürmek için balık, et, ekmek gibi nevale de düzmüşlerdir. Sadece bir «arkadaş»la şöyle bir yarım kilocuk şarap çekeceklerdir. Onun için oturmazlardı bile; ayakta, bir ellerinde ipe bağlanmış balık sallanırken öteki elleriyle içerlerdi. Sonra iki arkadaştan hiçbiri son yarım kiloya ötekinin ödemesini onuruna yediremediğinden, bir litre şarapla ıskara et ısmarlar ve çingene kemancıyı çağırırdı. Böylece vakit gece yarısın bulur, içten arkadaşlık toplu bir kavgaya çevrilir, ipe asılı balığın en iyi dostun kafasında ezildiği, şişelerin paramparça olduğu ve kanın oluk gibi aktığı görülür.

Bazen de bu görüntünün gezgini olurdu. İki «Göçer», bir hayli boğuştuktan sonra, arabalarına biner, bir yandan hayvanlarını, bir yandan da birbirlerini kamçılayarak ıssız sokaklarda çılgınca bir yarışa çıkarlar, sonunda keskin bir yol dönemecinde arabalarını devirip duvara çarparak kafalarını patlatırlardı.

Pek hoş sahnelere de rastlanırdı. Falancanın şirretlik taslayan karısı, kocasını aramaya çıkar, onu kendisi kadar mert bir adam yanında, kafayı tütsülemiş bir halde keyfederken bulurdu. Kadın kestirmeden giderdi. Ellerini kalçalarına dayayarak meyhane kapısında durur, gözleriyle yıldırımlar saçarak kocasına Romen kadınlarının en ünlü ve en korkunç küfürünü savururdu:

– Ananın canına sıçayım!

Pabuçlarından birini çıkararak ökçesiyle kafasına vura vura adamı meyhaneden çıkarırdı.

Ama böyle kılıbıklar pek seyrekti. Çok kez, meyhanelerin önünde iki gözü iki çeşme yalvaran kadınların suratlarına kocaları bir kadeh dolusu

şarap çarpar, ya da «kadının kocasının haysiyetini bir paralık ettiği» yere gelmeye cesaret ettiği için onu eşek sudan gelinceye kadar döverdi.

Adrian, liman işçisinin, yılın bir kısmında sürdüğü bu ağustos böceği hayatını, bütün hazin ayrıntılarıyla bilirdi, nasıl ki yılın geri kalan asıl uzun kısmında, sefalet, soğuk, açlık ve hastalıkların yuvaları öldüresiye kasıp kavurduğunu da pekâlâ bilirdi. Onun için Stefan babanın örneği onun şuurunu kamçıladı.

Nasıl? İhtiyar ve aciz bir adam benzerlerinin kaderini düzeltmek için bir şeyler yapmayı kendisine görev biliyordu da, o, kafası iddialarla dolu genç adam, yalnızca okuyup düşünmekle yetinerek hareketsiz kalıyordu ha?

«Aslı aranırsa, ben bir keyif ehlinden başka neyim? Canımın istediğini yapmaktan başka bir kaygım yok. Şimdi de kadından duyulan hazlar hayatımda gitgide daha büyük bir yer almaya başladı. Neredeyse salt onlar uğrunda, kitaplarım ve kişisel özgürlüğüme olan bencil ihtiyacım uğrunda yaşayacağım. Ya insanlar? Kendinden daha mutsuzların kaderine karşı kayıtsız kalan adamın hayatında manevi güzellikten eser yoktur. Benim hayatımın gerçek manevi güzelliği nerede?»

Buna çok önem veriyordu, ama vicdanını rahat ettirmek için kötülüğü görüp lanetlemenin yetmediğini de fark ediyordu. Hem o, çok aşağı bir tabakanın çocuğuydu. Sefalet içinde yaşamak için ömrünü tekne başında çürüten çamaşırcı anasının yaşayışı hayatta bir adaletsizlik olduğunu ona hatırlatıyordu. İnsan çoğu sefalet arkadaşlarından daha zeki ve daha duygulu olunca bu mütevazı menşei ona birtakım görevler yükler. «Zekâ, istidat ve kalp asaletinin insanlığın müşterek malı olduğunu» bir yerlerde okumuştu. İnsan ne kadar kabiliyetliyse ona karşı görevi de o kadar büyüktü.

Sonra, kendisinin bir uşaktan başka bir şey olmadığını düşündü ve kendinden nefret etti. Evet, efendilerinin iyiliklerine karşı duyarlı, hatta hanımının çekiciliğini tanrılaştıran bir uşak... neredeyse Madam Thüringer'in gömleğiyle yatmaktan çekinmeyecekti, oysa jimnastik profesörü gibi bir adam ondan çok daha başka şeyler elde ediyordu. Gerçi Thüringer'ler namuslu burjuvalardı. Hiç de tutkulu değildiler, insandılar, kendilerine hizmet edenlere karşı son derece cömerttiler. Ama bu,

yenilmişlerin kaderinde hiçbir değişiklik yapmıyordu. Mösyö Max gibi adamlarla Anna gibi kadınlara zarar vermemeye elden geldiği kadar çalışmakla birlikte bir kısmına bütün nimetleri ayırarak ötekileri ahlaksızlığın, cahilliğin, işin, hatta işsizliğin kölesi haline getiren toplum düzenini düzeltmek gerekti.

Bu değişiklik onu bir hamlede uçtan öbür uca atıverdi. Artık işinden zevk almaz oldu. Bu zevk de zaten uşağın bir köleliği demek değil miydi sanki? Şimdiki işini kendisine meslek mi edinecekti? Müessesenin yüksek memurları olan «Mösyö Weber»e ve «Mösyö Aron»a mı benzeyecekti? Bu adamlar patronları karşısında öyle pozlar alırlardı ki, insan bu durumda küçülme derecesine mi, yoksa gizli riyakârlığına mı daha çok «hayran» olacağını şaşırırdı. Efendilerinin mevkii karşısında bu adamların ağzının suyu akardı. Aciz ve kalleş oldukları için, işlerinde ancak yakayı ele vermeyecek derecede dürüst davranırlardı. Ama gizliden gizliye dış ticaretin yollarını öğrenmeye çalışır ya da bir başka akraba namına el altından yönettikleri firmalara devretmek için hiçbir fırsatı kaçırmazlardı. Hiçbir şeyden şüphelenmeyen Thüringer'ler ortaklığı bu yüzden bir hayli alıcı kaybetmişti. Ahlaksız bir memurun sinsi hareketleri meydana çıktığı zaman artık iş işten geçmiş olurdu. Bu memurun kovulması uğranılan zararları kapatmazdı.

Adrian: «Ne diye bağlanayım bu iş adamlarına? diye düşünüyordu. Dürüst yapılmış olsun olmasın, büyük ölçüde işler her zaman yoksulların zararına yapılır. Oysa ben iki elinden başka şeyi olmayan adamım, bütün ömrümce de öyle kalacağım. Efendilerinin ara sıra sana lütfedeceği eski elbiseler ya da bahşişler yeryüzünde adaleti sağlamaya yetmez. Şu halde benim kaderim bütün mutsuzların kaderidir, benim yerim de onların yanıdır. Hoşuma gitse de, gitmese de bu böyle bu!»

Bir şeyler yapmak çarelerini düşünmeye başladı. Bütün çabası bu düşünce üzerinde toplanmıştı: Bir şeyler yapmak. Ama işe nereden başlamalıydı? Tek başına insanın elinden ne gelirdi? O Stefan baba kaçığının sistemine başvuramazdı ya. İbrail'deyse yalnız kendisi gibi tek tek ülkücüler vardı, hiçbir örgüt yoktu. Hem çoğu halis birer ukala dümbeleği olan o anarşist ülkücülere de yanaşmak istemiyordu. Kropotkin'in adını dillerinden düşürmezler, neyle geçindiklerini sormamak şartıyla ne sorulsa hemen

cevabını bulurlardı. Hayır, Bükreş'te olduğu gibi bir işçi derneği gerekirdi. Orada işçiler «*İşçinin Kitabı*“, „*Aydınlık isteriz!*“ gibi broşürler üzerinde saçma sapan laflar ederlerdi, ama hiç olmazsa bunlar gerçekten işçiydiler. Oysa anarşistlerin ne mal olduğunu kestirmek kolay değildi. En dürüst arkadaşın yanında en düzenbaz herifler yer alırdı.

Ağustos başlarında bir akşam Adrian artık dayanamadı, temiz yüreği ve lekesiz hayatı yüzünden çok sevdiği bir adamı görmeye gitti. Bu, Avramaki adında bir kunduracıydı ve acıklı geçmişi insana daha çok saygı duyururdu.

Altı yaşında yetim kalınca, demirci olan bir amcası onun eğitimini üzerine almış, daha doğrusu çocuğu ocağının körüğü başına geçirerek „bakılıp beslenmesini istiyorsa, geberinceye kadar körüğü işletmesini“ emretmişti. Zavallı Avramaki sabahın saat üçünden akşamın dokuzuna kadar körük sallamış, günde birkaç kez baygınlıklar geçirmişti. Amcası, bazen, hatta ucu kızdırılmış olan, bir demir çubukla onu ayıltıyordu. On yaşına gelinceye kadar ömrü böyle geçmişti. Sonra, bir gece oradan kaçmıştı. Vücudu yara bere içinde ve birkaç kemiği kırıktı. Çünkü amcası kendisini yalnız demir çubukla dürtmekle kalmıyor, ara sıra elindeki çekici de üstüne fırlatıyordu. Doğduğu kasabadan yola çıkan Avramaki, nereye gittiğinden habersiz, köyden köye uğrayıp ekmeğini dilenerek, ormanlar ve dereler aşarak, tarlalarda yatarak bir hafta durmadan yürümüş, sonunda İbrail‘e varınca ilk rastladığı adam, iyi yürekli bir kunduracı, haline acıyarak onu evine götürmüş, sekiz çocuğu yanında onu da bir dokuzuncu olarak bağrına basmış ve kendisine zanaatını öğretmişti.

Avramaki:

– Ah, o zamanlar ne mutluydum, diyordu. Yoksulduk, durmadan çalışırdık ama, cennette bile hayatın daha güzel olacağını aklıma getirmezdim.

Ama acılarının beklenmedik bir şekilde yeniden başlaması yazılıymış. Zanaatını, okumayı, yazmayı çabucak öğrenmişti. On üç yaşına geldiği vakit, gördüğü işe karşılık kendisine cep harçlığı olarak küçük bir aylık da bağlanmıştı. Ama bir pazar, ahlaksız iğrenç bir kadına bir çift fotin götürdüğünde kadın, çocuğu öğle yemeğine alıkoymuş, sarhoş etmiş ve...

Avramaki sonra neler olduğunu hiç hatırlamadığına yemin ediyordu, yalnız, birkaç gün sonra, bahsini işittiği „ayıp bir hastalık"a yakalandığını fark etmişti. O yaşta başına gelen bu işten dehşete düşmüştü. Ayıbını kimseye söylememiş, kendine baktırmamış, göz göre göre eriyivermişti, sonra karnının altında iki kocaman yumruk peyda olmuştu. O zaman canı öylesine yanmaya başlamıştı ki, kendini ele vermekten korkarak, amcasının demirhanesinden kaçtığı gibi, velinimetinin evinden de kaçmıştı, yalnız şu farkla ki, bu sefer ardında şefkatli bir ev bırakıyor ve duvarlara tutuna tutuna yürüyordu. Sonunda gidip belediye hastanesinin önünde yere yıkılmıştı; patronu ve koruyucusu olan adam kendisini orada kolayca bulmuş, haline acımış, hiçbir sitemde bulunmamış ve iyileşmesinden sonra yeniden alıp evine götürmüştü. Avramaki yirmi bir yaşına gelinceye kadar orada kalmış, askerlikten ihraç edilince, kendisini iki defa sokaklarda bulup evine alan velinimetinin kızını nikâhlayarak onun ortağı olmuştu.

Sonra yıllar geçti. İhtiyarlar öldü. Karısıyla yalnız kalınca, ikisi de, o sıralarda Gherea, Mortzun, Nadejde. Diammandi gibi aydınların memlekete ilk defa yayıldıkları sosyalist fikirlere ısınmıştılar. Devrin en iyi telif ve tercüme eserlerini yakından izleyen Avramaki, yeni imanın İbrail'de bir öncüsü kesilmişti. Evini sosyalist kulübü haline sokmuş, tanınmış hatipleri İbrail'e davet etmiş ve bütün sokak hareketlerine katılmıştı. Sonra, Slatina'daki kanlı olaylar ve Marksist şeflerden çoğunun ihanet ederek gidip liberal partiye katılmaları sırasında polisin bodrumlarında korkunç işkencelere uğramış, evi yağma edilmişti.

Bu olaylar beş altı yıl önce geçmişti. Zavallı kunduracı bir daha kendini toplayamamıştı: Sefalete düşmüş, insanların ahlak sağlamlığına inancını yitirmiş, iyi yürekli karısıyla, bir de pek sevdiği kitaplarla evine kapanmıştı. Hiç çocukları olmadığı ve bütün zengin müşterilerini kaybettikleri için iki küçük odaya sığınmışlardı, birinde yatıyor, ötekinde çalışıyorlardı. Tek kişinin el emeği ve yoksul müşterilerinin nal gibi metelikleri evi geçindirmeye artık yetmediğinden, karısı da kundura pençelemeyi ve yamamayı öğrenmişti. Sokağa bakan pencereler önünde, alçak iskemlelerine oturmuş, sakin yüzleri, mütevekkil bakışlarıyla çalıştıkları görülürdü. Kırkını aşmışlardı; kadın biraz şişmanca, sarışın, ağır hareketli, erkek, kapkara bir yüzde iki mavi gözle gür saçlı, kıllı yüzlüydü.

Bütün kunduracılar gibi o da biraz şairdi. Vaktiyle, evinde toplantılar düzenlediği zamanlar, Emi Nescu, Coşbuc, Heine ve Petöffi'den hayli başarıyla inşat ettiği şiirler arasına utanarak kendi yazdıklarını da sıkıştırırdı. Bugün dahi bir arkadaşı ziyaretine geldiği vakitler, bir şiirini okurdu.

Uzun zaman komşu olmuşlardı. Adrian onu çok eskiden beri tanırdı, ama Avramaki'nin hayatının o eski dönemini hayal meyal hatırlıyordu. Zaten sonraları, Adrian, kunduracının şair ve sosyalist tarafını sevmişti. Taşra sosyalizminin bütün cahil traşçılarını anımsatan sivri sakalı ve geniş boyunbağı bir yana bırakılırsa, Avramaki'nin İbrail'de eşine rastlanmayan cinsten bir sosyalist olduğu kanısındaydı. Onun için doktrin konusundaki bütün belagatine rağmen Adrian onun asıl dürüst insan, münzevi idealist, kitap kurdu yanını takdir ederdi. Adrian'ı beğenen ve ona eylemli sosyalizmi aşılamak isteyen kunduracı, bazen buna kızardı.

Akşamın saat onuydu. Düşçü karı-koca odalarında oturuyor, kadın çamaşır tamir ediyor, kocası Romence'ye yeni tercüme edilen ünlü kitabı, *Goriot Baba*'yı yüksek sesle okuyordu. Adrian, dükkâna girdiği sırada Avramaki ellerini kaldırarak haykırıyordu:

– Aman! Ne güzel! Ne dehşet! Zavallı „Goryot Baba!“

Adrian onlara iki elini uzatarak:

– *Goryot* değil, *Goryo*, dedi. Mihail bana söylemişti, Fransızca'da sözcüklerin sonundaki *t*'ler okunmazmış.

– Ah Adrian! Ah evladım! Fransızca'da sözcüklerin sonundaki bütün *t*'leri şeytan götürsün! Ama bu kitabı okumuşsan, kabul edeceksin ki, bir gün gelecek insanlar, hatta dilsizler bile, bu adam karşısında *mmu! mmu!* diye böğürecekler.

– Yaşa be Avramaki! İşte bunun için severim seni! “Tarihsel maddecilik” üzerine beni traş ettiğin zamanlar büyük değilsin, ama şu mert “Goriot Baba” için feryadı bastığın zaman büyüksün. Yalnız insan öküzlerinin Goriot Baba'lara ottan çok ihtiyaçları olduğunu sanmakla yanılıyorsun.

– Yoo! Şu ot sorununu bir halledelim, bütün insanlar Goriot Babalar isteyecekler!

Adrian alay etti:

– Ot sorununu halledelim, bütün insanlar... dans etmek isteyecekler.

Sonra tepesi atardı:

– Koca bunak! Bugün çoğu bakalorya sahibi olan ilkokul arkadaşlarım, gecelerini nerede geçiriyorlar, biliyor musun! *Weber dans salonunda!* Bak işte dükkânın tam karşısında bir lise mezunu oturuyor. Vataf Grigor'un oğlu. Benimle iddiaya girişir misin ki Goriot Baba için böğürmek şöyle dursun, onun adını bile işitmemiştir. Biliyorum çünkü, bir gün ona Balzac'ın başka bir kitabından, Eugénie Grandet'den söz edecek oldum da öküz gibi yüzüme baktıydı. Oysa eseri aslından okumuş olması gerekirdi, çünkü Voltaire'in dilini lisede öğrenmişti, bu mutluluktan sen de ben de yoksunuz.

Kunduracı, başını iskemlesinin arkalığına dayamış, mahzun mahzun gülümsüyordu. İçinden o da Adrian gibi düşünüyordu, ama inancını kötümser gerçeklere karşı daha sağlam bir zırh altındaydı, yoksa hayat ona zehir olurdu.

Adrian:

– Ama gene de seninle aynı düşüncedeyim, dedi. Toplumun ilk işi bütün bireylerine gündelik ekmeklerini sağlamak olmalıdır. Bu uğurda savaşmaya hazırım.

Avramaki yerinden fırladı:

– Ne diyorsun? Hazır mısın? Bükreş'te seni hidayete erdirirler mi? Tebrik ederim, dostum, ama inanç sahibi olmadan nasıl savaşacaksın?

– Ne inancı? Günün birinde bütün insanların senin gibi, Mihail ya da benim gibi olacaklarına mı inanayım? Şimdiden karınlarını doyurmalarını

istemek için buna inanmak şart mıdır? Hayır. Adalet ihtiyacım yeter bunun için.

– Açlıktan kurtulduğu gün insanın düzeleceğine inanmıyorsun demek?

– Bir dereceye kadar evet. Ama Grigor'un oğlunun, sırf Balzac'ın kitabına gözyaşı döktün diye gelip senin gibi bir kunduracının elini öpeceğini aklımdan geçiremem. Eğer böyle bir şey mümkün olsaydı senin propagandana ihtiyaç kalmazdı. Seni çoktan keşfederdi, nasıl ki ben de kimsenin yardımı olmadan Mihail'i ve seni keşfettim.

– O halde sen boşuna savaşıyorsun?

– Nasıl boşuna! Örneğin şu hamallarımız bugünkü gibi birbirlerini ya da karılarını öldürmeseler, hayvanca içmekten vazgeçseler memnun olmaz mısın? İşte insan böyle düzelir. Hepsi bu kadar, ama bu da büyük bir şeydir! İnsanın bu derece iyileştiğini görmek için hayatımı da, hürriyetimi de fedaya hazırım. Hatta İbrail'de bir karma işçi sendikası kurmak görüşünü üzerine almaz mısın? diye sormaya geldim.

– Bu karma sendika kurulmuştur.

– Ne zaman?

– İki ay önce.

– Sen de içinde misin?

– Tabii. Yalnız sen değilsin.

– Hemen yarın ben de girerim. Badanacı diye kaydettiririm kendimi. Çünkü pek yakında eski işime döneceğim. Başka badanacılar da var mı?

– Kosta ile Pamfil var.

Adrian yüzünü buruşturdu.

– Hadi Pamfil neyse ne ama, Kosta... kalleş. Azılı kumarbaz. Yalancı. Sonra da ilk sosyalist hareketine katılmış diye kurumundan geçilmez.

„*Sosyal demokrasinin ya da Erfurt programının esaslarını bilir misin?*» – Kendisi gibi bu esaslardan ya da bu programdan habersiz olanların yanında yerli yersiz hep aynı şeyi sorar.– Hayır hoşlanmıyorum o heriften.

Avramaki içini çekti:

– Adrian'cığım, yanlış bir yol tutmuşsun sen! Bir kitle hareketinde herkesin bütün arkadaşlarını sevmesi olağan değildir, ama sorun orada değil. Bir Hıristiyanlık propagandası yapmıyoruz, sosyalist doktrini hiçbir zaman «birbirinizi seviniz» demez. «*Birleşin, örgütlenin!*» der.

– Kiminle birleşeceksin! Bu çeşit insanlarla mı?

– Elbette! Herkes bütün insanları dilediği gibi yaratacak değil ya!

– Ya ahlak?

– Bütün arkadaşların ahlaklı olması aranır. Ahlakı zayıf çıkanlar fırlatıp atılır. Senin aradığın ülküdür, ülkü de insanın düşmanıdır. Ben bunu acı tecrübelerimle öğrendim. Sen de savaşmak istersen, ilkin kendini değiştir.

Avramaki'nin karısı Sanda, semaveri masaya koydu ve Romen ailelerinde seyrek rastlanan bu sevimli aletin görüntüsü Adrian'ın hırpalanmış duyguları üzerinde okşayıcı bir el etkisi yaptı. Gözlerine dolan yaşları güç tuttu.

Kunduracının buz gibi soğuk yargıları ruhunu alt üst etmişti. Sevgi, acıma ve isyanla dolu olarak yüreğini yani bütün varını sunmaya gelmişti, oysa tecrübeli bir arkadaş bu yüreğin bir işe yaramayacağını söylüyordu. Bu hainliğe ne gerek vardı? Yarınki insanın bugünkünden başka türlü olmasını istemesi bir suç muydu? Onun için pek tabiiydi bu. Olur şey değil! Demek birtakım adamlar kalkmış, ötekiler dünyayı kötü yönetiyorlar, biz onların yerini alacağız, diyorlar? Sen bunların ötekilerden daha kusursuz olup olmadığını araştırmaya kalktın mı büyük bir günah işlemiş oluyorsun? O halde, savaşmak neye yarar? Yalnızca şunları gidip yerine bunların gelmesi için mi?

Adrian'ı ilgilendirmiyordu bu iş.

Sanda bir eliyle çay fincanını uzatır, öteki eliyle oğlanın güzel saçlarını okşarken:

– Ne düşünüyorsun? diye sordu. Üzülme canım. Bu sorunlarda hiçbir zaman anlaşmadınız, anlayacağımızdan da umudum yok. Neden bu sözleri bırakıp edebiyattan söz etmezsiniz. Pek güzel anlaşıyorsunuz o konuda.

Avramaki ilk fincanını kaynar kaynar içti, sonra bir sigara yakarak temiz yüzünü düşünceli düşünceli sigarasını tüttürürken Adrian'a çevirdi:

– Bir yıl hiç görünmedikten sonra bugün evime gelirken özel bir düşüncem var mıydı?

– Şimdilik kimseye açmamanı istediğim bir haber getirdim sana. – Doklarda bulunan ve silolardan buğday alarak gemilere yükleyen iki elevator'u bilirsin. Bu makinelerin hamallara büyük zararı dokunduğu ortada, çünkü her makine yüzlerce işçinin işini elinden aldığı gibi, işçi gündeliklerini de düşürüyor. Bilirsin ya, bunlar ilk işletilmeye başladığı zaman, adamakıllı içerleyen işçiler az kalsın makineleri suya atıyorlardı, bu ayaklanma birkaç kadını dul, birkaç işçiyi de sakat bıraktı.– İşte bu dava yakında yeniden alevlenecek. Dün birinin gevezeliği sayesinde öğrendim, Thüringer kardeşlerin de hissedar olduğu Hamburg'daki Oleano & Co. kurumu İbrail'e üç tane dubalı elevator göndermiş. Siloya, buğdayı doğrudan doğruya mavnalardan çekecek aletler var bunlarda. Böylece bu keşif, işçilerin doklardaki işlerinden büyük bir bölümünü ellerinden aldıktan sonra şimdi de Tuna'daki işlerinin büyük bir bölümünü ortadan kaldıracak. Yeniden kan akacak.

Avramaki bir panter gibi yerinden fırladı:

– Ha şöyle, ha şöyle, arkadaşlık böyle olur işte! Bu haber bizim için en lafazan propagandacının yüz söylevinden daha önemlidir. Hakları uğrunda birleşmelerini sağlamak için bu haberi işçilere biz vermeliyiz.

–Limandaki iş mekanizmasını yakından bilirim, bunu sana da öğretirim. İşçilere laf anlatmak istersen onların can alacak noktasına dokunmalısın; çünkü hamallar, kendi sefaletleriyle hiç ilgilenmeyen bütün seçim söylevlerine boş verirler. Seni de onlar gibi sanmasınlar. Vataf senin en

büyük kozun olacak. Liman iş hayatının bu korkunç sülüğüne cepheden hücuma geçmek şimdiye kadar kimsenin göze alamadığı bir şeydir, çünkü vataf'ların siyasal nüfuzu büyüktür. Bu hücum cesaretle yönetilirse, hamalların zihniyeti üzerinde derin bir etki yapacaktır. Liman işçisi kuşkulu adamdır, çekilen her söylevin altında mutlaka bir seçim dalaveresi olduğunu görmüştür. Bu sefer adaylığını koyanın bir adam değil, bir düşünce olduğunu fark edecek. Vataf'lardan birkaçının o koca servetlerini de dalavereli yollardan yaptıklarını gösteren rakamlar ve belgeler vereceğim sana, rezil hayatlarını anlatacağım...

– Madem ki işin içyüzünü bu kadar iyi biliyorsun, neden onlara kendin hitap etmiyorsun? Hamallar, seni de kendilerinden bilirler.

– Mesele orada ya zaten! Hamallar kendi aralarından olanları hiç takmazlar. «Sen ne bilirsin sanki!» derler adama. Sonra çok gencim, bıyıklarım yok. Oysa bunların çoğu yaşını başını almış adamlardır, ikide birde palabıyıklarını şöyle bir sıvazlayarak, «bacaksızlar yaşlılara ders vermeye kalkacaklarına gidip analarının memelerini emseler daha iyi olur,» derler. Hem kalabalıkta söz söylemekten ödüm kopar benim. Birinin kürsüye çıktığını görünce yüreğim durur gibi olur. Bu hatipten dinleyicilere takdim edildikleri sırada nasıl olup da cansız yere serilmediklerine şaşıyorum.

Gitmek için ayağa kalktı:

– Artık gidiyorum; geç oldu. «Uşak» olduğum için, yarın sabah saat beşte ayakta olmam gerek.

Kunduracı:

– Sahi, dedi, «uşaklığı» bırakıp yeniden «badanacılık»a dönmek istediğini söylüyordun. Ama orada biraz daha kal. Bize yararlı olabilirsin.

Ertesi akşam Adrian, Plevne sokağında karma işçi sendikasının mütevazi merkezine gitti. Gelişigüzel bir odadan pek farklı olmayan bir salon, dört tahta kanepe, bir kürsü. Bu sendikanın nuzsal katibi, bir elektrik işçisi, yeni yazılacakları kaydetmek için her akşam buraya bir saat uğrardı. Onu tanıdığı için Adrian'ın tavsiyeye ihtiyacı olmadı. Giriş parası ile aylık avans

tutarı olan altı leyi ödedi, üyelik kartını aldı, sokağa çıkınca da bir çocukluk arkadaşıyla burun buruna geldi. En sert anarşist fikirlere kendini kaptırması ve huysuz tabiatı bu çocuğa hayatı zehir etmişti, ama temiz ve dürüst bir insan olduğu için, Adrian ona beğenirdi.

Bu, fen fakültesinin öğrencilerinden Yoan Rizu'ydu. Yüzü korkunç çiçek bozuğu olduğu için *Çiyapitu* derlerdi ona. Bükreş fen fakültesinde son sınavlarını vereceği sırada, zengin bir hurdacıyken kumar yüzünden iflas eden babası intihar etmişti. Parası kalan genç Rizu, anarşist düşünceleri yüzünden profesöründen birinin kendisine garaz olduğunu ve onu „analitik kimya" dersinden üçüncü defa çaktırdığını görünce çok canı sıkıldı. Bu hocasının imtihandan bir gün önce katibi aracılığıyla öğrencilerden rüşvet topladığını bildiği için, sınıfta ona çatarak, „Ahlaksız profesör!" diye haykırdı. Bu olay, parlak olacağı umulan istikbaline son vermişti. Üniversiteden kovulup sefalete düşünce Yoan Rizu, İbrail lisesi öğrencilerine özel dersler vererek ve mehtap fişekleri, patlangaçlar yaparak geçimini kazanmak zorunda kaldı. Üstelik hayatına karışan bir kadın, tek kadın onu büsbütün katlanılmaz bir hale koydu. Daha yaşamadan önce hayattan soğumuştu. Hiçbir dostu yoktu. Kara kara düşüncelerini hangi kulübelerde barındığını kimse bilmezdi. Anarşistler bile ondan çekinirlerdi. Yalnız Adrian, akşamları en karanlık köşeye çekilerek çayını içtiği o yoksullar kahvesinde ara sıra gider onu bulurdu. Rizu, Adrian'a bir dereceye kadar katlanırdı. Onun içten karakterine ve kendi kendini yetiştirmiş olmasına değer verirdi.

Damgalı.

Ama Adrian'ın „Karma sendika"nın merkezinden çıktığını görünce ona çatmak zevkinden kendini yoksun bırakmazdı.

– Vay, vay! dedi. Sen de mi parmağını soktun bu bulamaca? Dünyada inanmazdım! Sosyalist saylav adaylığımız ne zaman, Mösyö Adrian Zograffi?

Adrian, zavallının acınacak haline baktı ve alayına karşılık vermedi. Onu kolundan tutarak sürükledi:

– Gel, bir çay içelim. Çoktandır görüşmedik.

Rizu duygulandı. Adrian da, birçokları gibi alayına karşılık vererek, „Kimya tahsil ettin, anarşist oldun da neye yaradı, maytap yapmaktan başka?“ diye onunla eğlenebilirdi. Bunu yapmadığı için memnun oldu, çünkü anarşist düşünceleriyle, bir gün bir üniversite kürsüsünde ün yapacağını umduğu kimyasına, hayatının bu iki büyük sevdasına yapılan kinayelere fena halde gücenirdi.

Yolda tek laf etmediler. Leş gibi ispirto ve balık kokan sakallı Rus balıkçılarıyla dolu çayhanede, köşelerine geçip oturur oturmaz Rizu, Adrian‘a dedi ki:

– Demin sana kötü şeyler söyledim, beni affet.

– Senin kötü bir insan olmadığını biliyordum.

– Yok, kötüyümdür. Ne yapayım, hayat benim için bir yükten başka bir şey değil. Öyle olunca? Herkes bana vuruyor. Ben de vuruyorum. Daha doğrusu, aciz bir parya gibi ısırıyorum.

Adrian, insafsız hastalığın harap ettiği yüzüne bakıyor ve tutku ateşiyle için için yanan kara gözleriyle onu sevimli buluyordu.

– Bana bak, Yoan: Neden daha sık görüşmemizi istemiyorsun? Çok yalnız yaşıyorsun.

Elini tutmak istedi, öteki elini çekti:

– Bana fazla sevgi göstermek doğru değildir. Buna ihtiyacım yok. Bu alışkanlığı yitirdim, yeniden edinmek için de sebep görmüyorum.

İnsan hayatı ya sever ya sevmez. Bir adamı sevip bütün ötekilerden nefret etmek mümkün değildir. Şimdi ben kinle besleniyorum. Kendi fikirlerimden bile nefret ediyorum. Bir Elisée Feclus‘yü düşün. Kitaplarının bol kazancı üzerine rahatça yan gelip keyif çatmak isteğine bu büyük adam bile sonuna kadar karşı koyamadı. Eserlerinin güzelliğine kapılarak kafalarını kırdıran çömezlerin akıbetini düşünecek değildi ya. Hayır. Georges Sorel‘i tercih ederim. O, fikirlerine daha çok sadık kalmış adamdır.

Adrian dedi ki:

– Bilirsin ki ben anarşist değilim, ama insanlığın düşmanlarına karşı doğrudan doğruya savaşa geçmenize bazen hak veriyorum. Örneğin yakında İbrail‘e gelecek olan üç dubalı elevator‘un havaya uçtuğunu görsem pek memnun olurdum, ama gelecek yıl yerine altı tane gelecekmiş, varsın gelsin.

Rizu:

– Bu dubalı elevatorlar hakkında bir şey işitmedim. Emin misin?

– On beş gün sonra çalışacak durumda olacaklar. Ama kimseye açma bunu.

– Gevezelik âdetim değildir, pekâlâ bilirsin.

Rizu hemen sözü değiştirdi. Az sonra ayrıldılar. Adrian bir başka gün tekrar görüşmeleri için ısrar etti. Anarşist yanaşmadı.

Yeni elevatorlar sorunu, İbrail‘in tahıl ihracatı ticareti bakımından hayati bir önemdeydi, ama asıl bu elevatorları kendi hesaplarına getiren başlıca iki ticarethane, Thüringer‘lere Carnavalli ortaklıkları bu işle daha yakından ilgiliydiler. On yıl önce, doklarda ray üstünde işleyen iki elevatorun kuruluşunda ortaya çıkan korkunç olayları ikisi de henüz unutmamışlardı, yalnız işçiler değil, vilayet politikacılarının pek....., buna rağmen hamallar makineleri hücumla zaptetmişlerdi. Şimdi, iki özel, üstelik de yabancı ticarethane bu işe girişiyordu, bunun sonu ne olacaktı?

İlgililerce yoklanan hükümet makamları asayişi korumak için elden geleni yapacaklarını söylemişlerdi; bununda beraber, kaygılarını da gizlememişlerdi, yalnız işçiler değil, vilayet politikacılarının pek muhtaç oldukları vataf‘lar da elevatorlardan hiç hoşlanmıyorlardı. Makineleri korumak için gerekirse ordunun yardımına güvenilip güvenilemeyeceği sorununa İçişleri Bakanı müdahalenin kan dökülmesine meydan verecek dereceye asla götürülemeyeceği cevabını vermişti.

– Yani! Ne haliniz varsa görünüz! demeye getirdiler sonucuna varıyordular.

Thüringer kardeşlerle Carnavalli, hemen her gün toplanıp görüşüyorlar, ama bu görüşmeler hakkında dışarı hiçbir şey sızmıyordu. Yılın ürünü pek bol olduğu için, büyük taahhütlere girişerek bütün sermayelerini bağlamışlardı. Anna‘nın mutfakta anlattığına göre, bu iki ticarethanenin her gün limana yığdıkları buğday stoku öylesine artmıştı ki, ürünü koyacak yer bulamıyorlardı. Hatta yüzlerce vagon buğday yerlere boşaltılmıştı. Binlerce vagon da salapuryalarla antrepolarda yatıyordu. Bunların taşınması için tutulmuş olan otuz kadar gem pek yakında gelecekti. Sözleşme süreleri içinde yükleme işi tamamlanamazsa Carnavalli de, Thüringer‘ler de tam bir iflasa mahkûmdular.

Evde hâkim olan hummalı hal yüzünden bütün eğlenceler tatil edilmişti. Artık oyun oynanmıyor, sokağa da pek seyrek çıkılıyordu. Adrian günde yirmi kere postaneye koşup mektup kadar uzun telgraflar götürüyordu. Sosyalistlerin ihracatçılara hazırladıkları, içinde kendi parmağı da olan darbeyi düşündükçe vicdan azabı çekiyordu. Anna bir akşam ona demişti ki:

– Bu yıl işler rastgiderse Carnavalli‘yle bizimkiler kışın liman işçilerinden bütün sıkıntıya düşenleri koruyacak bir yardım sandığı kurmaya karar verdiler. Mösyö Max, kurum hesabına Almanya‘ya ticaret tahsiline gitmen için teklifte bulunacak. Senin uşaklık edecek adam olmadığını söylüyor.

Adrian: „Ah!“ diye düşünüyordu. „O beni Almanya‘ya tahsile göndermek istiyor, bense onun iflasına çalışıyorum. Çünkü elevatorların geldiğini işçilere haber vereceğimiz zaman patlak verecek grev, onun iflası demek olacak.“

Üç ihracatçının bu niyetleri ona çok azap verdi. Ne de olsa bu adamlar kötü kişiler değillerdi. Gerçi Avramaki işçilere yardım için alınan bu güzel kararlara “burjuva insanlığı” deyip geçecekti, ama kendi yüreğinin yasası yanında toplum yasasının ne hükmü vardı? İyiyi kötüden ayırt etmek, herkesi aynı torbaya doldurmak Adrian’ın elinden gelecek şey değildi. Carnavalli’yle Thüringer’ler pek çok kimselere yardım ettiklerini, çocuklu dulların geçimlerine yardımda bulunduklarını, gurbette kalan aileleri kendi

vatanlarına naklettiklerini görmüştü. Bunların her ikisine de aynı tedbirler tatbik edilebilir miydi? İnsanlar barikatın ister beri yanında, ister öte yanında olsunlar, onlara hep aynı yürekle bakıyordu. Kunduracı, yüreğin önemi olmadığını, ortada kalanların her iki taraftan kurşun yiyebileceklerini söylemişti. Zararı yok, insan adil bir hâkim olamayacaksa, zalim olmaktansa mazlum olsun daha iyi.

Anna'nın, Thüringer'lerin asil ve cömert tasarılarını, hoşuna gider diye, ona açıkladığı akşam, Adrian onun dizlerine kapanmış, utancından ağlamıştı. Genç kadın, kendisine elevatorlardan söz ettiğini hatırlayarak bir boşboğazlıkta bulunup bulunmadığını sordu. Oysa ki bir boşboğazlıktan çok daha fazlasını yapmış, ihanette bulunmuştu. Anna, çocuğun sevinçten ağladığına hükmediyordu:

– Görüyorsun ya, diyordu, sen artık aileden biri sayılırsın. Geleceğin buradadır, başka yerde değil.

“Lanet olsun bütün geleceklere!” diye düşünüyordu Adrian. “Gelecek düşüncesi değil, bu insanların iyiliği beni mahvediyor.”

Onların iyiliği ve bir şey daha: Anna'ya olan sevgisi. İstediği kadar inkâra çalışsın, seviyordu ve bu sevgi ruhunu, hayatın en iyi unsuruyla, düşle besliyordu. Bu yeni “köleliğe” karşı isyanları ona olan ihtiyacını arttırmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Hatta Yulya'nın tattırdığı cinsel hazlar bile Anna'ya olan ihtiyacını azaltmıyordu. Zaten Adrian bunu asla ummamış, dilememişti. Yulya'nın kendisine neler verebileceğini daha iyi öğrendiği ölçüde Anna'nın kendisinden esirgemek gücünde olmadığı şeylere daha çok hayran oluyordu.

Anna, artık kendisinden çekinmediği için, onun o esrarlı yılan sokuşlarına alışmıştı. Adrian ona biraz surat edecek olsa, bu sefer Anna onun peşinden koşardı. Adrian'ın işlerini bitirince kapanmaktan hoşlandığı odasına gelirdi sık sık. İnsanın zaman zaman düşler alemine sığınmak ihtiyacı hususunda, Anna da itiraf edebilirdi ki, vücut dengesini pek iyi bilen jimnastik profesörü ruh dengesinden tümüyle habersizdi, Yulya, Adrian için neyse, o adam da Anna aynı şeydi. O yüzden, bir kalp okşaması karşısında, o da bir genç kız kadar heyecanlar geçiriyor, seviniyordu.

Çok kez, Adrian ellerini ya da ateşli yanaklarını kollarına dokundurduğu veya ayaklarına kapanarak dizlerine sarıldığı zamanlar duyduğu zevk, tanımış olduğu bütün cinsel hazları gölgede bırakıyor, genç adamın başını elleri arasına alarak doyasıya öpmek isteğini güç yeniyordu. Bir gün, Adrian'ı, gardrobundaki gömleklerine yüzünü sürer bir halde yakalayınca bundan öylesine duygulanmıştı ki, ona:

– Beni şuramdan, uslu uslu öp, demişti.

Adrian:

– Hayır, cevabını verdi; boynundan Yulya'yı öperim. Sizin ancak ayaklarınızı öpebilirim.

Ve yere kapanarak ayaklarını öpmüştü.

Kadın, yanakları alev alev yanarak, «Ne budala şey!» diye düşünmüştü.

Kadının cayır cayır yakan şehveti ya da sadece ideal çekiciliği: insanların iyiliği, adalet ihtiyacı, hayat sevgisi, isyan, bütün bunları Adrian karmakarışık bir şekilde yüreğinde taşıyor ve halkın bir şeyler sezerek heyecan içinde yaşadığı limanda gezdiriyordu. Orada, parayla tutulmuş varlığını, bağrışmalar, düdük sesleri, itişip kakışmalar, toz ve ter içinde batırmaktan hoşlanıyordu. Orada bütün insanlar iyiydi. Kahraman İş Tanrısı onları o baş döndürücü çalışma kasırgası içinde sürüklüyordu. Parça başına hesaplandığından, herkes, biraz daha kazanmak için canını çıkarırcasına didiniyordu. Kıpkırmızı ve çamur içinde, hummalı gövdeler ve yüzler, kan çanağına dönmüş gözlerle ardı arası gelmeyen diziler halinde, sırtta çuvallarıyla koşuyor, ağırlıkları altında köprüler çatırdıyor, ara sıra donları düşerek iyi bir adamın tek ayıbını meydana çıkarıyordu.

Ağustos ortasında, bir cumartesi, Adrian, burnu havada, müessesenin ambar şefine acele bir haber götürmek için rıhtımlar boyunca ilerliyordu. Birden limonatacı Stefan baba onu kolundan yakaladı:

– Yarınki pazar günü saat dokuzda «*Liman İşçileri Yurdu*"nu açıyoruz.

– Ne "Yurd"u?

– Haberin yok mu? Şimdi iki yüz kişiyiz. Grivitza sokağında, salonuyla beraber bütün bir evi kiraladık.

– Hamallara neler söylediniz ki iki yüzünü bir araya getirebildiniz?

– Bir yardımlaşma sandığı kurmalarını söyledim. Hastalık ve ölüm için ayda bir ley. Genel masraflar için de bir ley. Kışın ucuz ve kuru yakacak odun sağlamak isteyenler de, iki ay süreyle haftada onar ley verecekler, bu suretle bir odun kooperatifinin ortağı olacaklar, kooperatif kendilerine her yıl beş bin kilo odun verecek. Bu, yaş ve ıslak oduna verdiğimiz paranın yarısı demektir.

– Size haftada bu on leyi verecek üç ortak bulabildiniz mi bari?

– Elli kişi buldum, şimdiden on vagon odun aldım. Ama paraları kimsenin iç etmediğini görünce daha çokları aramıza katılacaklardır, bu ilk elli ortağı Komite üyesi yaptım.

– Kim yönetiyor bu adamları?

– Kendi kendilerini yönetiyorlar. Bana; artık limonata satma, evin bir köşesinde oturup bekçilik et, dediler. Günün fiyatlarından biraz daha ucuza perakende odun satıyorum, kârı yarı yarıya paylaşıyoruz. Bu da çocuklarımın nafakasını kıt kanaat çıkarıyor.

Adrian: “Bütün bu yapılanlar bir hiçtir, diye düşündü, ama mert ihtiyar, sen ilk adımı atmış oldun. Ötesini de biz tamamlarız.”

– Yarın gelip bizimkilere teşvik makamında iki laf etsen pek memnun olurdum. Çok yalnızım.

– Gelirim, arkadaşlar da getiririm.

Hemen o akşam Stefan Baba’nın başardığı işleri koşup Avramaki’ye anlattı.

– Siz bir doktrindir tutturmuşsunuz, herkesin kafasını şişirip duruyorsunuz, adam orada iş yapıyor, iş. Bütün lugatçesi iki yüz sözcüğü geçmeyen bu ada, parlak söylevler çekmeden, salt hastalıktan, ölümden,

yakacak odundan söz ederek ve bıçağını bırakanlara çakılar dağıtarak her sözüne karşılık bir adam fethetti. Görüyor musun, insanlara büyük işler gördürmek ne kadar kolaymış. Çünkü, hiç şüphe yok ki, bu ümmi limonatacı yalnız hastalıkla yakacak odundan ibaret kalmayacak bir dayanışmanın ilk temelini atmıştır. Hep aynı teşvik sözlerini kekeleyerek, o tek başına, sizin o allame şeflerinizin, bütün cerbezelerine rağmen yapamadıkları işi becerirdi. Şimdi şu elevator sorununu bomba gibi ortaya atarak "Liman İşçileri Sendikası"nı kurmak sana düşüyor.

Ertesi günkü bu toplantı Avramaki'nin hoşuna gitmemişti. Müthiş av meraklısıydı, bir sandal kiralayıp cumartesi akşamından pazar günü öğleye kadar bataklıklara gitmek istiyordu.

Adrian'a:

– Eskisi gibi benimle ava gelmeni teklif etmek için seni bekliyordum, dedi. Sen avcı değilsin, ama mehtapta Tuna fundalıkları içinde dolaşmaktan hoşlanırsın.

– Bu eğlenceyi gelecek haftaya bırakalım. Şimdi şu bizim haberi bomba gibi ortaya atalım.

Sanda tam o dakikada şehirde bir gezintiden dönmüştü. Neden söz ettiklerini anlayınca atıldı:

– Sizin o bombanız bir maytap fişeği bile değil artık! Üç elevatorun Galatz limanına geldiğini, orada eksiklerinin tamamlanmakta olduğunu bu akşam limanda haber almışlar. Gidip de şehrin halini bir görün. Bütün kenar mahalleler ayakta.

Adrian geniş bir nefes aldı: "Böylesi daha iyi," diye düşündü. "Thüringer'lerin başına bir felaket gelecek olursa, bari bunda benim parmağım olmaz."

Avramaki öyle düşünmüyordu:

– Eyvah! dedi, fırsatı kaçırdık. Daha önce harekete geçmeli, daha bu hafta başında hamallara gidip haberi vermeliydik. Elevatorların Galatz'a

geldiğini nasıl oldu da öğrenemedin?

– Bu akşam saat yedide limandaydım: daha kimsenin bir şeyden haberi yoktu. Evde de bu hafta içinde hiçbir haber sızmadı.

İki adam sokağa çıktılar. Boğucu bir sıcak vardı. Ertesi gün açılış resmi yapılacak. “İşçiler Yurdu”nun bulunduğu ve tek polisin ayak atamadığı o korkunç *Komorofka* mahallesinde bir dolaştılar, sonra Grivitza sokağından tekrar inerek Galatz sokağının yoksul insanlarla dolu kuzey yarısı boyunca inmeye başladılar. Her tarafta kör fenerin aydınlattığı kavun ve karpuz tepeleri görülüyordu. Hamallar kollarında taşıyabildikleri kadar alıyorlardı. Arabacılar onar, yirmişer yüklüyorlardı. Ağustos ayının her köşeye elverişli büyük ziyafeti başlamıştı.

Bütün meyhaneler önünde kalabalık birikmişti. Az ve neşesiz içiliyordu. Kemancı çingenelerin çalgısı işitilmiyordu. Buna karşılık, ağır küfürler savruluyordu.

Adrian birdenbire:

– Vay! dedi. İşte bizim Stefan Baba!

Kendisini tanımayan kunduracıya gösterdi. Sırtında yamalı kurşuni gömleği, başında delik şapkası, ayaklarında paramparça yemenileriyle, limonatacı meyhane meyhane dolaşıyor, hep aynı cümleyi tekrarlıyordu:

– Yarın sabah kendi yurdunuza gelin, papaz dua edecek ve elevatorlar konuşulacak.

Adrian’la Avramaki’nin ağızları açık kalmıştı.

– Dua ve elevatorlar! Tam anlamıyla çorbaya çevirmiş bu işi!

Oysa o sabah daha saat yedide “Liman İşçileri Yurdu”na akın akın gelmeye başlayan insanlar kadar bir kalabalık İbrail’de hiçbir toplantıda görülmemişti.

Bina, Grivitza sokağıyla Karantina sokağı köşesinde, kinci Kodin’lerin Komorofka’sına karşı bir zemin katıydı. Büyük bir salonu, üç odası geniş

bir avlusu vardı. Avlunun yarısı şimdiden odunla dolmuştu. Salonla avlu bin kişi alabilirdi. Saat sekizde her taraf ağzına kadar dolmuştu. Bir saat sonra, bin kişi daha, bina çevresine birikmiş, kapı ve pencereler etrafında itişip kakışarak, bir iskemlenin üstüne çıkıp ayaktaki dinleyicileri hitap eden Stefan Baba'nın sözlerini işitmeye çalışıyordu.

Hamallarla arabacıların çoğu karılarıyla birlikte gelmişlerdi, bunlardan bazılarının kucaklarında ya da yanlarında birer çocuk vardı. Hepsi de adamlık elbiselerini giymişlerdi; erkeklerin sırtında kara şayaktan o pahalı mutat kostümleri, başlarında "borsalino"ları, ayaklarında cilalı iskarpinleri vardı. Taze traş olmuş, ellerinde boğumlu kızılcık sopaları, sert kolalı bir gömleğin dar yakası içinde boyunları sımsıkı sarılmış bir halde, hafif alaycı bir tavırla, öksüre tıksıra limonatacıyı dinliyor, bıyıklarını burup kırmızı ya da mavi lavallière kravatlarına övünçle göz atarak beğeni ya da yergi makamında başlarını hafifçe sallıyorlardı. Zaman zaman, öfkelerini göstermek için, şapkaların bir enselerine, bir kulaklarına ya da alınlarına yıkıyorlardı.

Stefan baba:

– Kardeşler, diyor, sizi buraya, kendi evinize çağırdım, çünkü buna gerek vardı. Şu dünyada yaşadıkça hastalık da, ölüm de bizim için. Sonra çocuklar var. Hepsini düşünmemiz gerekir. Odunu her zaman ıslak ve pahalı alırsınız. Neden kendi hekimimiz, kendi odunumuz olmasın? Vagonla alınınca çok yararlı olur. Eczacı bile ilaçlarına dünyanın parasını isteyerek anamızı ağlatıyor. Neden? Birbirimize dayanmasını bilmiyoruz da ondan. İşte sizin komiteniz ve elli kişinin sicili. İki ay her hafta on ley bir de ayrıca yarım ley vermek suretiyle "*Odun kooperatifine ortak ve bütün ailenizle birlikte hastalığa karşı sigorta*" olursunuz. Böylece kışın evinize üşümeyeceksiniz, hastalandınız mı, ilaçlarıyla beraber doktor ayağınıza gelecek. İkide bir hasta olan çocukları bize Allah verir, bizim elimizden bir şey gelmez, ama bir de bilim denen bir şey var...

Bir ses haykırdı:

– Ya elevatorlar?

– Elevatorlar, tahıl tüccarları için bir ilerleme demektir, daha ucuza geldiği için onlar bu icattan...

Aynı ses, sözünü keserek daha hızlı bağırdı:

– O elevatorları Tuna'ya atsak daha iyi olur.

Bütün salon:

– Suya! Suya! sesleriyle çınladı.

Stefan baba, ne yapacağını şaşırmış bir halde, Adrian'ı bulup sözü ona bırakmak için gözlerini bütün salonda gezdirdi, elevatorlar hakkında ne diyeceğini bilemiyordu. Salonun ta sonunda Avramaki'nin yanında saklanan Adrian'ı göremedi. Limonatacı birden sevinçle:

– İşte papaz, dedi, yol açın papaza! Bıçaktan vazgeçip çakıya razı olacağınıza hemen, kutsal İncil üstüne yemin edeceksiniz.

Çok genç olan papaz, kendisi için hazırlanan beyaz örtüyle kaplı masaya doğru vekarla ilerledi.

Avramaki birden:

– Afedersin, arkadaş, elevatorlar hakkında söz istiyorum, diye bağırdı.

Stefan baba:

– Kutsamadan sonra! cevabını verdi.

Başka sesler atıldı:

– Söz verin ona! Elevatorlar kutsamadan daha önemlidir.

Papazın canı sıkıldı, kürsüye çıktı ve bir şey söylemek istedi ama tam o anda, büyük kapıda bir patırtı koptu. Bir komiser yardımcısı dört memurla birlikte koşa koşa gelmişti. Bir itişip kakışma oldu, kadınlar bağırıştılar. Komiser, memurlarını dışarda dikerek dirsek vura vura Stefan babaya kadar geldi. Soluk soluğa ve öfkesinden kıpkırmızı kesilerek:

– Ne yapıyorsunuz burada? diye sordu. Toplanıp elevatorlardan söz etmek için kimden izini aldınız?

Aslında ciddiye almadığı ihtiyarın cevabını beklemeden daha başka elebaşılar keşfetmek için çevresine bakındı, kürsüye çıkmış olan papazı gördü, bir yumruk vurarak aşağı indirdi.

– Ya sen, papaz? Ne işin var senin burada? Elevatorlardan sana ne? Hadi, çabuk olun, çekin arabanızı bakalım!

Sapsarı kesilen ve tir tir titreyen papaz, hiç sesini çıkarmadan çıkıp gitti. Avramaki komiser yardımcısına yaklaştı. Sakin, sakin:

– Beyim, dedi. Şimdi siz de papazın peşine takılın bakalım.

Birçok sesler:

– Evet, gitsin! diye haykırıştı.

Komiser şaşırdı ve Stefan babanın arkasında bir köşeye sığındı. Avramaki kürsüye çıktı, komiser yardımcısına dönerek:

– Beyim, dedi, burada kendi evlerinde olan bu insanlara bizim çatımız altında ne işiniz olduğunu söyler misiniz?

Tepesi atan memur:

– Ya siz, siz kim oluyorsunuz? diye bağırdı.

– Ben, bütün bu insanların tanıdıkları bir işçiyim, size onların adına söz söylüyorum. Biz kendi evimizdeyiz. Bu salon bizimdir. Ya siz necisiniz?

– Ama... Ama bu bir toplantı.

– Şüphesiz...

– Hem elevatorlar sorunuyla uğraşmış oluyorsunuz...

– Yasa dışına çıkmamak şartıyla her istediğimizle uğraşabiliriz. Hatta siz araya girmeseydiniz, bu toplantı için dua bile edilecekti. Sakin sakin toplanan insanlara karışmaya polisin ne hakkı var? Sıkıyönetim devrinde miyiz? Hayır. O halde? Anayasanın bize sizden izin almadan toplanmak ve konuşmak hakkını verdiğini bilmiyor musunuz? Buraya gelmekle yasaya saygısızlık ettiğinizi, anayasayı çiğnediğinizi biliyor musunuz? Onun için burada toplanmış olan iki bin kişi adına bizi rahat bırakmanızı ve bir sorgu yargıcından karar almadıkça bir daha buraya ayak basmamanızı rica ederim. Elinizde böyle bir karar var mı? Yok! O halde, dışarı buyurun, komiser bey.

Komiser çıkarken salonda yer yerinden oynuyordu:

– Bravo! bravo Avramaki! Bize elevatorlardan söz et, allahını seversen.

Kunduracı gülümseyerek ayağa kalktı:

– Polisle papaz gittiklerine göre burjuva kapitalist devletin yarısı salondan ayrılmış sayılır, artık aramızda her şeyden söz edebiliriz.

Avramaki önce polisle çıkan çatışma hakkında uzun uzun konuştuğu ve adamlara, Anayasanın bütün Romen ulusuna sağladığı hak ve özgürlükleri anlattı. Yanında getirmiş olduğu bir broşürden anayasanın bazı maddelerini okuyarak yanıtlar verdi.

– Görüyorsunuz ya, dedi, yasalarımız iyidir, ama bu yetmez. Her yurttaşın bu yasaları bilmesi şarttır, yoksa karşınıza çıkacak ilk aynasız bu hakları çiğner, evinize girer, yasadışı sizi keyfince tutuklar. Onun için bütün emekçilerin medeni hakları üzerinde eğitim görmeleri gerekir, sömürücülerle başa çıkmak istiyorlarsa bu şarttır ve bu eğitim ancak sendika örgütü içinde verilebilir. “Odun kooperatifi” fena fikir değildir, “hastalık sigortası” da öyle. Bu düşünceleri için fedakâr Stefan babaya teşekkür borçluyuz.

– ... Yaşasın Stefan Baba!

– ... ama bununla iş bitmez. Örnek mi istersiniz: Elevatorların yarattığı korkunç tehlike. Onları Tuna’nın dibine yollamak bir çare değildir, çünkü kapitalistlerin ordusu derhal üstümüze ateş açar, hem sonra tahrip

edeceğiniz her elevatorlara karşılık on tane yenisi tezgâha konur. Bu, modern tekniğin ilerlemesinin bir sonucudur. Bir gün size çağımızın tarihindeki rolünü anlatırım. Şimdilik size şu kadarını söyleyeyim ki binlerce emekçiyi işsizliğe mahkûm eden makineleşmeye karşı tek etkili savaş yolu sendika örgütlenmesi ve uluslararası dayanışmadır. Makineler çocuklarınızın ekmeğini ağızlarından aldıkça iş saatlerinin azaltılmasını ve ücretlerin artmasını isteyin. Gerekirse bu sonuçları elde etmek için greve başvurun. Ama iki tarafı keser bir bıçak olan grevi ancak sendika gereği gibi kullanabilir.

Sonra Avramaki işçi sendikaları enternasyonalinin kusursuz bir tablosunu çizdi. Ulusal sendikaların bu dev örgütün birer parçası olduğunu, dar zamanlarında bu örgütün geniş olanaklarından yardım gördüklerini anlattı. Ve buraya gelince kunduracı son darbesini indirdi: –Sizler şimdi sendikanız içinde sağlam bir şekilde örgütlenmiş olsaydınız, limanın bütün çalışmalarını durdurur ve o *vataf* denilen sülüklerinizden yakanızı kurtarırdınız...

– Kahrolsun vataf'lar! Gebersin vataf'lar!

– ... Ve bütün isteklerinizi yerine getirmeden gemileri elevatorlara yüklemeye kalkışırlarsa, hemen Taşıt Enternasyonaline bir haber salar ve böyle yüklenen bütün gemiler yolda kalırlardı! İşte uluslararası işçi dayanışması böyle çalışır!

Coşkunluk son haddini buldu. Salon yerinden oynamıştı. Avramaki'yi omuzda taşıdılar. Erkekler kadınlar ağlıyorlardı. Hıçkırıklar arasında sesler duyuldu:

– Yaşasın sendika! Yaşasın uluslararası dayanışma! Yaşasın Avramaki!

Avramaki, sonra dinleyicilere seslenerek ortak çıkarlarını korumak için işçilerin birleşmelerinden doğacak yararları anlattı.

– Arkadaşlar! dedi. Şimdi iş başına. Romanya'nın ilk *Liman İşçileri Sendikası*'nı kuracağız. Ben mazbatayı hazırlayacağım. Bükreş'teki merkez komitesine göndererek birliğe alınmamızı isteyeceğim. Aranızdan

namusuna ve ciddiliğine güvendiğiniz on iki arkadaş seçin. Komiteyi kuralım.

– Radu Popa!

– Kör Dimitri!

– Uzun Gavrila!

Bir ses itiraz etti:

– Olmaz! Gavrila namuslu ve ciddidir ama, çok içer!

Avramaki, kutsamaya yarayacak masada, kalemini kaldırmış, sordu:

– O halde daha az içen biri?

Komite kurulunca Avramaki bir de sekreter seçilmesini istedi.

Ötekiler:

– Sekreter siz olacaksınız tabii, dediler. Hiçbirimizin bu karışık işlere aklı ermez!

– Dostlarım, size aklımın erdiği kadar yardıma hazırım, ama sizin devamlı olarak, burada bulunacak, böyle büyük bir örgütün çeşitli işlerini görecek bir adama ihtiyacınız var. Ben kunduracıyım. Bu işi bırakamam. Ekmeğimi oradan çıkarıyorum.

Kalabalık dinlemedi, dayattı; Radu Popa haykırdı:

– Kunduraları bir yana bırakırsın gayri! Bu akşam bin üyemiz olacak. Ayda yirmişer santim versek senin de, karının da geçiminiz çıktı demektir. Sen bize lazımsın! Sen başımızda olmazsan daha başlamadan işler altüst olur.

Kunduracı, karısına danıştıktan sona cevap vereceğini vadetti. Şimdilik geçici ve fahri sekreterliği kabul etti. Zabıtlar imzalandı, kayıtlara geçildi.

Avramaki:

– Şimdilik, her kaydolunan yalnız bir ley girimlik ödeyecek. Sonra, bütün evrak ve kırtasiye tamamlanınca, herkes üyelik kartını alır ve ödentisini verir.

Stefan Baba, iskemlesinden fırladı:

– Hastalık için verilecek bir leyle, odun kooperatifini de unutmayın. Hem, Allah rızası için, bıçaklarınızı bırakın şuraya!

Avramaki:

– Evet, arkadaşlar! dedi. O korkunç bıçağı taşımak sendika üyesine yakışmaz! Hadi bakalım! Vicdanlı insanlar olduğunuzu ispat edin!

Bir kaynaşma oldu. Salonda, avluda, sokakta havaya kalkmış yüzlerce el görülüyordu, bütün hamallar bir ellerinde bir leyi, öteki ellerinde bıçaklarını tutuyorlardı. Kadınlar ağlıyor, bağırışıyorlardı:

– Stefan baba! Avramaki! Allah sizden razı olsun! Erkeklerimizi bir beladan kurtarıyorsunuz! Sizi hiçbir zaman unutmayacağız!

Üç masa daha getirip her tarafa, bir tanesini, hatta ta sokağa yerleştirmek gerekti. Herkes adını yazdırıp bir leyi verdikten sonra bıçağını masanın altına bırakıyordu. Her şey yolundaydı, kayıtlar bine çıkmıştı. Öğleye doğru korkunç bir kalabalık meraklıların doldurduğu binanın önünde üç araba gelip durdu.

Aynı komiser yardımcısı ve birkaç memurla birlikte savcı gelmişti. Şehrin başsavcısı olan ince yüzlü, zeki bakışlı bir genç, bir temsilci istedi.

Yüz ses birden haykırdı:

– Sekreterimiz Avramaki!

Kunduracı, sakin ve vakur bir tavırla ortaya çıktı. Savcı, herkesin üzerinde çok iyi etki bırakan tatlı bir sesle sordu:

– Ne yapıyorsunuz burada?

– İbrail Liman İşçileri Sendikası’nın temelini kurduk. İşte komite tarafından ve sekreter sıfatıyla tarafımdan imza edilen mazbata.

– Kimsiniz siz?

– Bu sokakta oturan kunduracı Avramaki Konstantin.

– Yarın evrakınızla birlikte bölgeniz komiserliğine başvurarak gerekli tescil işleminizi yaptırırsınız.

Savcı, masa üstünde biriken para yığınına baktı:

– Nedir bu para?

– Girimlik ücreti, sendika tarafından seçilen üç temsilci, bu parayı bir bankaya yatırarak. Zaten usulünce hesap da tutacağız.

Masa altına bakınca irkilen savcı:

– Ya bu bıçaklar ne oluyor? diye haykırdı.

– Bunlar, her gün başınıza dert açan silahlardır, bay savcı. Sendikaya yazılan işçiler kendi rızalarıyla silahlarını bıraktılar.

Bu cevap çok iyi bir etki yarattı. Adliyeciler arabalarına binip yola çıktılar. Halk:

– Yaşasın namuslu adliyeciler! Yaşasın demokrasi! diye bağırıyordu.

O pazarı, şehre sıkıntılı bir hava getiren ağır, fırtınalı bir hafta izledi. Daha pazartesi sabahından limanın her zamanki halini bilenler, büyük şeyler olacağını anladılar.

Yeni çağın ilk belirtisi, şafak vakti, işçi ekipleri kurulduğu sırada belirdi. Bir gün önceki olaydan dehşete düşen vataf’lar, şimdi “sendikacı” adı verilenlerin hepsini listelerinden silerek ekmeksiz bırakmaya karar verdiler.

Vataf’lar diyorlardı ki:

– Adliyeciler ve yasalar bu serserilere karşı acizseler, biz, aç bırakmak yoluyla onların hakkından gelmesini biliriz.

Ama daha ilk adımda büyük bir yenilgiye uğradılar. Sendikacıların kalabalık olmadıklarını sanıyor ve her zamanki gözdağı usulüne başvurmak istiyorlardı. Oysa daha ilk tehditte iş postalarından çoğunu zaptederek ancak ölülerin oradan çıkarılabileceğini söyleyen iki bin kişilik bir yığınla karşılaştılar.

Bu çekişme topu topu bir saat yürüdü. Limandan gelen telefon haberleriyle yataklarından fırlayan armatörler hemen polis müdürüne başvurarak o günkü şartlar içinde işlerde en küçük bir duraklama olursa, pek büyük kayıplara uğrayacaklarını bildirdiler. Vataf’lar homurdana homurdana boyun eğmek zorunda kaldılar, ama daha öğle çanı çalmadan, bu sefer de klasik tahrik yoluna başvurarak hınçlarını almak istediler. Kendi adamlarını sarhoş ederek bütün gün kanlı kavgalar çıkarmaya ve limanda iş hayatını bu yoldan durdurmaya giriştiler. Ama önemsiz bir iki çekişmeden başka bir şey çıkaramadılar. Çünkü bir yandan Avramaki sendikacıları uyararak temkinli davranmalarını tembih etmiş, öte yandan da pois müdürü, müfettişlerine, rezalet çıkarmaya çalışacak bütün sarhoşları yakalamaları için emir vermişti. O yüzden “huysuz sendikacı”lar yerine ister istemez vataf’ların “sağ kol”larını kodese tıkmak zorunda kaldılar.

Ertesi salı ve çarşamba, limandaki bu girişimin geleceği bakımından büyük önemde günler oldu. Gerçi yüksek hükümet makamları “tahrikçiler”, “elebaşılar” keşfetmek için elden gelen çabayı gösterdiler, ama işçilere “kötü propaganda”larda bulunan bir tek kişiye rastlamadılar. Nedeni de açıktı: bu hareketin iki elebaşısından biri odun satmakta, öteki de kundura yamamakla uğraşıyordu. İşçiler de tam bir olgunlukla kendi başlarının çaresine baktılar.

Binlerce adam, elevatorlar tehlikesi karşısında kendilerinin ve çocuklarının geleceği derlenip toplanmalarına bağlı olduğunu hemen anladılar. Bütün felaketlerinin sorumlusu olan sefahata, kavgacılığa, zararlı rekabetlere artık paydos demek gerekti. Şehirde cinayetler derhal azaldı. Bu satırları yazan hiçbir istatistiğin asla meşgul olmadığı ve ahlaki bakımdan

önemi pek büyük olan olaylara tanık olmuştur. Liman işçisinin huyu birdenbire değişti. Kodin adlı hikâyemizde görülen o kavgacı ve katil hovarda tipi ansızın ortadan kayboldu.

Çünkü İbrail kenar mahallelerinin en korkunç dramı olan kanlı cinayetler değildi, her zaman işi cinayete kadar vardırmasa da karısına, çocuklarına zulmeden ve bütün bir mahalleyi sopa, bıçak, kundak tehdidi altında tir tir titreten o insafsız zorbaların varlığıydı. Çok kez de bu zorba, ne katil diye adı çıkmış bir hovarda, ne de hatta kötü huylu bir insandı, iyi bir koca, iyi bir baba olan dürüst bir işçiydi. Ama çok kez üçüncü kadehini devirdikten sonra birdenbire çileden çıkıverirdi. Onun için İbrail mahkemesi, karşısına getirilen suçluların çoğunu ya beraat ettirir, ya da en hafif cezalara çarptırırdı. Jüri üyeleri kabul etmek zorunda kalırdı ki, karşılarında duran adam da bir kurbandı. Ama ne korkunçtu bu kurban! Bu mert adam, ayda bir kez de olsa, gece yarısı, kafayı çekince, nice masum insanları tatlı uykularından ederek korku içinde çil yavrusu gibi dağıtabilirdi. Çünkü bu adam liman işçisi tipiydi. Hepsi az çok birbirlerine benzerdi. Bu adamı, kudurmuş bir köpek gibi gebertemezdiniz, çünkü namuslu ve çalışkan olduğunu bilirdiniz, onu severdiniz, iyi bir komşu ya da dosttur, ertesi günü saçını başını yola yola gelip yaptıklarından özür dileyecektir, ama gene huyunu değiştirmeyecek, ilk fırsatta aynı hatayı işlemekten geri kalmayacaktır.

Şehirde de bu güçlü amele hareketiyle ilgili yeni bir zihniyet belirdi. Liman işçilerinin hayatlarını tehdit eden teknik bir yeniliğe karşı kendilerini korumak hakları inkâr edilemezdi. Bu altı bin işçi, aileleri ve şehirle köylerdeki sayısız akrabalarıyla vilayet nüfusunun dörtte üçünü teşkil ediyorlardı. Okullarda ve kışlalarda evlatları vardı. Şehir ticaretinin en önemli bölümü onların sayesinde işliyordu, çünkü zenginler, snopluk yüzünden elbise, ayakkabı ve ev eşyası gibi bütün ihtiyaçlarını Bükreş’ten sağlarlardı. Kızlarını gelin ederken mutfak bezlerini Paris’e ısmarlayan aileler bile varmış.

Liman işçisine gelince, o, bir pazar karısıyla çocuklarını kardeşinin ya da kayının arabasına doldurur, arabayı çiçeklerle süsler ve öğleye kadar zamanını herkes için bir sürü alışveriş etmekle geçirir. Dükkâncı, onu uzaktan şapkasını çıkararak selamlar, ona küçük adıyla seslenir ve karısının

sokak ortasında emzirdiği son çocuğu için kendisini tebrik ederdi. Bazen, rekabet yüzünden, esnaf, sokağa bir sürü çığırtkanlar dizerdi. Avcı hattına yayılan bu yumurcaklar, adamı yaka paça dükkâna atar, hatta icabında içeri sokmak için başından külahını kapmaktan bile çekinmezlerdi. Alışveriş önemli olursa, müşteriyle dükkâncı, her biri kendi içtiğinin parasını kendisi vererek, meyhanede yaptıkları işi kutlarlardı.

Bütün bu aşağı tabakadan tüccarlar –İbrail'de zaten başka türlüsü de pek yoktu–, yalnız çıkarları gereği değil, onunla aynı tabakadan olduğu için yakınlığı yüzünden de, sırtlarında çuval taşıyanların tarafını tuttular.

Tüccar:

– Elevatorlar mı? dedi. O da enternasyonal Yahudiliğin bir icadıdır. Dükkânıma gelip müşterim olan o değildir, o halde yere batsın!

Bütün kamuoyunun bu şekilde sendikacılardan yana olması karşısında armatörlerle resmi makamlar yıldılar. Çalışmaya hazır durumda olan makineler gene Galatz tersanesinde bırakıldı. Bunların limanda sadece görülmesi bile haklı bir öfke kasırgası yaratacağından kimse şüphe etmiyordu.

Ama, nasıl olsa bir iki hafta içinde elevatorları getirmek gerekecekti. Onun için işi görüşme yoluyla halletmeye teşebbüs ettiler. Bir sabah Avramaki, valinin yanına çağırıldı ve orada Thüringer kardeşler ve Carnavalli'yle karşılaştı. Vali ona bir anlaşmaya varmak olanağı bulunup bulunmadığını sordu.

– Bu makineler uluorta yok etmeyi aklınızdan geçirmiyorsunuzdur herhalde! dedi. Makineler gelmiştir. Er geç çalışacaklar.

Sendika sekreteri:

– Elbette! dedi. Bunları yok etmek isteğinde değiliz. Ama istediğimiz başka bir şey var ki bunun üzerinde anlaşamayacağız. Ancak, bu sorunda, yalnız siz muhalefet edeceksiniz, çünkü patronların düşüneme katılacaklarından eminim.

– Nedir bu sorun?

– Vataf'ların ortadan kaldırılması! Siz de kabul edersiniz ki, vataf'lar teknik ilerlemeyle bir ilişkisi yoktur. Bunlar, elevator değildirler! Ne de olsa elevatorların geleceği vardır. Ama onlar için hayır. Onlar, işçiler aleyhine haksızlıklarla dolu köhne bir örgüttür. Sendikayı temsil eden sorumlu adamlar kolayca bunların yerine geçebilirler. Bunu kabul ederseniz öte yanını bana bırakın.

Carnavalli:

– Biz hemen kabul ediyoruz, dedi.

Hükümet adamı, öfkesinden kıpkırmızı kesilerek başını eğdi:

– Acele etmeyin, baylar. Burada söz benimdir.

Avramaki: "Zaten emindim," diye düşündü. "Siyasal nedenler!"

Vali konuşmayı kesti:

– Pekâlâ bay sekreter. Düşünelim bakalım.

Kunduracı kapıyı kapayınca ötekilere döndü:

– Niçin işi bana bırakmıyorsunuz? dedi. Sizin işin vataf'lar önem verilmeye değmez bir azınlık olabilir. Bizim içinse, vilayetin siyasal yaşamında en önemli rolü oynayan insanlardır. Çünkü bu cahil adamların hepsi zengindirler ve seçimlerde çok ağır basarlar. Oysa o hamallar... Bildiğiniz gibi bizde bütün köylüler ve mülk sahibi olmayan ilkokul diploması bulunmayan kentler, temsilciler aracılığıyla oy verirler. Demek ki bir oy hakkını kazanmak için elli köylü ya da elli işçi gerekir! Şimdi anlıyorsunuz ya? Bu oyu bulmak kolay değildir.

– Temsilciye oy verenlerin hepsini kurşuna dizerek elli hamalın bu tek oyundan vazgeçmek daha mı işinize gelir? Seçim kanunuzla politikanıza doğrusu diyecek yok! Ama o sizin bileceğiniz iş. Ancak bu uzlaşmazlığın ceremesini ödemeye de hiç niyetimiz yok. Hükümet elevatorlar için izin vermiştir, makinelerimizi getireceğiz.

– Vataf'lara dokunmadan makinelerinizi size teslim etmeyi üzerime alıyorum. Yalnız şu kendisine sekreter süsü veren kunduracıya biraz dokunacağım bizim kentimizden olmayan bu adamı hemen doğduğu yere göndereceğim. Bunu gördükten sonra hamallar yelkenleri suya indirmekte gecikmezler. Siz merak etmeyin!

O günün akşamı, Adrian, Avramaki'ye koştu:

– Sen gittikten sonra Vali'nin odasında olup bitenleri sana anlatayım, dedi. Hemen doğduğun kente gönderileceksin! – Ne yapacaksın şimdi?

– Hiç. Öyle olsun. Zaten bekliyordum bunu.

– İyi ama, bu kentte otuz yıllık emeğinin ürününü elinden alıyorlar. Hoskani'de bugün sen bir yabancı olacaksın. Amcanın senin demir çubuğuyla ve çekiçle okşadığı zamanlar da zaten bir yabancıydın.

– İnsan, kanıları uğrunda acılara katlanmasını bilmeli.

Adrian, kalkarak:

– Pekiyi! dedi. Gidiyorum.

– Kal biraz daha!

– Hayır! Bir düşüncem var. İçimi dürtüyor. Allaha ısmarladık, yarın görüşürüz.

Kunduracı, arkasından:

– Bir çılgınlık yapmaya kalkma, sakın! diye seslendi.

Adrian gidip odasına kapandı ve gecenin yarısını uzun bir makale, bir de mektup yazmaya ayırdı.

O sıralarda, vicdan sahibi, gerçek bir gazeteci yaşıyordu: Konstantin Mille. İlk sosyalistlerdendi ve bunların o aşağılık ihanetleri üzerine, bir avuç ülkücüyle birlikte demokrasi uğrunda bir savaşa girişmişti. Mille, o yakınlarda, *Dimineata* adında büyük bir gündelik gazete kurmuştu, burada

bütün mazlumların savunmasını üzerine alıyordu. O zaman hükümeti elinde tutan, sosyalist kaçaklarıyla takviyeli liberal partiye karşı etkili hücumları bu gazeteye halk arasında gitgide artan bir itibar sağlıyordu.

Adrian, coşkun ve mert gençliğinin bütün ateşiyle gidip bu Mille'nin ve onun *Dimineata*'sının kapısını çaldı. Makalesinde, limanda saman altından yürütülen ve yakında patlak verecek olan savaşı canlı ve akıcı bir ifadeyle anlatıyordu. İhtiyatlı davranarak tahıl tüccarlarıyla elevatorları bir yana bırakıyor, vataf'lara şiddetle çatıyor ve altı bin işçisiyle bütün bir halk kitlesini hiçe sayarak bu adımlarla işbirliği yapan ve yeni sendikanın sekreterliğini İbrail'den sürmeye kalkışan hükümetin çirkin hareketini açığa vuruyordu. Mektubunda kendisinin kim olduğunu söylüyor ve gazete sahibinin işçilerin savunmasını üzerine almasını rica ediyordu.

Ondan sonraki üç gün gözüne uyku girmedi, dördüncü günün sabahı sevincinden az kalsın ölüyordu. *İbrail Limanında* başlığı birinci sayfada üç sütun üzerine konulmuştu, ortada Avramaki'nin fotoğrafı, en altta da Azog imzası vardı. Makaleyi okuyacak gücü kendinde bulamadı. Anna'yla birlikte pazara gitmek için Karol bulvarından yürüyordu. Tek söz söylemeden gazeteyi büküp cebine koydu, ama içinde öylesine bir coşkunluk vardı ki, sepeti havaya fırlattı, zıp zıp zıpladı, sonra Anna'ya dönerek kolunu, bağırtacak kadar sıktı.

– Nen var senin? Delirdin mi?

– Hayır! Ama kendimi Tuna'ya atmak için korkunç bir arzu var içimde, bunu da hemen yerine getiremiyorum.

Durup karşılıklı bakıştılar; Anna:

– Aman Yarabbi! diye haykırdı. Sende bir başkalık var! Bakışın bile değişmiş!

– Elbette! Size dememiş miydim; beni o kadar mutlu ediyorsunuz ki, bir gün büyük işler görebileceğimi sanıyorum. Ya, işte, bir iş gördüm. Eğer bir kahramansanız bir ayağınızı ısırmama izin verirsiniz!

– Adrian, beni korkutuyorsun!

Anna yana doğru bir sıçradı, çevresine bakındı, sapsarı kesilerek istavroz çıkardı.

Adrian daha sakin bir tavırla:

– Telaş etmeyin, dedi. Uslu duracağım. Ama bütün gücümü sizden aldığımı söylerken emin olun ki doğru söylüyorum. Bugün başardığım işi salt sizi ve sevdiğim bir adamı düşünerek yaptım. Ben ancak birini düşünerek, birini severek büyük işler görebilirim. Tek başıma ben bir hiçim. Beni yücelten başkalarıdır.

Anna bütün bu sözlerden hiçbir şey anlamıyordu, eski haline döndüğünü görerek memnun oluyordu. Bir an onun gerçekten delirdiğini sanmıştı.

Adrian, Anna'yla da, ona pek anlamsız gelen o sabahki muhteşem çarşıyla da artık hiç ilgilenmedi. Vilayetin emriyle kendisine işlerini tasfiye edip gitmesi için üç gün mühlet verilmiş olan Avramaki'yi düşünüyordu. Bu süre o gün öğleyin tamamlanıyordu. Grivitza sokağında neler olduğunu çok merak ediyordu. Makaleyi kendisinin yazdığını tahmin edecekler miydi? Muhakkak! Böylece, sekreterleri şehirden kovulan sendikacılar kovulamayacak olan bir başka arkadaşlarının, büyük bir gazetenin yardımıyla onlarla ilgilendiğini bileceklerdi. Adrian, artık *Dimineata*'nın, vataf'larla savaşan liman işçilerinin dertlerine sayfalarını açacağına emindi.

Pazardan dönüşünde bu tahmini doğru çıktı. Mösyö Max, Anna'yı yazıhanesine çağırdı, ona makaleyle *Dimineata*'nın *Müdürlük* kaydını taşıyan bir zarf göstererek:

– Bak, dedi, burada bizlerle ilgili Azog imzalı çok önemli bir makale var. Bu da gazete müdürünün bizim Adrian'a gönderdiği bir mektup. Azog'la Adrian Zograffi'nin aynı olduklarını sanmıyor musun?

Anna hazzından kızararak:

– Nasıl? dedi. Bu makaleyi Adrian mı yazdı diyorsun?

– Hiç şüphe yok! Hem öyle güzel yazmış ki, gidip boynuna sarılasım geliyor. Bu çocuğun basit bir uşak olmadığı besbelliydi. Hatta çok istidatlı

bir genç o! Ama gazetecilik işini nereden öğrendi? Baksana bir hamlede Konstantin Mille'yle mektuplaşmaya girişiyor. Bu Mille iki gazete sahibi, memleketin en nüfuzlu adamlarından biri. Eşsiz bir başarı!

Anna:

– Tevekkeli değil, dedi, demin bulvarda yürürken kendini Tuna'ya atmak istediğinden söz ediyordu.

Max Thüringer gözlerini faltaşı gibi açtı:

– Kendini Tuna'ya atmak mı istiyordu? Kötü bir şey yapmadı ki, tam tersine! Neden boğulmak istesin?

Anna, ne diyeceğini şaşırdı:

– Yok canım, boğulmak istediğinden değil. Pek seviniyordu da.

– Amma da iş. İnsan sevinince kendini Tuna'ya mı atar? Pek acayip bir sevinme tarzı doğrusu! M. Bernard'la beraber gözlerinden öptüğümüzü ve bize yaptığı hizmetten dolayı teşekkür ettiğimizi söyle ona. Öyle Tuna'ya munaya atmaya kalkmasın kendini!

Anna mutfağa koştu. Adrian kendi odasındaydı. Avramaki'ye gitmek için elbise değiştiriyordu. Çocuğa mektubu verdi, sonra birdenbire heyecanlandı, boynuna sarılarak onu yanağından öptü. Mektup ve bu okşama, hele ikincisi yüzünden Adrian'ın birdenbire takati kesilerek dayanamadı. Anna onu bu kadar hareketsiz görünce tekrar ve bu defa daha hararetle öptü, sonra cüretinden ürkerek deli gibi kaçtı.

Adrian, Anna'nın kendisine mektubu getirip tarzında, patronlarının işin içyüzünü tahmin etmiş olduklarını anlamıştı, ama buna aldırış etmedi. Hatta her şeyden fazla merak ettiği mektubu okumayı bile bir süre unuttu da, Anna'nın beklenmedik öpüşlerinden duyduğu korkunç duyguyu düşündü hep. Bu sefer vücudunun ve yepyeni bir şey olan dudaklarının teması, ona, her zamanki ideal güzelliği değil, Anna'yı yatağa devirerek Yulya'ya yaptığını tekrarlamak ihtiyacını duyurmuştu.

“Peki sonra?” diye düşündü. “Sonra, iki Yulya’m olacak, ama o tanrısal mutluluğu bir daha hiç duymayacağım!”

Anna’nın bile aslını ararsan bir Yulya’dan başka bir şey olmadığı düşüncesi çok canını sıktı. Bu ahenkli güzelliğin görünüşü, güzel Macar kızı gibi, ona sadece cinsel arzudan başka bir şey telkin etmediği gün hali ne olurdu? O gün, güzel makaleler yazmak da elinden gelmeyeceği gibi, hatta yazıhaneleri süpürmek bile gelmeyecekti içinden. Artık başını alıp gitmekten, amaçsız, sonuçsuz serseriliğine yeniden başlamaktan başka çare kalmayacaktı. Ne büyük tehlikeydi bu! Ne yapmalıydı?

Adrian mektubu açtı. Bir an, okuyamayacağını sandı, yazı o kadar bozuk, harfleri o kadar küçüktü. İki sayfa boyunca sıra sıra pire ezikleri. Konstantin Mille, mektubuna şöyle başlıyordu:

Genç Adrian Zograffi,

“*İbrail Limanında” başlıklı makalenizi bugünkü “Dimineata”nın ilk sayfasında, hemen hemen hiçbir değişiklik yapmadan neşrettiğimizi görmüş olacaksınız.*

Tahmin ettiğim gibi, bu ilk yazınıza, başlangıcınız parlak olmuştur. Tebrik ederim. Bu Vataf’lar meselesinde hücumlarınızı devam ettirmek ya da pek iyi tanıdığınız liman işçilerine ait başka hususlarda herhangi bir tasavvurunuz varsa bana yazınız.

....

Dimineata’nın müdürü, kendisine özel talimat verildiğini bildirerek, İbrail’deki temsilcisiyle temas etmesini rica ediyordu. Acele bir şey olursa; telgrafla bildirilecekti. Nihayet Mille kendisine her makale için bir ücret verileceğini haber vererek, bir staj döneminden sonra gazetenin İbrail muhabirliğini kabul etmesi mümkün olup olmayacağını soruyordu.

Acele Grivitza sokağına koşarken Adrian:

“Muhabir mi, hayır, dedi; adam ister istemez demokrasinin bir sürü dalavereli işlerine karışmak zorunda kalır. Ama bir yazı serisi, evet, bu

olabilir. Bu benim bağımsızlığıma zarar vermez.”

Bu makale serisinin genel başlığı kendiliğinden gözünün önüne geldi: *Limanlarımızın sülükleri*. Güzel bir addı. Sonra birkaç alt başlık: *Vataf’lar kimdir; modern kölelik; hükümetlerimizin yurtseverliği; elevator karşısında liman işçisi; demokratik görevler*. Adrian, on kadar yazının konusunu gözlerinin önünde canlandırıyordu. Bir nevi giriş niteliğinde olacak ilkini yazmak için sabırsızlanıyordu. Sonraları birtakım gereksiz açıklamalara gereklik kalmaması için okuyucuya halk kütlesinin hiç bilmediği bazı genel noktaları açıklaması gerekirdi.

“Bu sefer imzamı tam olarak atarım,” diyordu “*Azog* Yahudi adına benziyor. Bu hücumlar yüzünden bir başkasının başının belaya girmesini istemem.”

Karantina sokağına girerken Adrian, Yoan Rizu’yla karşılaştı. Yüzünün korkunç görüntüsünden ürktü. Zavallının verem olduğu besbelliydi. Adrian, sağlığını sormaya bile cesaret edemedi. Rizu, yazısından dolayı onu tebrik etti:

– Bu yazıyla mükemmel bir kabiliyetin olduğunu belli ettim. Toplum kavgasında bir kuvvet olduğunu derhal gösterdin. Oysa benim bir halt ettiğim yok. Nasıl yok! Veremden gidiyorum. Ama bu pis hastalığın sonuna kadar gitmeyeceğim. Yarı yolda bırakacağım onu. Yalnız ömrümü tüketmeden önce ben de bir kez dişlerimi göstermek fırsatını bulacağım.

Birlikte birkaç adım yürüdüler. Adrian elverişli bir fırsattan faydalanarak, çocuğun ceketinin cebine iki altın bıraktı, sonra kendisini evinde ziyaret edeceğine söz vererek yanından ayrıldı.

Kunduracının dükkânına girdiği sırada, birçok arkadaşlar, sendika sekreterine “Azog”un kim olduğunu soruyorlardı.

Avramaki, Adrian’ın eline sarılarak:

– İşte Azog! diye bağırdı. Bravo, dostum! Herkesin parmağı ağzında kaldı! Dimineata’nın temsilcisi, bir dakika önce buradaydı, saat dokuzda şehirde gazetenin tek nüshası kalmamış, telgrafla yeniden beş yüz nüsha

istemiş. Bu gazete için şimdiye kadar girilmemiş bir başarı. Böyle bir iki yazı daha çıkarsa, bu gazete Romen hamallarının gündelik ekmeği makamına geçecek.

– Sen onu bırak da, senin sürgün meselesi ne oldu, onu söyle!

– Ha, haberin yok mu? Verilen üç gün süre içinde işlerimi tamamlayamadığım için dün başvurarak sürenin uzatılmasını istemiştim, bu sabah erkenden gelip sürenin üç gün daha uzatıldığını haber verdiler.

Adrian:

– Sonra da sürenin sonu gelmeyecek, dedi.

– Bundan pek emin değilim, ama bir kez daha ava çıkmak fırsatını bulacağım için seviniyorum. Pazar günü erkenden çıkacağım. Benimle gelmek istersen, cumartesi gecesi gel bizde kal. Sabahın saat ikisinde sandalımıza atlarız. Öğleden önce döneriz, sendikacılara seni takdim ederim. “İşte Azog’unuz!” derim ve kendilerine veda ederim.

Adrian razı oldu ve gitti. Makalelerini kabil olduğu kadar çabuk çızıktırmak ihtiyacı, üst üste iki gün onu ev işlerini ihmal etmek zorunda bıraktı. Anna, bu yüzden onu azarlamak şöyle dursun, günde on kez odasına gelip gönlünü alıyordu. Adrian’ın hoşlandığını bildiği süslerini takış takıştırıyor, en ince gömleklerini giyiyordu. Hele sabahları, yataktan yeni kalktığı, vücudunun kokusu ve yarı çıplaklığıyla hayranının başını döndürdüğü sıralarda yanında uzun uzun kalmayı ihmal etmiyordu. Çünkü, Adrian’ın yetenekli bir gazeteci olduğunu öğreneli beri onun da başı dönmüştü.

Adrian, pek az yiyip içerek, on saatte ancak bir saat dinlenerek iki gün iki gece durmadan yazdı. Fincan fincan kahve içiyor, sigarasını hiç ağzından düşürmüyordu.

“Ulvi”liğini zedelemek istemediği için Anna’nın iltifatlarına karşı hemen hemen hareketsiz kaldı. Anna da dürüst bir insan olduğu için, bütün gizli isteğine rağmen, kadın zevzekliğinin sınırını aşmadı. Ama artık iffeti bir pamuk ipliğine bağlıydı ve Adrian istediği anda onu koparabilirdi.

Adrian, cumartesi akşamı yazılarını tamamladı, postaya verdi, sonra Avramaki'nin evine gitti. Orada kendini o kadar yorgun hissetti ki, yemeğini yedi ve güneş batmadan önce yatıp uyudu.

Eylülün son günleriydi, mısır mahsulünün en civcivli toplama zamanı. Memleketin iç taraflarında mısır getiren ilk yüzlerce araba İbrail pazarlarına geliyor ve koyacak depo bulunmamasına rağmen, ihracatçılar tarafından kapışılıyordu. Arabaları limanda, rıhtımlar boyunca taşlar üstüne boşaltıyor, böylece meydana gelen tepeleri kocaman yelken bezleriyle örtüyorlardı.

Avcı-kunduracıyla arkadaşı gazeteci-uşak, gün ağarırken, üstlerinde yer yer gece bekçilerinin uyuduğu bu sayısız mısır kümeleri önünden geçtiler. Tam sandala binecekleri sırada nehrin yukarı tarafında koyu kurşuni ufukta beliren şekilsiz bir demir yığını gözlerine çarptı. Havanın alacakaranlığı ve gemi bacalarıyla direklerin teşkil ettiği orman yüzünden bu heybetli nesnelerin niteliğini göz iyice seçemiyordu. Ama iki arkadaşın içine şüphe düştü:

– Avramaki, sakın bunlar, şu mahut dubalı elevatorlar olmasın? Eğer öyleyse herhalde gece geç vakit usulca getirmiş olacaklar, çünkü dün akşam kimsenin böyle bir şeyden haberi yoktu. Olsaydı, şimdi rıhtımda kalabalıktan iğne atsan yere düşmezdi. Hadi Tuna'ya açılalım. Oradan daha iyi görürüz.

Liman ıssızdı. Uzaktan uzağa, süngülü bir nöbetçi, uykulu gözlerle yürüyerek gidip geliyordu. Kimbilir hangi salapuryada bir kol tulumbası, ahenkli takırtısıyla teknedeki suyu boşaltıyordu. Her yanda gemilerin beyaz ve kırmızı ışıkları görülüyordu. Bunların ışıklı izleri nehrin tabak gibi yüzünü gözün alabildiğine harelerle süslüyordu.

Adrian'la Avramaki, sandallarıyla akıntı yukarı çıktılar, sonra açıldılar. Hedefe iki yüz metre kadar yaklaştıkları sırada şafağın berrak aydınlığı, acı gerçeği görmelerine yardım etti. Bunlar, bal gibi o beklenen üç elevatordu. Hatta, doklarda işleyen raylı elevatorlardan farklı şekilleri bile ayırt ediliyordu. Çifte kuleleriyle çirkin bir manzaraları vardı. Tam birer felaket makinesiydiler.

Kunduracı, kürek çeken Adrian'a:

– Artık ilerlemeyelim, dedi. Hadi gidip haberi verelim.

Ama Adrian hâlâ kürek çekiyordu. Su üstünde akıntıyla kayıp giden kürekçisiz ve küreksiz bir sandal görmüştü. Yolunu kesip içinde gerçekten kimse olup olmadığını anlamak istiyordu.

Adrian, arkadaşına:

– Geçerken yakala sandalı, dedi, ben yandan rampa edeceğim. Baksana, içinde kimse yok galiba. Ne olabilir bu?

Bir an sonra, iki sandal hafifçe çarparak birleştiler ve birlikte akıntıyla inmeye başladılar. Boş sandıkları sandalın dibinde yatan bir adam başını kaldırdı ve kesik bir sesle:

– Mahvoldunuz! dedi.

Adrian:

– Yoan Rizu! dedi. Ne yapıyorsun orada?

Anarşist:

– Vay, diye inledi. Sen misin Adrian? Ne uğursuz bir rüzgâr attı seni buraya! Kaçın, dostlarım, bırakın beni, uzaklaşın sandalımdan! Buraya yumağından boşalan bir sicim bağlıdır, bir lahza sonra üç elevatordan biri havaya uçacak! Ben Tuna’nın dibini boylayacağım, ama siz yakalanırsanız, benim yerime siz çekersiniz cezasını!

Adrian:

– Ne diyorsun, Yoan! diye haykırdı. Yapmayacaksın bu işi! Yalnız bizi değil, bütün işçi hareketini mahvedeceksin! Nerede o sicim? Çabuk kes onu!

Tam o anda müthiş bir patlama havayı sarstı.

– Yaşasın anarşi! diye bağırarak suların içinde kayboldu, Rizu.

Avramaki başını iki eliyle kavrayarak:

– Kim bu adam? diye sordu.

Sandal kendi kendine kayarken gemilerin titrek ışıkları suda yanıp sönüyor, nehrin yüzüyle söğütlerin başları dakikadan dakikaya ağarıyordu. Genel sessizlik içinde nöbetçi askerlerin borusu tehlike işaretini çaldı. Az sonra bir motor homurtusu işitildi bir şalopa, Tuna’nın çıplaklığı üstünde tek karaltı olan sandala doğru son hızla geldi. Bir çavuşla iki asker tarafından idare edilen şalopa sandallarına yanaştı. Artık sabah olmuştu. Adrian’la Avramaki taş kesilmiş gibiydiler. Sandala atlayan çavuş sordu:

– Kimsiniz siz?

Avramaki çiftesini ve diğer malzemeyi göstererek:

– Gördüğünüz gibi avcıyım, dedi.

– Ya bu boş sandal ne?

Adrian:

– Aradığınızı orada bulacaksınız, dedi. Ama içindeki adam boğuldu. Bombayı kendisi koyduğunu söyledi ve tam patladığı anda kendini suya attı. Tanıdığım bir anarşistti.

Çavuş kanmış göründü:

– Pekâlâ, liman komutanlığına ifadenizi verirsiniz.

Yarım saat sonra, on birinci süvari alayının iki bölüğü elevatorlara götüren bütün yolları tutmuştu. Rizu’nun dinamitlediği elevator pek az zarara uğramış, yalnız üst güvertesi biraz hasar görmüştü. Suikast haberiyle dışarı uğrayan masum halk, daha büyük zararlara uğradı. Kalabalık limanı istila etti, polisler de onları insafsızca kırbaçladılar. Oysa günlerde pazar olduğu için, bu insanlar sakin sakin gezmeye çıkmışlardı. Büyükanneler, kayınpederler, çoluk çocukla birlikte aileler bir anarşistin batırdığı elevatorları görmeye geliyordu. Birçokları bombanın bu kadar önemsiz bir sonucu olduğu için adeta hayal kırıklığına uğramışlardı.

– Bu kadarcık şey için orduyu harekete geçirmeye değmezdi! diye söyleniyorlardı. Oysa değerdi. Gerçi sadece merak yüzünden limana gelen avareler yok değildi, ama makinelerin gelişi işçilerin yüreğini korkunç bir kinle doldurmuştu. Bu adam şakaya gelmezdi. İçlerinden bin tanesi artık bıçak taşımasa bile, ötekilerin hemen hepsinde hâlâ bıçak vardı. Hem şimdi dayanışma duymayan içlerinde kimse kalmamıştı.

Avramaki'yle Adrian'ın tevkifi haberi de yaraya tuz-biber ekmişti. Bunların korkunç surette dövüldükleri, zincire vuruldukları, Bükreş'e götürülmek üzere oldukları hakkında söylentiler dolaşıyordu. Anarşistin suç ortağı sayıyorlarmış. Üstlerinde "silah" bulunmuş. Üstelik polis sendika merkezini basmış, kasayı ve evrakı perişan etmişti.

Böylece limanda genel grev hiç beklenmedik bir şekilde ve kendiliğinden başladı. Rehbersiz kalan binlerce işi, bütün liman boyunca yerlere serilip yayılmıştı. Akşam olunca bu insan yığını hiç yerinden kımıldamadı. Üstelik, kadınlar da yemek, gece için örtü ve tütün getirerek kocalarının yanlarına geldiler. Ancak evde çocuklara bakacak kadar bir zaman ayrılıyorlardı yanlarından. Erkeklerin pek sakin durmalarına karşılık, karıları görülmedik bir şekilde saldırgandılar.

Limanın böyle sakin bir kalabalık tarafından işgali hükümet makamlarının hiç hoşuna gitmedi. İlk iki gün Vali bu şakanın uzun sürmeyeceğini sanarak göz yumdu. Sonra, ter ter tepinen armatörlerin baskısı altında, bir yandan da işçilerin yorganlar, yastıklar, kazanlarla iyice yerleştiklerini görünce, kendilerine pek güvenen vataf'ların kurmaya kalkıştıkları kalleş ekiplerine yardıma geldi. Çalışmak isteyen herkes davet edildi, ama yazılmaya gelen insanların azlığı karşısında şaşırıp kaldılar. Ama bu ekipler tam işbaşı yaptıkları sırada her taraftan düdük sesleri duyuldu, işçilerin başta vataf'lar olduğu halde, yeni işçileri Tuna'ya attıkları, buğday çuvallarını da arkalarından yuvarladıkları görüldü.

Bu marifetleri becerenler hemen kalabalığın arasına karışıp kayboldukları için kimse tevkif edilemedi.

Çarşamba sabahı, duru bu merkezdeyken, beklenmedik bir olay, grevcilerin şevkini artırdı ve hükümet makamlarının cesaretini kırdı. Şehrin duvarlarına, iri harflerle şu yazıları taşıyan ilanlar yapıştırılmıştı:

Tuna kentlerinin işçileri!

İbrail limanının eski hamallarından Adrian Zograffi tarafından yazılan ve çuval kölelerinin çetin hayatını ve sömürücülerin zulümlerini açıklayan:

LİMANLARIMIZIN SÜLÜKLERİ

başlıklı yazıları yarınki 2 Ekim perşembe gününden itibaren Dimineata gazetesinde okuyun!

Aynı günkü Dimineata'da Konstantin Mille'in barut gibi bir makalesi biri sendika örgütünün sekreteri, öteki de "gazetenin muhabiri" olan iki tutukluyu hemen serbest bırakmasını hükümete ihtar ediyordu. Suçlusu bilinen bir suikast girişimine bu adamları ortak göstermek için mahallin hükümet makamlarının harcadığı gayretler en aşağılık cinsten bir tahrikti. Bu hareket "kanlı uzlaşmazlıklar"a yol açabilirdi. Politikacılar o seçim simsarlarını korumaktan vazgeçseler, işçiler işverenlerle kolayca anlaşabileceklerdi. Hükümet makamları yasaya uymalıydı. Bugünkü şartlar içinde grevin devam ettiği her saat ulusal ekonomi için bir felaketti.

Gazete ve ilanlar liman meydanını doldurmuştu. Tatsız birtakım açıklamalarda bulunacağı anlaşılan bu sert kampanyanın ilk sonuçları çabucak gözükmekte gecikmedi. Sendika hemen o akşam boşaltıldı. Adrian serbest bırakıldı. Avramaki de o gece doğduğu şehre gönderilmişti. Ertesi gün Dimineata gazetesi kapışıldı ve sendika merkezinde kendiliğinden büyük bir miting düzenlendi.

Adrian, yüzü yara bere içinde, ortaya çıkarak tutuklu kaldıkları üç gün içinde Avramaki'yle birlikte nasıl öküz siniriyle dövüldüklerini anlattı. Kunduracı, bacakları baştan başa cıvık cıvık yara haline geldiği için ayakta duramıyordu. Sedyeyle taşınması gerekmişti. Üç gün içinde yiyecek olarak kendilerine iki sefer bir parça kuru ekmekle bir testi sudan başka bir şey vermemişlerdi. Gece gündüz gelip onları ölümle korkutarak, boğulan anarşistin suç ortağı olduklarını itiraza zorlamışlardı.

Adrian:

– O insan yüzlü canavarların elinden sağ çıkacağımızı hiç ummuyorduk, dedi.

“Polis müdürlüğünü ateşe verelim!” diye bağıraşanlar oldu. Adrian onları sükûnete çağırdı.

– Şiddet hareketlerinin neye yaradığını gördünüz, dedi. Bu zavallı anarşist hayatını feda ederek koyduğu bombayla önemsiz bir zarar yaptı, ama bize kötülüğü dokundu, o işi yapmamış olsaydı bizim başımıza bu felaket gelmeyecekti.

Grevin ilk haftası genel bir hoşnutsuzluk içinde sona erdi. Yalnız Thüringer kardeşlerin limanda yüklenmelerini bekleyen altı gemisi vardı. Carnavalli’ye gelince, gemilerini yükleyememek felaketinden başka, beklenmedik bir başka darbeye uğramıştı; yerine varan iki gemi dolusu tahılın yolda küflendiğini ve kabul edilmediğini bildiren bir telgraf almıştı; alıcı, malı reddetmişti.

İşçilerden parasız kalan ailelere yardım zorunluğu, grev komitesini bankaya yatırılan paraları bu maksatla kullanmak zorunda bırakmıştı. Ama toplanmış para az olduğundan, bu yardım pek sudan olacağı herkesçe biliniyordu.

Durum böyleyken, pazartesi günü, hükümet makamları, ihracatçıları memnun etmek için üç elevatoru işlettiler. Her makine bir bölük askerin muhafazası altında çalışıyordu. Bu cüretli hareketin verdiği sonuçsa pek önemsizdi. Bir elevator saatte seksen ton yüklüyordu. Bu, limanda hamallar vasıtasıyla yapılan yükleme yekûnun ancak otuzda birini teşkil ediyordu. Makinelerin toplam veriminin ihtiyacın onda birini bile karşılayamayacağı ortaya çıktığı zaman, yüklenmeleri için sıra bekleyen altmış gemi arasında bu üç makinenin homurtusu fıçıyı kaşıkla doldurmaya kalkan adamın halini akla getiriyordu. Hamallar, bu gülünç girişim karşısında gülmekten katılıyorlardı. Oysa ki hükümet makamları, daha çok, işleyen makineler karşısında işçilerin maneviyatları kırılacağını ve sendikacıların yenilgiyi kabul edeceklerini ummuşlardı.

Bu gülünç girişimden bir gün önce Vali, Thüringer’lerin evinde:

– Makineler yalnız bir gün çalışsın, görürsünüz nasıl çil yavrusu gibi dağılacak keratalar! diye övünmüştü.

Böyle böbürlenmesi, geçen pazar günü, şehirde düzenlenen mitingi, işçilerin büyük salonlardan birini kiralamasını yasaklamak, Georgi ve Kristin adlı iki propagandacıyı da, daha İbrail'e varışlarında istasyonda tevkif ettirmek suretiyle önlemiş olmasından ileri geliyordu. Ama Adrian gene de bu iki adamla temas kurmak olanağını bulmuş, Amsterdam'daki iş enternasyonalinde grevcilere maddi ve manevi yardımların pek yakında geleceğini onlardan öğrenmişti.

Bir düş kırıklığına uğramamak için, Adrian bu güzel haberi kendine sakladı. Ama elevatorların işe başlamasının dördüncü günü, perşembe akşamı Bükreş'ten gelen telgraf beklenen yardımı doğruluyor, enternasyonalin İbrail grevcilerine selamının metnini de bildiriyordu. Duvar ilanları bastırmak istedi. Şehrin bütün basımevlerinden sendikacıların bu türlü işlerinin yapılması polisçe yasaklanmış olduğu cevabını aldı. Hemen Poleşti'ye hareket etti ve ertesi günü omzunda ağır bir afiş tomarıyla geri döndü. Öğleyin bütün afişler asılmıştı. Bu ilanlarda işçi dayanışması hareketle övüldükten sonra Amsterdam'dan gelen şu telgrafa yer verilmişti:

BÜTÜN DÜNYA YÜK İŞÇİLERİ ADINA

İş enternasyonali, kapitalist canavarla savaşan hamal arkadaşlara kardeş selamını gönderir, maddi ve manevi yardıma hazır olduğuna inanmalarını rica eder. Grev süresince orada yüklenecek bütün gemilerin varış limanında boykot edilmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Yaşasın İbrail liman işçileri! Yaşasın sosyalizm!

Hasımların bu telgrafın uydurma olduğunu ileri sürmelerini önlemek için Adrian şunları belirtiyordu: "İş enternasyonali telgrafına *otuz bin* franklık bir yardım havalesi eklenmiştir, şu anda bu para Bükreş'teki merkez komitemizin elinde bulunuyor."

Aynı günün öğleden sonrasında, o güne kadar İbrail'de eşi görülmemiş büyüklükte bir gösteri yürüyüşü şehrin başlıca caddelerini sessizce dolaştı. Polis, şehrin merkez bölgesine girişi tutmaya kalkıştı ama, on bin kişilik bir insan akıntısı onu geri attı. Göstericilerin en önünde iri yarı bir ihtiyarın

kırmızı kumaşla çevrili bir levha taşıdığı görülüyordu. Efsanevi adalete bağlılığının adın ve resmini ölümsüzleştirdiği Prens Kuza'nın resmiydi bu.

O akşam hamalların çoğu sevinçten kafayı çektiler. Artık zaferlerinin kesin olduğu kanısına varmıştılar. Çünkü görünmez bir güç ta uzaklardan onları koruyordu. Stefan babayı da zorla sürükledikleri bir meyhanede işçiler eski limonatacıya şunları sordu: Dünyanın bütün grevcilerine para yetiştirecek kadar zengin olan bu enternasyonal nerden buluyordu bu parayı? Yaşlı adamın verdiği pek de açık olmayan cevaplar doyurmuyordu onları. İçlerinden biri sordu:

– Bu enternasyonal dedikleri devlet gibi bir şey olmalı herhalde, muhakkak parasını kendi basıyordur.

– Ya boykot ne demek, boykot?

– Bir geminin limana girmesini önlemek demek, diye kestirip attı Stefan baba.

– Yok, bana kalırsa boykot demek, gemiye el koyarak onu işçiler yararına satışa çıkarmak demektir.

Güçlü ve esrarlı "Enternasyonal" hakkındaki bu yoz inanışlara bir de meteoloji üzerine saçma kanılar eklendi. Bu ikinci grev haftasının son günü limanda korkunç bir fırtına koptu. Armatörler için bir felaket, grevciler için de nimet oldu bu. Güneşin gökte kaybolduğunu görmeye vakit kalmadan kopmuştu fırtına. Sağnak yağmurla şiddetli rüzgâr elevatorları tam çalışma sırasında yakaları ve öylesine yıkıcı oldu ki, tayfalar kapakları kapamaya yetişemiyorlardı. Tahtalar ve yelken bezleri ellerinden uçup gidiyor, gemilerin ambarlarındaki tahıllar da hortum halinde yükselen sulara batıyorlardı.

Elevatorların üçü de zarar gördü. Buğday depolarının çoğunun kiremitleri, hatta damları saman çöpü gibi havalandı. Yere yığılmış olan mallara gelince yüzlerce ton mısır, fasulye, nohut, arpa, yulaf, çavdar, darı ve buğdayın karışıp çamurlaştığı geniş bir göl halini aldı.

O gün, sendikacılar toplu halde kiliseye giderek kendilerine enternasyonalden daha etkili bu yardım için kocaman mumlar götürerek tanrıya şükrettiler. Çünkü bu olay on beş günden beri İbrail'in bütün ihracatçılarını yerden yere vuran felaketler zincirini tamamlayan bir yıkıntı olmuştu. Bunun sonuçları kısa zamanda kendini göstermekten geri kalmayacaktı.

Ertesi pazartesi, grevin üçüncü pazartesi, liman, harap olarak boşaltılmış bir şehri andırıyordu. Acele tutulan yüz kadar aylak adam, hektarlarca yeri kaplayan bir tahıl bulamacı içinde ellerinden bir şey gelmeden dolaşıp duruyordu. Elde edilmesi pek önemli bir sorun halini alan bu tahıl yığınını kurtarmak için binlerce erbap işçinin hemen harekete geçmesi gerekiyordu.

Müzakereleri idare etmeyi üzerine almış olan Vali'yi bir kenara bırakarak, Thüringer kardeşlerle Carnavalli ve daha birçok armatörler talimatı dinlemeyerek işçi ekiplerinin kurulmasını sendikadan istediler. Bu, vataf'ların ortadan kaldırılması demekti.

Grev komitesi, bu yarım zaferi kabul etmek mi, yoksa reddetmek mi gerektiğini düşünüyordu. Adrian uzlaşma lehinde bulundu. Hükümet makamı, uğradığı ağır yenilgi üzerine işe karışmamayı daha uygun bulmuştu. Böylece savaş kolaylaşmıştı. Armatörler, sendikayı tanıdıkları, vataf'ların da bir kısmı ortadan kaldırıldığı için ilk fırsatta öteki yarısının da hakkından gelmek işten olmayacaktı. Hem ihracat müesseseleri doğrudan doğruya işçilerle anlaşmanın faydalarını çabucak fark etmekte gecikmeyeceklerinden, geri kalanların da mücadelesiz yok edilmesi mümkündü.

Sözleşmeler hemen o gün öğleden sonra imzalandı. Ertesi gün de liman hararetli faaliyetine yeniden kavuştu.

Ama iş işten geçmişti.

Tahıl ticareti büyük bir darbe yemişti. Karadan ve nehirden binlerce vagon tahılın her taraftan aktığı bir sırada, memleketin en büyük ihracat limanının on beş gün tamamıyla hareketsiz kalması tamiri imkânsız zararlara yol açmıştı. Üreticinin sattığı ve teslim ettiği mallar gerektiği gibi limana sevk edilmediğinden çok kere olayların akıntısına uyarak gelişigüzel

yerlerde kalakalmıştı. Küçük Tuna limanlarıyla ufacık istasyonlar çuvallara doldurulmuş ya da yelken bezleri üstüne boşaltılmış tahıl stoklarıyla dolup taşmıştı. Bunlar hasırlarla sözümona örtülüyor ve hırsızlarla yağmurların insafına terk ediliyorlardı.

Böylece bütün bir ürün yağmurlardan zarar görmüştü. Oysa uzun deniz yollarında tahıl yüzde on sekiz ilâ yirmiden fazla rutubete dayanamaz. Bu rakam aşıldı mı tahammür eder, küflenir, ya da özel deyişle *kızışır*, hacmi o kadar artar ki, yolda gemi teknesinin sac levhalarını parçalayacak hale gelir.

Bu büyük sakıncayı kısmen olsun önlemek için bütün bu tahıl stoklarının kurutulması gerekti, bu iş de güneş altında kürekle savurmak suretiyle yapılır ve haftalarca sürerdi. Ekim ayının ortasında bu artık imkânsız olur. Kapalı bir havada ister istemez bu işe girişilmişti, ama sık sık tekrarlayan sisler iyi bir sonuç alınmasına fırsat vermedi. Bu yüzden işler azaldı, taahhütler yerine getirilemedi, davalar açıldı, iflaslar başladı.

Her zaman ihracatın en hareketli mevsimi olan Kasım’da liman mahzun mahzun uyukluyordu. Sigorta kumpanyalarının nehir nakliyatı üzerinde sigorta işlemini kestikleri tarih olan altı Aralık’ta, yüklenmiş son gemiler, donma tehlikesinden kaçarak Karadeniz yolunu tuttu. Liman, o zaman, rutubetin antrepolarda ve rıhtımlarda çürüttüğü binlerce ton hububatı kusmadan kış manzarasına büründü.

Kibirli ve kibar İtalyan tüccar Luigi Carnavalli, kalabalık memurlarıyla adamlarına yıllık ikramiyeyle birlikte çift aylıklarını güle söyleye dağıttıktan sonra, o yılın 31 Aralığında kendini öldürdü. Güzel bir hizmetçi kız, âlicenap efendisinin ölümünden beş dakika sonra, iki gözü iki çeşme gelip korkunç haberi verdi. Carnavalli’nin görkemli konağı, Alman ihracatçıların evinden iki yüz metre ötedeydi.

Thüringer kardeşler bu haberden fazla heyecana kapılmadılar. Geniş koltuklara uzanmış, sigaralarını tüttürürken öğrendikleri haber yüzlerinin solgunluğunu pek az arttırdı. Şakağına bir kurşun sıkarak bütün güçlükleri halletmiş olan armatörün başvurduğu çare haftalardan beri zihinlerini işgal ederek yüzlerini soldurmuştu.

Hizmetçi kız:

– Kimin aklına gelirdi! diye ağlıyordu. Bu sabah her birimize her zamanki gibi yılbaşı ikramiyesiyle aylığımızı dağıttı, bizimle şakalar etti, oysa öğleden sonrası için bak neler düşünüyormuş.

Mösyö Max:

– Ya! dedi. Demek hepinize yılbaşı ikramiyenizi dağıttı ha? Çok güzel!

Kız fena halde içerlemişti: kendisiyle beraber facia yerine gelen Adrian'a:

– Gördün mü nasıl karşıladılar haberi? dedi. Oysa Bay Luigi ne iyi dostlarıydı. Bu zenginler de ne kalpsiz insanlar!

Adrian cevap verdi:

– Yok, kalpsiz değildirler. Ama Thüringer'lerin durumu aşağı yukarı aynı da ondan.

– Sahi mi? O halde senin sendikacıları ipe çekmeli, bütün bu felaketlere onlar sebep oldu!

Adrian'ın sendika meselesini genç kızla tartışmaya hiç hevesi yoktu. Beynine kurşun sıkan, takdir ettiği o vicdanlı batarak yürürken biçare armatörün zeki, ince yüzü, çeşitli anlarındaki aynı halleriyle gözlerinin önüne geliyordu. Şimdi onun ebediyen donmuş şeklini görecekti.

Adliyeciler henüz gelmemişti. Komşu evlerin hizmetçileri, içeri girmeye cesaret edemeyerek, kapı önüne birikmişlerdi. Hol kapısında nöbet bekleyen bir uşak, Adrian'ı görünce hıçkırmaya başladı ve onu ölünün odasına götürdü. Carnavalli kendini yatağında öldürmüştü. Yataktan dışarı sarkan başı sağ yanına çevrili olduğu için, yara görülmüyordu. Kurşunu sıkan kol halının üstüne doğru sarkıyor aşağıda da tabanca bir kan gölü içinde yüzüyordu. Ölünün yüzü kireç gibi beyaz ve sakindi. Hiçbir kasılma izi yoktu. Gece masası üzerinde üç mektup duruyordu.

Adrian bunlara bir göz attıktan sonra, hemen dışarı çıktı. Yatak odasını gözden geçirdi, başka birkaç odadan geçti. Her tarafta lüks mobilyalar, Venedik aynaları, paha biçemediği tablolar ve halılar vardı.

“Acaba bu ihtişamdan yoksun bir hayata katlanamayacağı için mi kendini öldürdü?” diye düşündü. Çünkü uşak, yaşasaydı, efendisinin pek yakında bütün içindekilerle birlikte bu mükellef konağa veda etmek zorunda kalacağını söylemişti.

“Ömrünü güzel eşyalara ve sayısız duvarlara bağlamadıkça mutlu bir hayat tasarlamak olanağı yok mudur? Carnavalli gibi zekâsı ve sağlığı yerinde mükemmel bir insan, yaşamak için bu kadar anlamsız şeylere sahip olmayı şart mı sayıyordu?” Adrian, bu çeşit bir düşüncenin sağlam bir kafada, neşeli bir yürekte bir an için bile nasıl yer alabileceğini bir türlü tasavvur edemiyordu.

Bununla beraber, canına kıyan adamı hor görmedi.

“Herhalde hayatın sırları hakkında fazla bir bilgin yok,” dedi. “Bazı insanlar için belki de gurur, hayatın bütün değerlerinden üstün bir değer taşıyor. Ne hazin şey!”

Carnavalli’nin hizmetçisinin, birkaç armatörün felaketinden sendikacıları sorumlu tutan sözlerini hatırladı. Bunda doğru olan bir taraf vardı. En başta kendini suçlu gördü. Thüringer’lerin de bu İtalyan’ın akibetine uğrayabileceklerini düşününce içi burkuldu. Adrian, hiç farkında olmadan liman yolunu tuttu, iki günden beri durmadan yağan karla mücadele ederek yürüyordu. Evde yapacak bir işi yoktu. Anna’nın kaygılı yüzü orada kendini tahammülü güç bir hüzün ifadesiyle izliyordu. Zaten bütün ev mateme bürünmüş gibiydi, Anna da artık bütün olup bitenlerden onu haberdar etmiyordu.

Bununla birlikte, Thüringer’lerin zarar görmüş stokları yok pahasına elden çıkardıklarını, şimdi de ay başında yola çıkan son gemilere küçük bir umut bağlamış olduklarını biliyordu.

Herkesin hissettiği burjuva hayatının bu iktisadi umutsuzluğu Adrian’ı bir vicdan muhasebesine sevk etti. İyice fark etmişti ki, sınıfları ne olursa olsun, bütün insanların mutluluğu pek zayıf temellere dayanıyordu. Neden insanlar kendilerini yoksul, zengin diye bölümlere ayırarak birbirlerine diş biliyorlardı, ortak düşman olan sefalete, yoksulluğa karşı hepsinin elele vermesi gerekmez miydi? Bu toplumsal felaketi sınıf dayanışmasıyla değil,

ancak bütün insanlar arasında bir dayanışmayla yenmek kabildi. Çünkü, yenmiş bir sınıf daima haksızlıklar yaratacak ve başka halk tabakalarını felakete sürükleyecektir, insanlığın ülküsü de bu olmasa gerekti.

Hem Adrian sosyalizmin zenginler arasında var olduğunu söylediği dayanışmadan da ortada eser göremiyordu. Bu dayanışma yalnızca görünüşte, geçici ve platonikti. Gerçekte, burjuvalar da, proleterler de aynı kusurları taşıyorlardı, aynı bencilliğin kurbanıydılar. Sözde dürüst görünen birtakım firmaların Carnavalli'yi batırmak için çevirmiş oldukları dolapları görmüştü. Aynı firmalar şimdi sarsılmış olan Thüringer'lerin de yıkılmasını bekliyorlardı. Elevatorların getirilmesi ve vataf'lar yerine sendika temsilcilerinin kabul edilmesi yüzünden rakip şirketlerin Alman armatörleriyle Carnavalli'ye karşı duydukları kin, bunların felaketlerine başlıca etken olmuştu. Oysa bu şimdiki düşmanlar daha dün dosttular, aynı sınıfta kardeştiler. Bu muydu dayanışma?

Ertesi ay Thüringer'ler, bütün memurları işten çıkararak yazıhanelerini kapadılar. Yoksulluğun kokusunu alan Yulya, gidip memlekette evleneceğini söyleyerek kendiliğinden çıktı. Anna buna pek memnun oldu, ziyaretçilere de kapıları kapandı. Sokak tarafına bakan pencerelerin ıstorları artık kaldırılmıyordu. Büyük kapı sürgülendi, çıngırak yerinden söküldü. Bir kızlar pansiyonu gibi ciddi bir hal geldi eve. Kar taneciklerinin havada uçuştuğu bol güneşli güzel bir kışın sakin günlerinde, yalnız o çirkin kılıklı satıcılar servis kapısına dayanarak bağıra çağıra mallarını haber veriyor ve eskisi gibi karşılanmadıklarına şaşıyorlardı. Mutfak penceresinden onlara hiç bir şeye ihtiyaç olmadığı işaret ediliyordu. Onlar da kazanç amacıyla gelmediklerini söyleyerek getirdikleri tavukların ya da sebzelerin kalitesini ballandıran ballandıra övüyor, çok kez malı, camlı galerinin pencere aralığına bırakıyor, öyle gidiyorlardı.

Böylece Şubat ortalarına kadar iyi kötü felakete katlanıldı. Ama günün birinde Mösyö Max, karısına artık tek meteliği kalmadığını haber verdi. Sıfırı tüketmişti. O gün pazardan alınacak şeyler için bile on parası yoktu..

Karısı sordu:

– Kimseden borç alamaz mısın?

– Hayır! cevabını verdi. Yalnız yoksullar karınlarını doyurmak için borç alırlar. Zenginler iflas ettiler mi, ölmekten başka çare yoktur.

Anna gelip Adrian’ın omzuna başını dayayarak ağladı ve kocasının bu “acayip cevabı”nı tekrarladı.

– Gene çocukluğumdaki halimize döndük, diyordu. O zaman da ekmek almak için ev eşyasını satmak zorunda kalırdık.

Artık aylık almayan Adrian, biriktirmiş olduğu yüz ley kadar parayı kadına verdi, Anna bunu ağız yapmadan kabul etti. Sonra sıra boyacı Hasan’a geldi, o da bin ley kadar bir parayı Anna’ya teslim etti. Ama efendileri ipekli gömleğini her sabah değiştiren, köpeklerini biftekle besleyen ve günde yirmi leylik Havana sigarası içen bir ev için bunlar devede kulaktı. Çok geçmeden ya sigaradan ya da yemekten vazgeçmek, evin ısıtılmasını isterlerse de her sabah gömlek değiştirmeye son vermek zorunda kaldılar.

Max ve Bernard Thüringer bir saniye bile duraksamadılar: Havana sigarasıyla haftada yedi gömleği tercih ettiler. Her iki üç günde bir, Madam Şarlot, şişmiş bacaklarını güçlükle sürüyerek çarşıya gidip bir biblo, gümüş çatal bıçak ya da mücevheri okutmaya çalışıyor, her seferinde de kendi şnaps’ını edinmeyi ihmal etmiyordu. Thüringer kardeşler de hemen sigaralarını alıyorlardı. Adrian’ın annesi şimdi çamaşırı bedava yıkamaya alışmıştı.

Ama günün birinde mahkemeden adamlar gelip en küçük öte beriye kadar bütün eşyayı mühürlediler. Artık bir şey satmaya olanak kalmamıştı. Hatta sofra için takım bile yoktu. Sofraya konacak bir şeyler de olmadığından, çatal tabak ve külüstür bir iki kaşıkla patates çorbasını herkes ayakta atıştırıyordu. Sonra iki armatör güzel sigaralarını yakıyor ve paltolarını omuzlarına atarak, ısınmak için odada üç aşağı beş yukarı saatlerce gezinip duruyorlardı. Çünkü elde kalan az buçuk odun, kömür mutfağa hesredilmişti. Odalarda ancak sabah akşam, giyinip soyunma zamanları ateş yakılıyordu.

Felaketi böylesine şikâyetsiz kabul edişi Adrian mertçe buldu. Rahat bir hayata alışmış insanların bu derece kalender olabileceklerini asla aklından

geçirmezdi. Anna daha hırçın olmuştu. Kız kardeşleri Hedwig'le Mitzi'nin "burada parazit gibi yaşıyorsunuz" diye her gün başlarının etini yiyordu. Bu laflardan alınan Hedwig gidip bir yere kapılanmıştı. Mitzi'ye gelince o da umulmadık bir şekilde aramızdan ayrıldı. Son derece obur olduğu için, eline ne geçse mideye indirirdi. Bir gün yazıhane odalarında numunelik buğday bulmuş, hemen alıp üstünkörü kaynatmıştı. Bundan tam üç tabak dolusu yemişti. Bir hafta içinde ölüp gitti. Doksan kiloluk bir kız olduğu için tabutlara zor sığdırdılar.

Mitzi'nin ölümü müthiş masraflara yol açtı. Anna şimdi ölmenin de sırası mıydı? diye hani neredeyse herkese soracaktı. Ardından samimi olarak gözyaşı döken yalnız o mert Hasan'dı. Mitzi'nin o iri memeleri biraz açıldığı zaman nasıl da memnun olurdu zavallı. Cenaze masrafı için gereken parayı hemen çıkarıp veren de o iyi kalpli Türk oldu.

Bir süre sonra, sıkıntısı çok daha büyük olan ikinci bir cenaze çıktı evden. Mösyö Bernard. Thüringer'lerin küçüğü sağlığı çok zayıf bir adam olduğu için yetersiz gıdaya ve soğuğa dayanamadı. Yataklara düştü, her yediğini çıkarır oldu. Bir gece onu buz gibi soğuk apteshanede bayılmış buldular. Ertesi gün çifte bir zatürrie başladı ve üç günde adamcağızı alıp götürdü.

Ne bir doktor geldi, ne de ölüm döşeğinde bir dostu yanına uğradı. İki gün tabutsuz kaldı. Adrian'la annesi varlarını yoklarını ortaya koyarak on leyi bir araya getirdiler, ama bu pek azdı. O zaman paralarını istemeye gelen satıcılara hazin gerçeği söylemek zorunda kaldılar: bunlar da eski alacaklarını unutarak aralarında iane topladılar ve eski zengin armatör Bernard Thüringer'e kıt kanaat bir cenaze masrafı sağladılar. Hatta cenazesinin ardından bile gittiler. Barba Stamatis:

– Bir insanı bu kadar yalnız bırakmak insanlığa yakışmaz, demişti.

Evde hüküm süren yoksulluk şimdi bir başka aşamaya girmişti. Doyurulacak boğaz sayısı yarıya inmişti. Çilelerini doldurmaya devam eden Mösyö ve Madam Thüringer'le Madam Şarlot artık eskisi kadar kimsesiz değildiler.

İnanılmayacak bir sefalet içinde bulundukları haberi kenar mahallelere yayılmış olduğundan, Anna'nın vaktiyle yardım ettiği o fakir kadıncağızlar

bu sefer onun yardımına koştular. Gene eskisi gibi biçare insanlardı, ama fakir insan bir lokma ekmeği kendinden daha fakiriyle paylaşmasını daima bilir.

Zaten kışları, İbrail gibi bir limanda iş bulmak imkânsız olduğundan, birçok işçi aileleri köylerde oturan akrabalarının yardımına güvenirler: bunlar kendilerine ara sıra bir çuval mısır unu, bir domuz budu, bir şinik fasulye ya da mercimek, yumurta, domuz yağı, patates gibi armağanlar getirirler.

Bu mütevazı, çok kez de en adi cinsinden ürünleri, bütün mart boyunca, Park sokağına aç insanları büyük bir minnetle kabul ettiler. Gün geçmiyordu ki bir kadın, altı ay önce en nefis yemeklerin piştiği, şimdiyse her şeyden yoksun olan bu mutfağa dişinden tırnağından arttırdığı bir şeyler taşımasın. Anna artık onlara kahve ya da çay ikram edemiyor ve bu sefaletten yüzü kızarmıyordu. Ama sık sık oturup ağlardı, hem de en beklenmedik zamanlarda. Büyük bir atkıya sarınarak kör bir ateşin güçbela ısıttığı ocağın önünde çömelirdi.

Arkadaşları ve ahbapları onun başına gelen bu felakete hiç şaşmıyorlardı. Onlar için, yoksulluk, sefalet alışılmış düşmanlardı. Kimse bunların zararlarından yakasını kurtaramazdı. Halk masallarında dilenci olmuş prenslerden söz etmiyor muydu? Şu halde herkes gibi yapmak, hayatı olduğu gibi kabul etmek ve Tanrı’dan umudu kesmemek gerekirdi, çünkü umutsuzluğun bir yararı yoktu.

Satıcılar da Anna’ya hep aynı şeyleri söylerlerdi. İlkin Thüringer’lerin iflasına inanmamışlardı, ama yavaş yavaş gerçeği kabul etmek zorunda kalmışlardı. Artık alacaklarını istemek akıllarına gelmiyordu. Sırf bağlılıkları yüzünden geliyorlardı. Burası, eskiden göz kırpmadan para dağıtan bir evdi. Oradan, bereket versin çok kazanmışlardı. “Ticaretteyse kâr gibi zarar da vardır.” Sonra Anna’nın her zaman kendilerine gösterdiği dostluk, iyilik ve sevgiyi minnetle anıyorlardı. Eskiden ne zaman gelseler önlerine sıcak bir kahvaltı çıkardığını hatırlayarak bu sefer de onlar şeker, çay, kahve getiriyorlardı, hatta ara sıra “mutfağı ısıtmak ve eskisi gibi biraz daha neşeyle çene çalmak için” diyerek bir çuval odun bıraktıkları da oluyordu. Anna, için için ağlayarak çay pişirirdi.

Mösyö Max ara sıra bu mutfak toplantılarına gelip bir fincan çay içerdi. O zamanlar, kendisine ürküntü veren, oysa ki bu kadar insanca davranan bu satıcıları o boş gözleriyle görmeye ve anlamaya çalışırdı. Zavallı armatör korkunç derecede zayıflamıştı ve inatçı bir bronşit çekiyordu. Ama hapisten kurtulduğuna memnundu. İşleri tasfiye edildikten sonra beş parasız kalmıştı, ama şerefini kurtarmıştı. Balatz'da bir ticarethane yakında kendisini kâra da ortak olarak müdür tayin edecekti. Ölmek istemiyordu. Sonuna kadar savaşmaya ve kabilse karısına gelecekte yeni bir hayat sağlamaya karar vermişti.

Tekrar badanacılık mesleğine dönen Adrian, Mart başından beri kendi hesabına çalışıyor, daha çok dükkânlarını yenilemek için işsizlikten yararlanan meyhaneleri badana ediyor ve boyuyordu. Çok soğuk giden havalar boyu ve sıva tabakalarının kurumasını geciktirdiği için arta kalan boş zamanlarını Anna'nın yanında geçiriyordu. Anna onun için hep o eski ideal kadındı, bu kadar koyu bir sefalete katlandığı için onu daha çok saygıya layık buluyordu. Daha zayıf ve mahzun olmasına rağmen, gene eskisi gibi güzel ve çekici olan Anna'yı genç adamın ziyaretleri, vefası mutlu kılıyordu. Şimdi onu Adrian'ın her zaman dilediği gibi saf ve temiz bir sevgiyle seviyordu. Bu muhabbetlerini Mösyö Max'dan bile saklamıyorlardı. Çok kez akşamları mutfak ocağının yanı başında yaptıkları sohbetlere o da katılırdı. Uysal Alman, Adrian'a hayrandı, hatta bir gün karısına: "Ölürsem seni koruyacak candan bir dostun olduğunu bildiğim için gözüm açık gitmeyeceğim," demişti de Anna bir genç kız gibi kızarmıştı.

Ama Adrian ruhunu büyük imtihanlara hazırlıyordu. Geçen sonbaharda hayatını şehrinin işçi hareketine adamaya karar vermişken, şimdi fikrini tamamıyla değiştirmişti. Çünkü o kış önemli olaylar olmuştu. Sendika çevresinde Bükreş'ten gelen propagandacılar İbrailli bazı işçiler, onu "muhabbet beslediği burjuvaziyle her türlü anlaşmaya elverişli kararsız bir arkadaş" diye göstermişlerdi. Ciddi adamlardan kurulu eski mahalli komite değiştirilmiş, yerine merkezin yardımıyla limanın en aşağılık, fırsat düşkünü insanları getirilmişti. Hatta veznedarlarını köyün birinde ihtilas suçundan "burjuva adaleti"ne teslim etmek zorunda kalmışlardı. Adrian o kanıya vardı ki, yeri kendi verdiği anlamda özgür yeri bu "sınıf kardeşleri" arasında değildir.

Üstelik, Thüringer'lerin yanında yaşamış olduğu acı tecrübe hayatın dogmatik sınıflar içinde hapsedilemeyecek kadar çapraşık olduğu hakkındaki eski kanısını kuvvetlendirmişti. Mihail'in hakkı vardı: – "Bu bayrak altında körü körüne savaşmak için insanın çok dar kafalı olması gerek," derdi o.

Hayır. O, proleter olsun, burjuva olsun, hatta isterse asılzade olsun; iki armatör kardeşler gibi kaderin sillesini yiyerek çilesini dolduran insanların acısını paylaşmakta özgür olmak isterdi. Evet, burjuva Thüringer'lerin başına gelen felaket, onu yıkmıştı, elinde olsaydı kalkınmalarına yardım için her şeyi yapardı.

"Yüreğim yalnız şu ya da bu sınıfın değil, yeryüzünde, hayvanlara varıncaya kadar, acı çeken bütün yaratıkların acısından duygulanıyor. Ne yapsalar beni bu huyumdan vazgeçiremezler."

Tek başına kalacaktı, ona ne şüphe. Hiçbir insan sürüsü, onu arasına almayacak, ona elini uzatmayacaktı. Ama, ne çıkar, onun gönlü bütün insanlara açılacaktı. Falanca insanı sevecek, filancadan nefret edecekti. Hiçbir doktrin ya da dayanışma düşüncesi onu haksız bir harekete sürükleyemeyecekti. Böyle bir düşkünlüğe katlanmaktansa ölmeyi yeğ bulurdu.

Nisan'ın ilk günlerinde bir akşam, aziz dostlarına veda etmek için Park sokağına gitti:

– Mançurya'dan dönen Mihail'den bir mektup aldım, dedi. Bükreş'te buluşmamızı istiyor. Yarın gidiyorum.

Anna, iki gözü iki çeşme:

– Biz de, dedi, yarın sokağa atılıyoruz. Bütün eşyaları alıp götürdüler. Eve yeni kiracılar taşınıyor.

Adrian'ın yüreği parçalandı:

– Nereye gideceksiniz?

– Şimdilik Lina'ya. Max, Galatz'daki görevine başlayıncaya kadar bizi konuk edip besleyecek. İnşallah uzun sürmez bu iş. Yoksa...

Adrian üçünü de kucakladı, sonra çıkıp gitti.

Merkez meydanında, bir sokak fenerinin ışığında gözüne bir ilan ilişti. Propagandacı Kristin'in şehre geldiğini ve o gece sendika merkezinde konferans vereceğini haber veriyordu. Adrian merak etti, gidip dinlemek istedi, ama tıklım tıklım dolu toplantı salonunun kapısını daha yeni açmıştı ki, Kristin'in cırlak sesi şu cümle parçasıyla kulağına çarptı:

– ... Çünkü, doymak bilmeyen ve süngülerin himayesine sığınan burjuva...

Adrian hemen kapıyı kapadı:

"Evet, burjuvazi dediğin gibidir ama, senin bilmediğin yanları da vardır onun."

Karanlığa dalarak yürüdü gitti.